

HISTORIJA I DRUŠTVO

ZA VI RAZRED

DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA

(Materijali za učenje)

Autori
m-r Borče Mirevski
Hari Stojanoski
Marina Đorđieva

SKOPLJE
Septembar, 2023

Tema: NASTANAK STARIH (DREVNIH) CIVILIZACIJA

Drevne civilizacije su nastale prije nekoliko hiljadu godina. U Africi pored rijeke **Nil**, u Aziji pored rijeka **Tigar, Eufrat, Ind, Gang, Hoangho i Jangce**, duž **obale Sredozemnog mora**, kao i na **Američkom kontinentu** gdje se razvila civilizacija Maja.

U ovim dijelovima svijeta izgrađeni su prvi gradovi i zgrade, stvorene prve države, pojavile su se mnoge religije. Narodi Starih civilizacija stvorili su brojeve, točak, kalendar i imali su velika dostignuća iz oblasti nauke i umjetnosti. Nastankom i razvojem civilizacija i pojavom pismenosti oko 3200 godine s.e. počinje historija starog vijeka, koja je trajala do pada Zapadnog rimskog carstva 476 nove ere.

Mesopotamija, se prostirala između rijeka **Tigar i Eufrat**. Rijeke su omogućile život. Osim za piće, voda se koristila i za navodnjavanje usjeva i uzgoj domaćih životinja. Izlivanjem rijeka stvoreno je plodno tlo koje je davalo bogate žetve.

Da bi regulisali tok rijeka i koristili vodu za svoje potrebe, stanovnici Mesopotamije su počeli da organizuju i grade sisteme kanala, brana i nasipa. Ove aktivnosti zahtjevale su dobru organizaciju stanovništva, što je dovelo do stvaranja prvih državnih organizacija **gradova-država**. Gradovi-države su često ratovali međusobno, ali su se ujedinjavali ili su ih osvajale druge države. Prvu veliku državu u Mesopotamiji osnovao je **Sargon**, kralj **Akada**, oko 2400. Stotice godina kasnije osnovana je država sa centrom u gradu **Babilon**. Sa vremenom na teritoriji Mesopotamije stvarane su ali i prestale da postoje veliki broj država.

Mesopotamija

U **Africi** su stvoreni uslovi za pojavu prvih ljudskih naselja u dolini rijeke **Nil**. Tu je počela da se razvija egipatska država. Rijeka Nil je izvirala u planinskim predjelima Sjeveroistočne Afrike i ulivala se u Sredozemno more. Prelivajući se iz korita u letnjim mjesecima, poplavila je zemlju, a nakon njenog povlačenja iz poplavljenih područja ostala je plodna zemlja koju su ljudi obrađivali, orali i sijali poljoprivrednim kulturama.

Egipat i Mesopotamija su zbog bogatih prinosa nazivani žitnicama svijeta, dok je otac istorije, Herodot, Egipat nazvao „Dar rijeke Nil”. Da bi sačuvali vodu i koristili je za navodnjavanje polja, Egipćani su izgradili sisteme kanala, brana i nasipa.

Egipetskata država je nastala oko 3200 godine s.e. sa ujedinjenjem Donjeg i Gornjeg Egipta od strane egipatskog vladara Menese. Centar države bio je grad Memfis. Tokom svog postojanja, egipatska država je doživjela brojne uspone i padove sve dok nije pala pod vlast Rimskog carstva 31. godine st.e.

Dolina rijeke Nil

U Aziji duž rijeka **Inda** i **Ganga** postojali su dobri uslovi za život. Teritorija Indije je bila naseljena od davnina i tamo je stvorena jedna od najstarijih kultura. Ona je bila poznata po svojoj prirodi, neprohodnim gustim šumama i bogatoj flori i fauni.

Prolazeći svojim tokom, rijeke su navodnjavale zemlju i činile je plodnom. Glavno zanimanje stanovništva bilo je stočarstvo, poljoprivreda i trgovina. Da bi iskoristili vodu i dobili veće prinose, indijci su napravili kanale za navodnjavanje. Na poljima su sijali ječam, pirinač i uzgajali pamuk.

U Indiji su živjela mnoga plemena. Ova plemena su kasnije poznata kao Hindusi. Oko 2100. godine stare ere na ovoj teritoriji je nastala stara indijska država.

Plodna dolina duž toka rijeka **Jangce** (Plava Rijeka) i **Hoango** (Žuta rijeka) – pružala je dobre uslove za razvoj života. Nakon izlivanja iz korita, rijeke su ostavile plodan mil. Upravo je ovo plodno tlo omogućilo Kinezima da se bave poljoprivredom, koja je bila i njihovo glavno zanimanje. Kinezi su uzgajali pirinač i povrće.

Da bi regulisali protok vode iz rijeka, Kinezi su izgradili sistem kanala, brana i nasipa. Imali su svoj kalendar. Kinezi su živjeli u seoskim opštinama. Često su ratovali sa drugim plemenima i narodima koja su htjela da se nasele u Kini. Stara kineska država je stvorena 2300 godine s. e.

Stare civilizacije

Kritska kultura se razvila na ostrvu Krit sa centrom u gradu **Knososu**. Prema pjesniku Homeru, pleme **Ahajaca**, nakon osvajanja Krita, je usvojilo mnogo toga iz kulture starosjedeoca. Naučili su da uzgajaju vinovu lozu, masline, smokve. Naučili su da obrađuju zemlju, grade brodove i plove. Na osnovu kritske stvorena je kultura koja je bila sa središtem u gradu **Mikeni**, po čemu je dobila naziv **Kritsko-mikenska kultura**.

Ova kultura je bila **prva visokorazvijena kultura u Evropi**. O tome govore ostaci građevina, zanatske radionice, raskošne grobnice, lavlja kapija, i kasnije pronađeno oružja, alat i nakit. Na Kritu je otkriven veliki broj palata koje su bile bogato ukrašene zidnim slikama. Kritsku mikensku kulturu opjevao je pjesnik Homer u epovima „**Ilijada**” i „**Odiseja**”.

Fojnikija, jedna od najstarijih civilizacija koja nije nastala duž rijeke, prostirala se na Istočnoj obali Sredozemnog mora. Fojnikija je bila povezana sa ostrvima Kipar i Krit, kao i sa ostrvima u Egejskom moru, što je dovelo do razvoja pomorstva i trgovine.

Feničani su bili poznati brodograditelji, u nekim dijelovima Fojnikije postojali su prirodni uslovi za razvoj poljoprivrede i voćarstva, dok je u drugim dijelovima Fojnikije bilo razvijeno stočarstvo. Od poljoprivrednih kultura najviše su se gajile pšenica, ječam i lan. Fojnikijci su živjeli u gradovima-državama.

Zemlja se obrađivala primitivnim oruđem. Karakteristika Fojnikije je terasasta poljoprivreda, uzgajali su vinovu lozu. Fojnikija je bila poznata po proizvodnji tekstila.

Za Fojnikiju je bila posebno važna trgovina sa Egiptom, Mesopotamijom i Malom Azijom. Feničani su osnovali i brojne kolonije u **Sredozemnom moru**, na obali **Male Azije** na ostrvima u Egejskom moru, na ostrvima Sicilija, Sardinija, kao i u Sjevernu Afriku gdje su osnovali grad Kartaginu. Tokom svog postojanja, Fojnikija je pala pod makedonsku vlast i postala dio država formiranih poslije smrti Aleksandra Makedonskog.

Maji su bili narod koji je živjeo u **Srednjoj Americi**. Na ovim prostorima Maji su razvili kao visoko razvijena civilizacija na teritoriji gdje nije bilo velikih rijeka. Maji su bile poznate kao dobri graditelji, sa razvijenom arhitekturom, umjetnošću i skulpturama. **Hram Jaguara** u gradu **Tikal**, glavnom kulturnom centru Maja, bio je posebno veličanstven. Maje su izgradile druge gradske centre. Poznat je bio i grad **Čičen Ica**. Gradovi Maja bili su puni hramova i piramida, pa čak i sportskih terena. Gradovi su bili okruženi selima.

Maje su uzgajali kukuruz, krompir, paprika i sl. Kasnije su ove kulture prenete u Evropu. Oni su se bavile poljoprivredom, zanatstvom, trgovinom, i imali su velika dostignuća iz oblasti nauke i umjetnosti. Civilizacija Maja se razvijala u period od 2000 godine st. e. sve do dolaska Španskih osvajača na američki kontinent.

Razmisli i odgovori

1. Gdje su nastale najstarije civilizacije?
2. Kakvi su bili prirodni uslovi u krajevima gdje su nastale najstarije civilizacije?
3. Koja su bila glavna zanimanja stanovništva?
4. U čemu se vide razlike i sličnosti između civilizacije Maja, Fojnikijaca i drugih civilizacija Starog istoka?

Naučite više

1. Herodot je poznat kao **otac historije**. Proputovao je mnoge od tada poznatih zemalja. Iz njegove „**Historije**“ djela koje sačinjavaju 9 knjiga, saznajemo o historiji Atine, o starim Grcima i o drugim narodima. Pisao je o događajima u grčko-persijskim ratovima ali i o mnogim drugim događajima. Ostavio je dosta podataka iz oblasti historije, geografije, etnografije.
2. Iz priča o Trojanskom ratu, slijepi pjesnik Homer je napisao epove „**Ilijada**“ i „**Odiseja**“. U „Ilijadi“ govorimo o ratu Starih Grka sa Trojom a u „Odiseji“ o vraćanju Odiseja kralja Itake, o njegovim lutanjima i doživljajima nakon osvajanja Troje.
3. Prema istraživanjima nekih stručnjaka, stvaranje čokolade u svom izvornom obliku bilo je u tečnom stanju i nije bilo slatko. Ova vrsta čokolade korišćena je još prije 3500 godina tokom drevnih civilizacija u Centralnoj Americi.
4. Maje su čokoladu pripremale mlevenjem sjemenki kakaoa, vode i ljute paprike. Ovo piće se koristilo u vjerskim ritualima i nazivalo se „hranom bogova“.

Aktivnosti

1. Podijeljeni u grupe, istražite kada su nastale, koliko su trajale i gdje su se nalazile drevne civilizacije! Svaka grupa ih obilježava na malim historijskim kartama koje priprema nastavnik i na obilježena mjesta lijepi naljepnicu sa nazivom civilizacije i periodom kada je nastala.

Nastavnik prezentira mjestopoložaj svake civilizacije posebno. Nakon svake prezentacije provjerava tačnost onoga što ste sami označili! Na vremenskoj liniji nastavnik govori o jednoj staroj civilizaciji, a jedan predstavnik iz grupa lijepi dvije naljepnice na odgovarajuća mjesta na vremenskoj liniji kako bi označio kada se određena civilizacija pojavila i koliko dugo je postojala. Na kraju, zajedničkom diskusijom uporedite stare civilizacije na osnov hronološkog redoslijeda pojavljivanja, njihovog trajanja i njihovog mjestopoložaja.

2. Nastavnik predstavlja kartu sa prirodno-geografskim obilježjima (rijeke, planine, pustinje, mora, prašume) određene drevne civilizacije (Po jedna karta za svaku civilizaciju).

Nakon prezentacije za svaku civilizaciju, podijeljeni u grupe, nacrtajte i navedite predstavljene karakteristike na praznoj mapi civilizacije! Zatim, u otvorenoj diskusiji, navedite prirodne uslove koji su doveli do nastanka konkretne civilizacije.

Ponovite isti postupak za sve drevne civilizacije, a svaka sljedeća se poredi sa prethodnom! Konačno, u diskusiji, izvedite zaključak o ulozi prirodnih uslova u nastanku i razvoju drevnih civilizacija.

ŽIVOT LJUDI STAROG ISTOKA

Glavno zanimanje naroda **Starog istoka** i glavni izvor bogatstva bila je: obrada zemlje, gajenje žitarica, uzgoj stoke, bavljenje **zanatstvom, trgovinom, pomorstvom, građevinarstvom, brodogradnjom, stočarstvom, ribolovom**.

Zanatlije su proizvodile predmete potrebne za svakodnevni život ljudi. Na primjer, tkalje su proizvodile tkanine, a lanena odjeća se često koristila za odjevanje, stolari su proizvodili predmete za domaćinstvo, grnčari su uglavnom pravili posude od gline, zidari su gradili objekte...

Egipćani su pravili čunove sa kojima su prevozili razne proizvode **ploveći rijekom Nil**. Oni su bili poznati kao dobri graditelji. Isticali su se u izgradnji sistema kanala, brana i nasipa da bi regulisali tok rijeke Nil, na taj način se razvijalo građevinarstvo.

Fojnikijci su trgovali sa susednim zemljama, kupovali drva i izvozili žito. Većinu vremena trgovina je bila ograničena na razmjenu proizvoda. Pisari su imali veliki ugled i važno mjesto u državama Starog istoka, što je bio veoma cijenjen zanat. Pisali su na **papirusu**.

Većinu stanovništva starog Egipta činili su **seljaci** koji su živjeli u siromaštvu. Prema zapisima u papirusima, seljaci u Egiptu su bili dužni da plaćaju porez. Seljaci su obrađivali zemlju koja je bila vlasništvo faraona. Živjeli su na selu u siromašnim kućama, dok su bogati živjeli u većim kućama sa kupatilima ili u palatama okruženim vrtovima.

Žene su se bavile i trgovinom. Prema Herodotu sinovi nisu bili dužni da hrane roditelje, a kćerke su morale, čak i ako nisu htjele. U djelima starih pisaca, sačuvani su mnogi napisi-pouke kako da se mladi ponašaju prema majci. Osim muškaraca, Egiptom su vladale i žene. Poznate žene vladarke bile su Hatšepsut i Kleopatra.

U Indiji, žene su nosile odjeću od pamuka ili lanenog platna. Muškarci su, s druge strane, nosili haljine prebačene preko ramena. Egipćani su veliku pažnju posvetili higijeni. Odjeća koju su nosili bila je laka i bijela prilagođena podneblju. I muškarci i žene voljeli su da se šminkaju i koriste pomade a nosili su nakit.

Hljeb se koristio kao **hrana**, ali su se kao hrana koristili pšenica i ječam. Žitelji Mesopotamije kao hranu koristili su hljeb, povrće, ribu, biljno ulje, hurme, mast, grožđe, borovnice, med. Poznato je da su znali da prave instrumente kojima su se hvalila božanstva i kraljevi.

Stanovništvu Mesopotamije dio zemlje je podijeljen seljacima pod zakup pod veoma teškim uslovima. Najveći dio proizvoda davali su vlasniku zemlje. Seljani, su takođe imali dužnost da održavaju sisteme za navodnjavanje.

Gradske zanatlije su bili slobodni, ali nisu smjeli da za svoje proizvode naplaćuju više od cijene utvrđene zakonom. **Trgovci** nisu bili ničim ograničeni.

Glavno zanimanje starih Kineza bila je poljoprivreda. Stari Kinezi su poznavali tehniku dobijanja metala i izradu oružja. Oni su poznavali tajnu proizvodnje svile kroz uzgoj **svilene bube**. Razvijeno je i zanatstvo. Izrađivali su predmete od drveta, posude od bronzе i gline, porcelana. Trgovina je bila dosta razvijena posebno sa Indijom.

U Indiji su postojale socijalne razlike između stanovništva podijeljenog na kaste. Pripadnicima kasta nije bilo dozvoljeno da sklapaju brakove. Indijci su bili sposobni zanatlije, graditelji, naučnici i umjetnici i imali razvijenu kulturu. Seljaci su bili dužni da dio svojih proizvoda daju višim kastama. Robovi su bili u najtežem položaju. Prema zakonu, slobodan čovjek je mogao da ubije roba.

Pitanja za diskusiju

1. Koja su uobičajena zanimanja ljudi iz najstarijih civilizacija bez obzira na kom kontinentu su bili?
2. Razmisli! Kako je izgledala trgovina između ljudi drevnih civilizacija?
3. Zašto su žene imale veliku ulogu u porodici?
4. Kakva biljka je bio papirus i za šta se koristio?

Naučite više

Papirus je prvi put proizveden u Egiptu. Rastao je u dolini rijeke Nil. Stablo je bilo visoko 3 metra. Egipćani su papirus prerađivali u trake koje su zatim lijepljene, sušene i presavijane u svitak. Papirus je upotrebljavan i korišćen je u srednjem vijeku sve do pojave pergamenta koji je postepeno izbacivao papirus iz upotrebe.

Aktivnosti

1. Podijeljeni u pet grupa, svaka grupa dobija (izvlačenjem listića) zadatak da istraži jednu od civilizacija (Mesopotamija, Egipat, Indija, Kina i Maja) o glavnim zanimanjima u „svojoj” civilizaciji. Istraživanja će prezentirati multimedijalnom prezentacijom. Nakon što su prezentacije prikazane za sve civilizacije, kroz diskusiju se utvrđuju sličnosti i razlike u zastupljenosti zanimanja u pojedinim civilizacijama.

2. Podijelite se uz pomoć nastavnika u „takmičarske” grupe za kviz! Nastavnik postavlja pitanja koja koriste ilustracije na kojima se prikazuju različita jela, odjeća i proslave karakteristične za različite drevne civilizacije. Poslije svake prikazane ilustracije dogovorite se kojoj civilizaciji pripada i objasnite zašto tako mislite. Svaka grupa daje odgovor. Na osnovu tačnosti odgovora (navođenje civilizacije + obrazlaganje) možete dobiti od 0 do 5 poena. Nakon odgovora na svako pitanje, nastavnik daje tačan odgovor i zajedno sa učenicima se dogovara koja grupa je osvojila koliko bodova.

Nakon prikazivanja najmanje 10 različitih ilustracija, izračunava se ukupan broj bodova svake grupe i proglašava se pobjednik. Zajedno, kroz razgovor sa svima, zaključuje se o svakodnevnom životu ljudi, odjeća, hrana i proslave karakteristične za različite drevne civilizacije.

3. Učenici su podijeljeni u pet grupa (po jedna za svaku civilizaciju). Svaka grupa izvlači list teksta koji opisuje različite aspekte u vezi sa položajem žena u određenoj drevnoj civilizaciji. Grupe treba da pročitaju tekst i odgovore na sljedeća pitanja o „svojoj” civilizaciji.

(1) Kakvo je bilo pravo žene da posjeduje imovinu?

(2) Šta je mogla da radi (u kojim zanimanjima)?

(3) Koje je bilo njeno pravo da učestvuje u vlasti?

(4) Koja je bila njena uloga u porodici?

(5) Koliko su one bile ravnopravne sa muškarcima?

Nakon izlaganja svake grupe (u zajedničkoj diskusiji sa svima), navode se sličnosti i razlike o položaju žena od jedne civilizacije do druge.

NAČIN VLADANJA U PRVIM DRŽAVAMA STAROG ISTOKA

Narodi starog istoka su živjeli u malim gradovima-državama na čelu sa **vladarima** koji su vladali zajedno sa „plemićima“. Iako su postojali vijeća staraca i vijeća mudraca, stvarnu vlast je i dalje imao vladar.

Vladari Mesopotamije su imali neograničenu moć. Imali su na raspolaganju živote svojih podanika i cijele zemlje. Vladar je bio vrhovni svještenik i vojskovođa. Njegova vlast je bila nasljedna i prenosila se sa generacije na generaciju.

U Mesopotamiji je bilo poznato **Babilonsko kraljevstvo**. Najvažniji babilonski vladar bio je **Hamurabi**. Bio je poznat po tome što je ujedinio narode Mesopotamije i uveo zakone.

On je sastavio zakonik koji se u njegovu čast naziva **Hamurabijevim zakonikom**. Zakonik je bio udubljen u kameni stub. Na stubu je prikazana scena razgovora između Hamurabija i **Šaša**, boga pravde. Ovaj kameni stub se čuva u muzeju Luvr u Parizu, Francuska. Zakonik je bio zbirka naređenja o privrednom i porodičnom životu.

Egipatskom državom vladao je **faraon**. Bio je poštovan kao sin vrhovnog egipatskog boga **Amon Ra**. Osim muškarci, Egiptom, iako rijetko, vladale su i žene. Hatšepsut je bila žena vladarica Egipta. Bila je krunisana svim počastima. Oblačila se i ponašala kao muškarac kako bi ojačala svoj autoritet. Izgradila je mnoge gradove. Kleopatra je bila zadnja egipatska kraljica. Nije uspjela da odbrani svoju državu od Rimljana i Egipat je pao pod rimsku vlast.

Podanici su klečali na koljena pred faraonom i poklanjali mu se. Faraon je vladao neograničeno, bio je vrhovni svještenik, vojskovođa, izdavao naređenja preko svojih najbližih saradnika – **svještenicima i vojskovođama**. S ciljem da zadrži svoju vlast, ali i da se suprostavi napadima neprijatelja, faraon je imao vojsku sa kojom su komandovali vojskovođe. Tako su u hierarhiji države ulazili **zanatlije, trgovci**. U težem stanju su bili **seljani i zemljoradnici**, dok su u najtežem položaju bili neslobodni žitelji – **robovi**, koji su radili najteže poslove u državi.

U Indiji su se u međusobnim borbama stvarale velike države na čelu sa **maharadžama**. Prema imovinskom stanju i položaju države, stanovništvo je bilo podijeljeno na kaste. Među pripadnicima kasta bio je zabranjen brak ali i za prelazak jedne kaste u drugu. Vladari su se u svom vladanju oslanjali na svještenstvo i na bogate pripadnike indijskog društva.

Kineski vladari su bili neograničeni vladari. Smatrali su se za vlasnicima cijele zemlje i da nose božanstveno porijeklo. Vlast je bila nasledna i prenosila se sa oca na sina. Vladetelji su imali dobro naučenu vojsku koja je bila potčinjena vladatelju. Kineski vladetelji su vodili osvajачke ratove ali za za odbranu od spoljašnih napada u III vijeku st. e. počeli su izgradnju kineskog zid dug hiljade kilometara.

Što se tiče društvenog uređenja kod Maja, živjeli su u gradovima-države. Svaki grad-država je imao svog vladara a vlast je bila nasledna. U najvišem staležu bili su i sveštenici koji su imali veliku ulogu u životu Maja. Seljani su bili zaduženi za obradu zemlje i za građenje piramida i hramova.

Pitanja za diskusiju

1. Ko je imao ukupnu vlast u državama drevnih civilizacija?
3. Kako je i ko pomagao u vladavini faraona?
4. U čemu je značaj Hamurabijevog zakonika?

Aktivnost

1. Pogledajte prezentaciju o ulozi faraona u starom Egiptu! Zatim, podijeljeni u grupe, na listu sa nacrtanom piramidom za unošenje različitih nivoa moći u društvu rasporedite gdje se nalaze faraon, sveštenici, vojskovođe, pisari, seljani, zanatlije, trgovci, robovi.

Poslije diskusije u grupu nastavnik predstavlja hijerarhiju, a grupe upoređuju „svoje” piramide sa tačnom i kroz diskusiju sa svima objašnjava se hijerarhija.

2. Podijeljeni u grupe, istražite o faraonima Hatšepsut i Keops, birajući neke zanimljive podatke iz njihovog života/vladavine! Na kraju, pročitajte podatke o svakom faraonu posebno!

3. Pogledajte prezentaciju o upravljanju u **Mesopotamiji** i civilizaciji **Maja**! Podijeljeni u grupe, nacrtajte Venov dijagram, u kojem ćete pokazati sličnosti i razlike o upravljanju u obe civilizacije! Svaka grupa, u Venov dijagram nacrtan na tabli, unosi svoje zaključke i zajedno, kroz otvorenu diskusiju, navedite karakteristike upravljanja u obe civilizacije!

4. Podijeljeni u grupe, svaka grupa izvlači papirić na kojem je napisan jedan od sljedećih Hamurabijevih zakona:

- Ako neko drugome isčupa oko, biće kažnjen vađenjem njegovog (svog) oka. Ako neko nekome slomi kost, biće kažnjen lomljenjem njegovih kostiju.

- Ako neko udari kćerku drugog slobodnog čovjeka i učini da ona izgubi nerođenu bebu, platiće 10 srebrnih sikela (novac).

- Ako sin udari oca, ruke će mu biti odsječene.

- Ako kuća padne i vlasnik umre, osoba koja je izgradila kuću biće ubijena.
- Ako neko ukrade nešto iz hrama ili palate, biće ubijen.

Razgovarajte na koje krivično djelo se odnosi kazna u datom zakonu, zašto kazna nije pravična, kako je taj zakon doprineo uspostavljanju reda u to vrijeme. Svaka grupa piše „svoj” zakon na tabli i predstavlja odgovore na pitanja o kojima su raspravljali.

Na kraju vodite diskusiju. Hamurabijev zakonik je služio da uvede red i uređenje u Babilonu u vezi sa različitim aspektima svakodnevnog života ljudi (porodica, ropstvo, imovina, trgovina itd.), ali da se, iz današnje perspektive, pravda ne postiže primjenom surovih kazni.

VJEROVANJA I RELIGIJE KOD NARODA STAROG ISTOKA

Narodi Starog istoka bili su mnogobošci. Vjerovali su u bogove i božanstva i zamišljali ih sa ljudskim likom. Bogovi su dijelili na dobre i zle, žrtvovali su im se, molili im se i imali strahopoštovanje prema njima, vjerovali da od njih zavisi svakodnevni život ljudi.

Takvo vjerovanje u više božanstava naziva se **politeizam**. Poznata božanstva u Mesopotamiji bili su Marduk koji je bio glavni bog koji je stvorio univerzum i čovjeka od svog mesa, Ištar boginja plodnosti i rata, Šamaš bog sunca, bog Ašur i drugi.

Kod starih Egipćana svaki važan događaj u njihovom životu bio je povezan sa božanstvom. Tako je postojao bog rođenja, bog smrti, bog lova, vode, Izida boginja plodnosti i majčinstva, Set vladar tame i zla i drugi. Glavni bogovi bili su bog Sunca Amon Ra. Sunce simbolizuje život.

Sveštenici su propovjedali da su faraoni božanstva koja vladaju Zemljom i da je svaki faraon bog Sunca. Egipćani su vjerovali u **zagrobni život**, vjerovali su da postoji život poslije smrti, pa su hranu, nakit i kućne potrepštine ostavljali u **piramidama – grobnicama faraona**.

Faraon vladao je Egiptom

Piramida i sfiga

Egipćani su vjerovali da čovjek **živi poslije smrti** sve dok mu je tijelo sačuvano. Stoga su, poslije smrti faraona, posebno obučeni ljudi počeli da **mumificiraju** tijelo tako što su ga konzervisali raznim uljima. Tijelo je bilo umotano u tkaninu. Ovako pripremljeno telo naziva se **mumija**. Postavljen je u sanduk (sarkofag), a zatim donijet i smješten u posebnu prostoriju unutar piramide. Svaki faraon je poslije stupanja na dužnost izdavao naređenja da se počne sa gradnjom vlastite piramide.

U Indiji je poznato božanstvo bio bog Brama, tvorac svijeta, Višnu bog koji dolazi na zemlju da kazni zlikovce i Šiva bog plodnosti i milosti. Guan Ju je u Kini bio predstavljen kao ratnik sa dugom bradom.

Svještenici su zauzimali visoko mjesto u hijerarhiji države. Oni su se pretvarali da su posrednici između božanstava i ljudi, propovjedali su poslušnost vladaru, propovjedali da će poslušni biti nagrađeni, a loši kažnjeni. Svještenici su bili bogato nagrađivani od vladara i imali su veliki uticaj. O bogovima i vjerovanju među narodima Starog istoka stvorene su mnoge **priče – mitovi** koji čine **mitologiju**, skup mitova jednog naroda.

U čast božanstava građeni su **hramovi i svjetilišta** kojima su upravljali svještenici i u kojima su se obavljali **obredi, rituali, prinosisli žrtve**, pjevali himne božanstvima, a sve u cilju odobravanja bogova i božanstava, kako bi se olakšalo svakodnevni život ljudi.

Ostaci grada Maja

Maje su imale mnogo bogova i manjih božanstava koje su obožavali i poštovali, boga medicine, plodnosti i vegetacije, smrti i sudbine trgovine, kiše. Zakoni Maja bili su usko isprepleteni sa njihovom religijom. Maji su prinosili žrtve da bi odobrovoljili bogove.

Izgled sarkofaga sa mumijom

Pitanja za diskusiju

1. Iz kojih razloga su ljudi vjerovali u bogove??
2. Šta je bio razlog da su vladari prikazivani kao sinovi boga, obično boga sunca?
3. Kakva je bila uloga svještenika u upravljanju državom?

Aktivnost

1. Podijelite se u parove. Svaki par treba da radi na dvije drevne civilizacije (npr. Egipat i Indija, Mesopotamija i Kina, Maje i Egipat, Kina i Indija...) – da pripreme prezentaciju (na računaru ili na posteru) u kojoj će prikazati po jednog boga/boginju iz obe kulture, ukazujući na sljedeće elemente: (1) ime boga/boginje, (2) civilizaciju kojoj on/ona pripada, (3) ulogu koju je imao, (4) fizičke karakteristike ili simbol povezan sa njim/njom (5) neki mit ili priča vezana za boga/boginju.

Svaki par predstavlja „svoja” božanstva i upisuje njihova imena na tabli pod imenom drevne civilizacije kojoj pripadaju.

2. Nastavnik predstavlja poster koji prikazuje (sa tekstom i/ili slikama) vjerovanja vezana za rođenje, život i smrt i hramove/svjetilišta u starom Egiptu.

Nakon što objasni karakteristike prikazane na posteru, podijelite se u četiri grupe! Svaka grupa dobija (izvlačenjem listića) jednu od ostale četiri drevne civilizacije ((Mesopotamija, Indija, Kina i Maje) sa zadatkom da istražuje vjerovanja/mitove i hramove/svjetilišta i za to pripremite poster. Okačite postere na zid i predstavite ih. Nastavnik zatim zapisuje na tabli sljedeće opšte karakteristike vjerovanja i religija:

- politeizam,
- rituali i žrtve,
- vjerovanje u život poslije smrti,
- mitovi,
- hramovi/svjetilista.

Unutar grupa utvrdite sličnosti (zajedničke karakteristike) i razlike između „njihovih” i drugih civilizacija u pogledu svake od navedenih karakteristika! Predstavite drugima i u zajedničkoj diskusiji izvucite opšte zaključke koji uključuju poređenja između svih pet drevnih civilizacija!

KULTURA NARODA STAROG ISTOKA

Narodi starih civilizacija u Egiptu i Mesopotamiji su prvi u ljudskoj istoriji razvili pismenost. Ljudi su zapisivali svoje misli, učenja, naredbe koje su bile važne za upravljanje državom ali i za druge djelatnosti u oblasti privrede i građevinarstva.

U historijskoj nauci je prihvaćeno da se prvo pismo pojavilo među Sumerima i Egipćanima. Ovo pismo je bilo **slikovno (piktografsko)** i sastojalo se od malih crteža.

Egipćani su pisali slikovnim još nazvanim **hijeroglifskim pismom**. Određeni znaci su predstavljali crteže različitih predmeta i događaja. Ovim pismom Egipćani su iskazivali svoje misli i predstave o svijetu i o okolini koja ih je okruživala.

Egipćani su ispisivali hijeroglife na kamenu, na zidovima zgrada koje su gradili, kao i na papirusu.

Hijeroglifsko pismo

Klinasto pismo

Klinasto pismo nastalo je u Mesopotamiji. Ovo pismo liči na klinove koji su oštrim šiljastim štapovima zabijani u meke glinene pločice koje su potom ostavljali da se osuše ili peku. Mnoge od tih pločica su dešifrovane i sačuvane do danas.

Fojnikijci su pojednostavili pismo na mnogo načina. Bili su trgovci i pomorci. Da bi što brže mogli da zapišu svoje proračune, Fojnikijci su u 5. vijeku stare ere sastavili 22 znaka ili slova kojima su zapisivali riječi. Svaki glas je imao svoj znak. Ovo pismo se zove **glasovno pismo**. Po uzoru na ovo pismo i drugi narodi su sastavljali svoja pisma.

Stari Kinezi su imali pismo sačinjeno od mnogo znakova. Svaki znak je bio slika koja je označavala određeni pojam, razvijali su građevinsku aktivnost. Tako je u 3. vijeku stare ere Kinezi su počeli da grade **Kineski zid** kako bi se branili od napada stranih neprijateljskih zaraćenih naroda.

Stare civilizacije

Maje su pisali piktografskim pismom i fonetskim simbolima. Maje su imale priče o stvaranju svijeta.

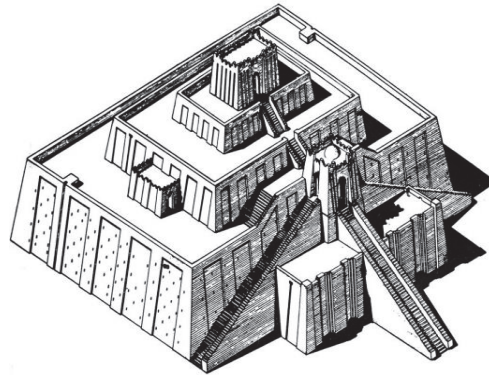
U svakom većem gradu Mesopotamije, stanovnici su gradili velike **stepenaste kule (zigurate)**. To su bili hramovi bogova, a na njihovim krovovima su bile zvjezdarnice. Poznata je bila **Babilonska kula**, koja je imala 7 spratova.

Izgradnja piramida trajala je desetinama godina, a tokom izgradnje mnogi od graditelja su izgubili živote. Piramide, od kojih su neke i danas sačuvane, građene su samo za faraone, siromašni Egipćani su sahranjivani u običnim grobnicama. Ispred piramida su stajali kameni stražari sa likom čovjeka i tijelom lava. Poznate su kao **sfinge**.

Sa pojavom pismenosti pojavila su se i najstarija književna djela, kao što je herojsko-mitološki **ep o Gilgamešu**, kralju Uruka, trećini čovjeka i dvije trećine bogu. Među najstarijim književnim djelima su i indijski **epovi Mahabharata i Ramajana** i drugi.

Kineski zid

Zigurat

Pitanja za diskusiju

1. Šta je bio razlog da se slikovno pisanje zamijeni glasovnim?
2. Šta predstavljaju piramide?
3. Šta predstavlja sfinga i kakav je njen izgled?
4. Koja su najpoznatija književna djela koja su nastala kod naroda starog istoka?

Naučite više

Francuski naučnik Žan Šampolion je filolog i orientalist koji je dešifrovao egipatske hijerogliffe, zahvaljujući njemu danas se one mogu pročitati.

Projektna aktivnost: Kultura i nauka u drevnim civilizacijama:

Cilj aktivnosti je da se putem internet istraživanja naprave „knjige” za svaku od pet drevnih civilizacija (Egipat, Mesopotamija, Indija, Kina, Maje). Aktivnost se realizuje tokom 6 nastavnih časova.

Podijeljeni u pet grupa, radite na različite teme. Grupe formirane u prvom času ostaju iste, ali svaki sljedeći čas grupe rade na drugoj staroj civilizaciji („knjige” svakog sljedećeg časa prelaze iz jedne grupe u drugu i tako svaka grupa doprinosi stvaranju svake knjige).

Svaka tema je predstavljena na 2-3 stranice sa tekstom i slikama (napisano i uređeno na računaru i štampano na štampaču).

Nakon što popunite „vaš” odjeljak, navedite imena učenika koji su doprinjeli pisanju tog odjeljka i navedite izvore koje ste koristili za pisanje!

Teme za rad su raspoređene na sljedeći način:

Prvi čas: Kakvo pismo je korišteno, kako su znakovi izgledali i šta su predstavljali?

Na kojim materijalima je pisano i kako su izgledali?

Drugi čas: Koja su najpoznatija književna djela i koja je njihova tema?

Koja su najpoznatija umjetnička djela i/ili arhitektonska dostignuća?

POČECI NAUKE I RAZVOJ FILOZOFJSKE MISLI

Narodi Drevnog istoka postavili su temelje **matematike, arhitekture, geometrije, astronomije, medicine, fizike, farmakologije**. Drevni astronomi su opisali sazviježđa. Svještenici su posmatrali kretanje zvijezda, čime su postavljeni temelji astronomije. Posmatranjem zvijezda, prvi astronomi su određivali kada će rijeke poplaviti, znali su da predvide pomračenje Sunca i Mjeseca.

Kalendar Maja

Posmatrajući zvijezde, Sumeri su izdvojili 12 kao znakove Zodijska – božanstva koja su upravljala 12 mjeseci u godini. Godine su se brojale prema nekom događaju, osvajanjima, prirodnom fenomenu itd., posmatrajući Mjesečeve mene, pravili su **kalendar** sa godinom od 365 dana. Podijelili su godinu na mjesece i nedjelje i čitali vrijeme u satima i minutima. Sumeri su izmislili točak, koji je našao veliku primjenu u svakodnevnom životu. Krug je bio podijeljen na 360 stepeni i čas je imao 60 minuta.

Kod Egipćana je godina trajala 12 mjeseci sa 365 dana. Kretanje Sunca i poljoprivredni poslovi bili su osnova egipatskog kalendara.

Egipćani su sa svakim faraonom brojali godine od početka.

Maje su koristile sopstvene kalendare i bili su dobro upućene u astronomiju i astrologiju. Imali su opservatorije-posmatračnice odakle su posmatrali kretanje zvjezda. Kod naroda starih civilizacija razvijena je i **medicina i farmakologija**. Tokom liječenja koristili su ljekovito bilje i radili složene hirurške operacije.

Za potrebe skupljanja poreza, za različita mjerenja tokom građenja Sistema za navodnjavanje i odvodnjavanje, bili su stvarani brojevi i nauka **matematika, geometrija**.

Stari Egipćani su poznavali matematičke operacije. Kod njih je bila razvijena nauka matematika. Za pojavu brojeva koje i danas koristimo zaslužni su Indijci, a nazivamo ih arapskim brojevima jer su u Evropu donijeli Arapi. Arapskim brojevima su bili zamijenjeni rimski koji su do tada bili u upotrebi. U Sumer su bile pronađene pločice sa matematičkim računima. Sumeri su imali i mjere za dužinu i težinu.

Kinezi su imali razvijenu matematiku, astronomiju, medicinu i geografiju. **Konfučije**, čuveni kineski filozof i mudrac. Živeo je u 6. vijeku stare ere. Poznat je po svom sistemu etičkih vrijednosti koji je predstavljao temelj kineske državnosti i socijalne misli. Ova i druga učenja će dovesti do pojave filozofske misli i pojave filozofije kao nauke.

Konfučije

Pitanja za diskusiju

1. Napravite poređenje sa naukama naroda Starog Istoka i naukama danas?
2. Kako i zašto su se pojavile medicina i farmakologija?
3. Od kakvog je značaja bilo posmatranje nebeskih tijela za narode Starog Istoka?

Nauči više

U hramovima su osnovane prve škole. Tamo su djeca od 6-7 godina učila da pišu, čitaju, crtaju, računaju i prepisuju stare tekstove, posebno od bogatih i uticajnih pojedinaca. Svako ko je znao da piše bio je veoma cijenjen i zauzimao je važno mjesto u državi.

Aktivnosti

Treći čas: Koja su dostignuća tehnologije i koji je njihov značaj?

Koja su dostignuća u nauci i kakav je njihov značaj?

Četvrti čas: Kako se računalo vrijeme i kako je izgledao njihov kalendar?

Peti čas: Pripremite naslovnu stranu za „knjigu” sa nazivom drevne civilizacije i vremenom/periodom njenog nastanka! Ukrasite stranicu ilustracijama po svom izboru!

Šesti čas: Učitelj postavlja pitanja o svakoj drevnoj civilizaciji. Uzmite u obzir ono što ste naučili dok ste pripremali „knjige”.

Pogledajte video prezentaciju sa slikom filozofa Konfučija i osnovnim biografskim podacima! Izlaganje se završava sljedećim poznatim Konfučijevim mislima:

Ne čini drugima ono što ne želiš da oni tebi čine.

Poštujte sebe i drugi će vas poštovati.

Sve ima svoju ljepotu, ali ne može svako da je vidi.

Reci mi i zaboraviću. Pokaži mi i možda ću se sjetiti. Uključite i mene i razumjet ću.

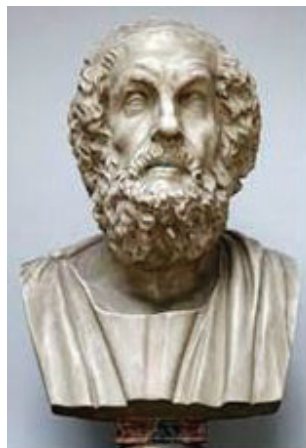
Podijeljeni u grupe, razgovarajte o mislima i tražite pojašnjenje njihovog značenja! Predstavite svima svoja tumačenja i uz pomoć učitelja dođite do onoga što je Konfučije htio da kaže. Na kraju zaključiti:

Konfučijeve misli naglašavaju da su lična odgovornost, ljudski odnosi i obrazovanje osnova filozofske misli ne samo u Kini već i širom svijeta.

TEMA: ANTIČKI PERIOD U HISTORIJI EVROPE I BALKANA

Mjestopoložaj **Stare Grčke**, odnosno (**Helade**), bila je u najjužnijem dijelu **Balkanskog poluostrva**. Na istoku se prostiralo Egejsko more, na zapadu **Jonsko more**, a na jugu **Sredozemno more**. Ali kada pomenemo staru Grčku, u njen sastav ulaze i ostrva u pomenutim morima. Ovakav mestopoložaj antičke Grčke omogućio joj je da u velikoj mjeri razvije pomorstvo i pomorsku trgovinu sa svim pomorskim zemljama i državama koje su se nalazile na **Mediterranu**.

Pored pomorstva razvijeno je i ribarstvo, proizvodnja ulja, grnčarstvo itd. Poljoprivredne kulture uzgajane su u dolinama antičke Grčke. Najviša planina u staroj Grčkoj bila je **planina Olimp**. Stari Grci su vjerovali da je ova planina dom njihovih bogova. Ovakvi prirodni uslovi doprinjeli su da teritorija antičke Grčke bude gušće naseljena, što je omogućilo razvoj bogatog vjerskog i kulturnog života. Najstariju kulturu u staroj Grčkoj nazivamo **Kritskom kulturom**, po imenu **ostrva Krit**. Centar ove kulture nalazio se u gradu **Knososu** gdje je otkriven veliki broj palata koje su bile bogato ukrašene zidnim slikama.

Homer

Početkom **drugog milenijuma stare ere** naselila su se plemena iz **Homerovih** epova poznata kao **Ahejci**, koja ne samo da su ratovala sa domorodačkim stanovništvom za osvajanje plodne zemlje i pašnjaka, već su često ratovala i među sobom. Ahejci sa **poluostrva Peloponeza** formirali su nekoliko malih kraljevstava, od kojih je najpoznatije kraljevstvo **Mikena**, gdje je nastala čuvena mikenska kultura, od kojih danas postoji veliki broj materijalnih ostataka i arheoloških nalazišta.

Krajem drugog milenijuma na teritoriju antičke Grčke sa sjevera ušla su **jonska, dorska i eolska plemena**. Miješanjem starosjedelačkog stanovništva, oni su novu domovinu nazvali Helada i sebe nazivali Heleni, ali su ih kasnije Rimljani nazvali Grcima, a zemlju Grčkom. Podatke o najstarijem periodu antičke Grčke dobijamo od legendarnog pjesnika Homera, iz njegovih epova, „**Ilijade**“ i „**Odiseje**“.

Stara Grčka

Pitanja za diskusiju

1. Gdje se nalazila stara domovina starih Grka?
2. Koja su bila njihova glavna zanimanja?
3. Iz kojih djela saznajemo o najstarijem periodu Starih Grka?

Zanimljivosti

Legenda nam kaže da su Dorci bili poslednji koji su naselili staru Grčku. Prodrli su na Peloponez oko 1200. godine stare ere. U vrijeme takozvane dorske migracije, Dorjanci su potpuno osvojili poluostrvo, uništili sve ahejske gradove, uključujući i Mikenu, čime su uništili mikensku kulturu.

GRADOVI-DRŽAVE U STAROJ GRČKOJ

Nakon naseljavanja **Jonaca, Doraca i Ajolaca** oko **1200 godine stare ere.**, u staroj Grčkoj je formiran veliki broj naselja i svako naselje je bilo nezavisno jedno od drugog i svako od njih je imalo svog vladara i upravu.

Vremenom i razvojem trgovine i zanatstva ova naselja su prerasla u gradove koje su stari Grci nazivali **polise**. Polise su postepeno prerasle u **gradove-države** sa nekim okolnim manjim naseljima. Poznatije takve polise, gradovi-države u staroj Grčkoj bili su: **Sparta, Atina, Korint, Teba** i dr.

Sparta je na južnom dijelu **poluostrva Peloponeza** u oblasti **Lakonije** osnovalo ratničko pleme **Dorci**. U Sparti se stanovništvo dijelilo na **Spartije, Perioike i Hejlote**. Vlast u Sparti bila je u rukama Spartijata, oni su bili vojnici i uvijek su bili spremni za vojnu akciju. **Periojki** su bili slobodno stanovništvo i uglavnom su se bavili trgovinom, zanatstvom i poljoprivredom. **Hejloti** su bili najbrojniji i bili su robovi u vlasništvu države, nisu imali nikakva prava i svojim radom su izdržavali Spartance. Hejloti, kao i ostali robovi, nisu bili predmet kupovine i prodaje.

Iz ovoga možemo zaključiti da je Sparta robovlasnička država na čijem čelu su **dva kralja** koji su zajedno sa **Vijećem staraca** donosili zakone u državi i odluke. Zakone je morala odobriti **Narodna skupština**, u kojoj su učestvovali svi spartijatii sposobni da nose oružje.

U Sparti je bio zanimljiv način školovanja mladih. Mladi su vaspitavani u vojničkom duhu da budu zdravi i dobri vojnici. Njihovo vaspitanje je bilo strogo. Kada su se rodila bolesna i nejak a djeca, bacana su u provaliju, a zdrava čuvana i kasnije, kada su napunila sedam godina, odvođena su od roditelja i vaspitavana u tzv. **gimnazije** u kojima su izučavali vojne vještine. Učili su ih i da trpe hladnoću i glad, često su bili fizički kažnjavani da bi stvorili dobre i sposobne vojnike.

Spartanci

Atina je osnovana na **poluostrvu Atika**. Zahvaljujući lokaciji u Atini, pomorstvo, trgovina i zanatstvo su se brzo razvijali, a sve to je omogućilo da se brzo obogati i preraste u jedan od najvažnijih **gradova-država** u Staroj Grčkoj.

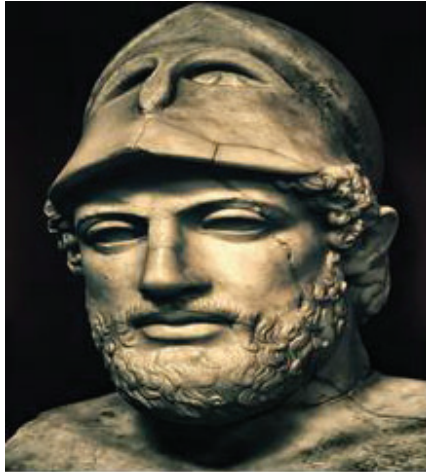
Stanovništvo Atine činili su bogati ljudi zvani **aristokrati**, obični ljudi, odnosno slobodni, zvani **demos** (koji su se uglavnom bavili trgovinom, zanatima, ribolovom i poljoprivredom) i **robovi** koji nisu imali prava i radili su najteže poslove.

Vlast u Atini bila je u rukama bogate aristokratije. Na čelu grada-države bio je kralj koji je bio i **glavni komandant vojske**, ali i **vrhovni svještenik i vrhovni sudija** države. Kasnije je kraljevska vlast ukinuta i državom je upravljalo **vijeće od devet guvernera** zvanih **arhonti**. Osim kralja, državom je upravljalo Vijeće starješina koje su činili ugledni i imućni građani. U Atini je takođe postojala **Narodna skupština** u kojoj su učestvovali svi odrasli muškarci.

Akropol u Atini

Narod (demos) u Atini je sve češće bio nezadovoljan načinom vladavine i svojim položajem i zahtjevao je da i oni učestvuju u upravljanju Atinom gradom-državom. Aristokrate su bile prinuđene da popuste pred zahtjevima demosa i sprovedu reforme u kojima je demos dobio veća prava i učestvovao u upravljanju državom. Značajniji reformatori u Atini su bili: **Solon, Klisten i Perikle**.

Perikle

Vaspitanje djece u Atini se razlikovalo od vaspitanja djece u Sparti. Djeca imućnog stanovništva su se obrazovala da pišu, čitaju, sviraju na raznim instrumentima, izučavala su filozofiju i druge društvene predmete koji su doprinjeli njihovom duhovnom uzdizanju.

Pitanja za diskusiju

1. Koja su najstarija plemena koja su naseljavala staru Grčku i kada?
2. Kako su odgajana djeca u staroj Sparti?
3. Zašto demos nije bio zadovoljan vladom u Atini?
4. Kojim vrijednostima su učili djecu u Atini?
5. Odakle dolazi riječ demokratija?

Aktivnost

Podijeljeni u grupe, istražite gdje su nastali gradovi u staroj Grčkoj. Pronalaze Spartu, Atinu, Korint, Tebu i obilježavaju ih na historijskoj mapi. Pored označenih mjesta zalijepite naljepnicu sa nazivom grada-države! Zatim svaka grupa prezentuje „svoju” historijsku mapu, a svi zajedno proveravaju tačnost urađenog. Na vremenskoj liniji na tabli obilježavaju nastanak svakog grada-države. U zajedničkoj diskusiji sa nastavnikom objasniti značenje pojma grad-država!

Podijeljeni u grupe, pročitajte tekst koji posebno opisuje načine vladavine u Atini i Sparti! Svaka grupa identifikuje razlike u upravljanju, obraćajući posebnu pažnju na to gdje ljudi imaju više prava i kako su odluke donete. Nakon predstavljanja rada grupa, vodi se otvorena diskusija u kojoj se zaključuje koja je od dvije zemlje imala demokratski, a koja vojni režim i objašnjava odakle to dolazi.

Podijeljeni u grupe, pripremite multimedijalnu prezentaciju (sa tekstom, slikama i eventualno zvukom) posvećenu jednom od sljedećih aspekata života ljudi u Atini ili Sparti: (1) hrana, (2) odjeća, (3) zanimanja, (4) muzika i (5) zabava. Polovina grupa priprema prezentacije o Atini, a druga polovina o Sparti. Nakon što svaka grupa predstavi svoj rad, kroz zajedničku diskusiju, otkrivaju se (i ispisuju na tabli) sličnosti i razlike između Atine i Sparte u pogledu svih analiziranih aspekata.

Podijeljeni u grupe, pripremite multimedijalnu prezentaciju (sa tekstom i slikama) u kojoj poredite Atinu i Spartu, pri čemu polovina grupa pravi poređenje u vezi sa vaspitanjem djece, a druga polovina o ulozi žene. Nakon što svaka grupa predstavi svoj rad, kroz zajedničku diskusiju, ističu se (i ispisuju na tabli) razlike između Atine i Sparte u pogledu dva analizirana aspekta i pravi se poređenje sa savremenim životom u pogledu oba aspekta.

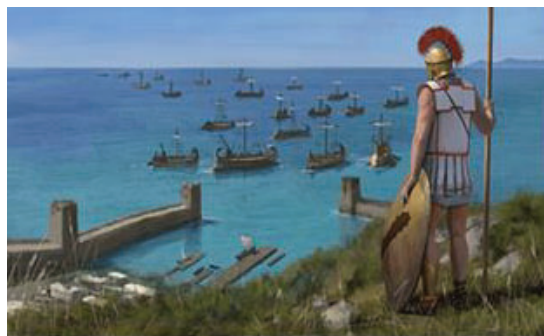
Persijski i Peloponeski ratovi

Odvojeni **gradovi-polisi su** međusobno sarađivali u trgovini, plovidbi tokom rata itd. Brojni polisi vođeni željom za moći i bogatstvom često su vodili ratove sa susjednim polisima kako bi proširili svoje teritorije. Posle ovakvih ratova neki polisi su ojačali i povećali svoju moć, a poraženi su izgubili nezavisnost.

Ali, kada su gradovi-države u staroj Grčkoj osjetili opasnost od invazije **persijske osvajačke vojske** koju je predvodio **Darije I** u prvoj polovini 5. vijeka. Najmoćnije države, Sparta i **Atina**, ujedinile su se, tj. zaključili savez za zajedničku odbranu svojih zemalja.

Grčko persijski ratovi

Peloponeski rat

Ovaj rat je poznat kao **Grčko-persijski rat** koji je trajao od **499-449 stare ere** u kojem su stari Grci uspjeli da pobjede Persijance u bitkama kod **Maratona, Termopila i Plateje** i tako uspjeli da se odbrane i primoraju Persiju na povlačenje iz Stare Grčke. Nakon pobjede nad persijskom vojskom, ponovo je došlo do nesuglasica i rata između Atine i Sparte tokom kojih su nastala dva velika vojna saveza, i to **Atinski pomorski savez predvođen Atinom i Peloponeski savez predvođen Spartom**.

Ovaj rat između ova dva saveza poznat je kao **Peloponeski rat** i vođen je u drugoj polovini 5. vijeka sa prekidima koji su trajali od **431-404 stare ere**. Rat je donio velike patnje i razaranja starim Grcima i njihovim polisnim gradovima-državama. U ovom ratu, Peloponeska unija predvođena Spartom je izašla kao pobjednik i uspostavila potpunu prevlast u cijeloj Staroj Grčkoj.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto je Darije I poveo svoju vojsku protiv starih Grka?
2. Šta je bio razlog da Sparta i Atina sklope savez protiv Persije?
3. Gdje su stari Grci dobili najveće bitke?
4. Šta su vojni savezi?

Zanimljivost

Kada se pomene Maratonska bitka, za nju se povezuje legenda koja je dovela do upotrebe riječi maraton. Atinski vojnik poznat po svom brzom trčanju imao je zadatak da obavijesti Atinjane da su pobjedili u bitci sa Persijancima. Nakon što je pretrčao 42 km. došao je u Atinu i samo rekao „Pobjedili smo“. Srušio se od iscrpljenosti i umro. U njegovu čast danas se najteža atletska disciplina naziva maraton ili maratonska trka.

Aktivnosti

Pripremite poster o Grčko-Persijskim ratovima!

Podijeljeni u grupe, istražite različite aspekte ratova i predstavite znanje do kojeg ste došli na zajedničkom velikom hameru!

Prva grupa: Crta vremensku liniju na kojoj se navode (i ilustrira) bitke kod Maratona i Termopila.

Druga grupa: Ucrtava ih na historijsku kartu gdje su se odigrale dvije bitke.

Treća grupa: Navodi razloge za Persijske ratove.

Četvrta grupa: Objašnjava odakle potiče termin maraton/maratonska trka, kako se danas koristi.

Na kraju, kroz pitanja nastavnika, sumirano je kada, kako i zašto su se Grčko-Persijski ratovi odigrali.

Aktivnost 2

Pripremite plakat o Peloponeskom ratu!

Svaka grupa istražuje različite aspekte rata, a nalazi svih grupa su predstavljeni na zajedničkom velikom hameru.

Prva grupa crta vremensku liniju kojom se obilježava period rata i ilustruje rat kroz slike.

Druga grupa navodi dvije strane u ratu i ilustruje ih slikama.

Treća grupa navodi uzroke rata i posljedice za zaraćene strane.

Četvrta grupa opisuje posljedice rata na stanovništvo (razaranja, bolesti, stradanja itd.)

Na kraju, kroz pitanja nastavnika, sumirano je kada, između koga i zašto je došlo do Peloponeskog rata.

RELIGIJA I MITOLOGIJA U STAROJ GRČKOJ

Stari Grci, kao i drugi drevni narodi, nesposobni da objasne prirodne pojave, vjerovali su da ove pojave kontroliše natprirodna sila. Vremenom su i njihova vjerovanja počela da se mijenjaju, ali je važno napomenuti da su dugo vjerovali u **duhove njihovih predaka**, davali su veliki značaj **vatri i ognjištu**, koji je bio simbol **povezivanja** sa precima.

Osim u vatru, vjerovali su i u **Sunce, Mjesec**, neke životinje itd. Stari Grci su u određenom periodu ovim prirodnim pojavama počeli da daju ljudsko lice ali i sa ljudskim karakteristikama i da ih dijele na dobre i loše bogove i božanstva.

Po vjerovanju starih Grka, svijet je stvoren od **zemlje, mora, neba i podzemlja**, što pokazuje da su vjerovali i u život poslije života (zagrobnog života). Kao što smo ranije spomenuli, stari Grci su vjerovali da je dom bogova planina Olimp.

Zevs

Oni su boga **Zevsa**, boga iznad bogova, smatrali svojim vrhovnim bogom. Sudbina svih ljudi bila je u njegovim rukama. Pored Zevsa, vjerovali su i poštovali druge bogove kao sto su: **Hera** je vladala nebom, **Posejdon** je vladao morima, **Ares** je bio bog rata, **Atena** je bila boginja mudrosti, ali je bila i zaštitnica grada **Atine i Atinjana**. **Had** je bio bog podzemnog svijeta, **Demetra** boginja plodnosti, **Afrodita** boginja ljepote i drugi **bogovi, božanstva i polubogovi**.

Stari Grci su, da bi odobrili različite bogove i božanstva, gradili hramove u kojima su upućivali svoje molitve božanstvima, ali i prinosili žrtve kako bi umilostivili boga da im pomogne u teškim trenucima života. Najpoznatiji **hram** tog vremena bio je **Apolonov hram** u Delfima.

U hramovima su **svještenici** služili kao posrednici između ljudi i bogova, tumačili su pojave u prirodi i saopštavali želje bogova, koje su ljudi morali da poštuju. Svještenici su često bili u službi vladara.

Stari Grci su, u čast svojih bogova i božanstava – koje su smatrali svojim zaštitnicima, priređivali razne igre uz muziku i najraznovrsnije svječanosti, poput: poezije, gimnastičkih takmičenja itd. Ali, za nas su najvažnije najstarije i najpoznatije igre, koje su bile Olimpijske igre, koje su se održavale u čast boga Zevsa. Prve **Olimpijske igre** održane su **776. godine stare ere**, koje su se održavale svake četiri godine, a važno je napomenuti da su tada sva neprijateljstva prestajala.

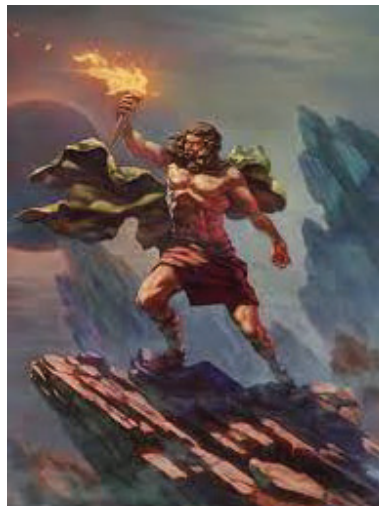

Olimpijske igre

Mitovi i Mitologija

Mitologija među starim Grcima igrala je veliku ulogu u njihovom svakodnevnom životu, kao i verovanju.

Mitovi su priče o grčkim bogovima i boginjama koje opisuju njihov život. U mitovima su predstavljeni kako žive i rade kao ljudi, čineći čudne i herojske podvige. Brojni mitovi su činili grčku mitologiju u kojoj su se životi bogova i ljudi preplitali u fantastične priče.

Prometej

Najstariju zbirku mitova napisao je grčki pjesnik **Hesiod**, a najpoznatiji su mitovi o **Heraklu**, zatim o **Prometeju**, mitovi o **Tezeju i Minotauru**, **Perseju i Meduzi** i mnogi drugi.

Pitanja za diskusiju

1. Iz kojih razloga su stari Grci vjerovali u bogove, boginje i polubogove?
2. Kakva je bila njihova predstava o bogovima?
3. Šta su Stari Grci radili u čast svojih bogova?
4. Šta je mit, a šta mitologija?
5. Kako zamišljate Herakla, takođe poznatog kao Herkul?

Zanimljivost

Prema grčkoj mitologiji, Prometej je bio sin boginje Temide i brat Atlasa. Prometej je stvorio čovjeka od gline i ukrao vatru sa Olimpa koju je dao ljudima. Zbog toga je kažnjen od boga Zeusa i prikovan na Kavkaz gde mu je orao svaki dan ključao utrobu. Prometeja je oslobodio Herakle, koji je bio polubog i Zeusov sin. Prometej predstavlja jedan od najjačih likova grčke mitologije zbog onoga što je predstavljao: hrabrosti, ponosa, čovekoljublja, želje za slobodom...

Aktivnosti

Podijeljeni u grupe, učenici dobijaju nastavni listić u kojem su navedena imena bogova/boginja i njihove uloge (npr. Atena – boginja mudrosti), sa zadatkom da ih zapamte. Učitelj organizuje takmičarski kviz: kaže ulogu boga, a svaka grupa ima 10 sekundi da napiše ime boga/boginje na posebnom papiru koji predaje učitelju. Svaka grupa koja je napisala tačan odgovor u predviđenom vremenu dobija bodove. Ista aktivnost se ponavlja za sve bogove/boginje. Nakon završenog kviza, nastavnik proglašava pobjednika.

Podijeljeni u grupe, izvucite listić sa određenim mitom (mit o Perseju i Meduzi, mit o Tezeju i Minotauru ili mit o Prometeju). Unutar grupe analizirajte mit i odgovorite na sljedeća pitanja:

- (1) Kakva je uloga bogova ili drugih nadprirodnih bića u mitu?
- (2) Koje pozitivne kvalitete ističe mit?

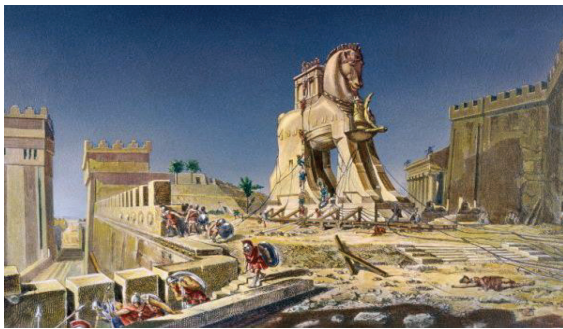
Svaka grupa predstavlja odgovore za „svoj” mit. Na kraju, u zajedničkoj diskusiji, izvlače se zaključci o ulozi mitova u formiranju vjerovanja i vrijednosti ljudi u Staroj Grčkoj.

Dodatna aktivnost: dramatizacija mitova učenika.

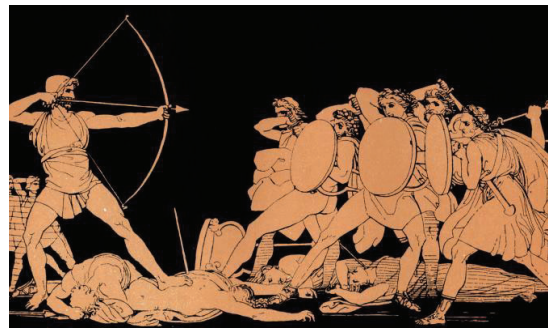
KULTURA, UMJETNOST, NAUKA I FILOZOFSKA MISAO U STAROJ GRČKOJ

Stari Grci su bili poznati po tome što su posebnu pažnju posvjećivali **poeziji** i **književnosti**. Pjesnici antičke Grčke su u svojim djelima veličali bogove i vladare, podjednako su njegovali **lirske pjesme** (koji odražavaju osjećanja radosti, ljubavi, bola, tuge) i **epске pjesme** (herojski podvizi bogova i istaknutih vladara i ličnosti).

Najpoznatiji nam je slijepi pjesnik Homer, koji je bio autor epova „Ilijada” i „Odiseja”. Ep „Ilijada” opisuje Trojanski rat, a „Odiseja” opisuje povratak grčkog junaka Odiseja iz Trojanskog rata.

Trojanski konj

Odisej

U staroj Grčkoj se velika pažnja poklanjala i **pozorištu** koje je imalo veliku ulogu u svakodnevnom životu ljudi. **Pozorišne predstave** su se održavale u čast boga **Dionisa**, boga radosti, plodnosti i vina. Njegovane su dvije vrste pozorišnih predstava: komedije smiješnog sadržaja i tragedije sa tužnim završetkom.

Najpoznatiji tvorci pozorišnih tekstova bili su **Sofokle, Evripid i Ajshil**. Pozorišne predstave su se izvodile napolju pod vedrim nebom, publika je sjedela na kamenim sjedištima raspoređenim u polukružno stepenište. Glumci su svoje predstave izvodili na uzdignutoj **sceni**.

Stari Grci u istoriji su takođe poznati po svojim građevinskim i umjetničkim dostignućima, kojima se i danas ljudi dive njihovoj veličini i ljepoti. Hramovi su se isticali svojom ljepotom, a najpoznatiji među njima je hram **Partenon** u Atini. Hramovi su bili ispunjeni statuama bogova i boginja koje su izradile vješte ruke vajara.

Platon

Sokrat

Nauka i **filozofija (ljubov kon mudrosta)** u antičkoj Grčkoj zauzimaju posebno mjesto u razvoju svjetske civilizacije. **Herodot se smatra ocem historije. Arhimed se istakao u fizici, Pitagora kao matematičar i filozof.** Poznati filozofi, odnosno mislioci iz antičke Grčke, su **Sokrat, Platon, Aristotel, Evripid** i drugi. Za razliku od religije i mitologije, filozofi različito objašnjavaju pojave u prirodi i društvu. Koristili su nauku i naučnu misao.

Pitanja za diskusiju

1. Koja su književna djela pisali stari Grci i u čiju čast su napisana?
2. Šta se priča u Ilijadi i Odiseji?
3. Kako je izgledalo pozorište u staroj Grčkoj?
4. Ko su najpoznatiji filozofi u staroj Grčkoj??
5. Ko se i zašto naziva ocem historije??

Podijeljeni u grupe, istražuju pozorišta u staroj Grčkoj, pripremajući se da odgovore na sljedeća pitanja:

- 1) Kako su izgledala pozorišta?
- 2) Čemu su služila pozorišta?
- 3) Koje su poruke prenete kroz predstave?
- 4) Ko je glumio i kakve su maske nosili?

U otvorenoj diskusiji odgovara se na pitanja koja postavlja nastavnik i na kraju se donosi zaključak o značaju pozorišta za razvoj kulture tog vremena.

Učitelj navodi Homerovu „Ilijadu” i „Odiseju” kao najpoznatije epove iz Stare Grčke i sažima sadržaj oba epa u nekoliko rečenica. Pri tome izdvaja priču o Ahilu i Ahilovoj peti i priču o ulozi Trojanskog konja u ratu.

U parovima istražite značenje pojmova Ahilova peta i Trojanski konj u modernim vremenima! U zajedničkoj diskusiji se zaključuje da se termin Trojanski konj odnosi na nekoga ili nešto čemu dajemo pristup nečemu važnom za nas jer nam se čini da je bezopasno ili korisno, ali se onda ispostavi da je štetno ili zlonamjerno, a termin Ahilova peta ukazuje na najslabiju (najranjiviju) tačku pojedinca koju drugi mogu koristiti da mu naškode.

Podijeljeni u šest grupa, istražuje o poznatim naučnicima antičke Grčke! Dvije grupe istražuju za Pitagoru – jedna identifikuje njegova naučna dostignuća, a druga ističe zanimljivosti vezane za njegovu mrtvu prirodu i rad; obe grupe svoja znanja ujedinjaju u zajedničku multimedijalnu prezentaciju u koju pored teksta uključuju i slike.

Dvije druge grupe istražuju i predstavljaju isto o Arhimedu. Poslednje dvije grupe rade isto za Hipokrata. Nakon izlaganja za svakog naučnika, nastavnik, uz pomoć učenika, zapisuje na tabli sažetak priloga. Na kraju, u otvorenoj diskusiji, konstatovano je kakav je njihov uticaj u matematici, nauci i medicini do danas.

Učitelj predstavlja Sokrata, Platona i Aristotela kao najpoznatije filozofe iz Stare Grčke i ukazuje ko je kome bio učenik. Zatim najavljuje da će čas biti posvećen „filozofiranju” na razne teme, slično onome što je Sokrat radio sa svojim sagovornicima. Nastavnik postavlja pitanja o više tema i učenici odgovaraju, a važno je da cilj nije da se dobije tačan odgovor već da se učenici podstaknu na razmišljanje kako bi došli do temeljnijeg razumijevanja. Kao primjeri tema i pitanja za diskusiju poslije njih mogu poslužiti sljedeći:

- Sreća (Šta je sreća? Da li je tražimo ili nam ona dolazi sama? Šta nas čini sretnim? Kako možemo postati sretni?)
- Moral (Kako da odlučimo šta je ispravno, a šta pogrešno? Da li su nam potrebna pravila i zakoni da bismo znali šta je ispravno/pogrešno ili možemo to sami da shvatimo?)
- Jednakost (Šta je jednakost? Da li su svi ljudi jednaki ili postoje ljudi koji su manje jednaki od drugih? Šta se može učiniti da društvo bude jednako za sve?)

- Hrabrost (Šta je hrabrost? Kako pokazujemo hrabrost? Zašto je hrabrost važna? Možete li naučiti da budete hrabri ili ste rođeni hrabri?)

Podijeljeni u grupe, istražite Olimpijske igre:

- 1) Kada, gdje i u čiju čast su organizovane Olimpijske igre u staroj Grčkoj?
- 2) Koje sportske discipline su bile zastupljene?
- 3) Ko bi mogao da učestvuje?

U otvorenoj diskusiji odgovorite na pitanja nastavnika i za svako pitanje napravite poređenje kako je bilo tada i kako je sada. Konačno, zaključuje se o značaju Olimpijskih igara u staroj Grčkoj.

ILIRSKE KRALJEVINE

Ilire prvi put pominje Herodot **u V vijeku stare ere**. Iliri su naseljavali jugozapadne oblasti **Balkanskog poluostrva**, tj istočne obale **Jadranskog mora**. Teritorija koju su naseljavali bila je poznata kao **Ilirik**.

Ime **Iliri** prvo je ponijelo jedno od mnogih plemena koja su imala sličnosti u jeziku i kulturi, pa se naziv proširio i na druga plemena.

Prema historijskim izvorima, Iliri su se najviše bavili zemljoradnjom, stočarstvom, ribarstvom, zanatstvom i trgovinom, a neka od plemena su se bavila gusarstvom na Jadranskom moru.

Zbog rascjepkanosti i podijeljenosti, Iliri nikada nisu uspjeli da se ujedine u kulturnu i političku cjelinu i dugo su zadržali svoju **plemensku organizaciju**.

Iliri su se dijelili na nekoliko plemena, a najpoznatiji su **Enkeleji, Ardeji, Taulanti, Dardani** itd. U izuzetnim slučajevima, plemena su se udruživala u plemenske saveze, kada je postojala zajednička opasnost od osvajanja drugih naroda. Ilirska plemena su se često međusobno borila. Na čelu plemena su stajale **plemenske starješine**.

Vojnik

Malo je pisanih izvora o Ilirima, ali zato postoji veliki broj materijalnih ostataka iz kojih crpimo podatke. Iliri su živjeli u patrijarhalnim zajednicama, neka od plemena su bila organizovana u bratstva. Uloga žene u plemenu bila je značajna i ponekad je žena bila na čelu plemenske zajednice.

Monete

Butrint

Enkelejsko kraljevstvo

Pred kraj V vijeka Iliri su prvi put osnovali svoju državu, odnosno kraljevstvo poznato u istoriji kao **Enkelejsko kraljevstvo**. Ovo kraljevstvo je nastalo kao rezultat ujedinjenja nekoliko plemena za odbranu od spoljnih neprijatelja, prije svega od makedonske države, Epira i grčkih kolonizatora. Važniji kraljevi ovog kraljevstva bili su **Grabos**, **Bardilis** i drugi. Bardilis je sa svojom vojskom pretio i **Makedoniji** koju je predvodio **Perdika III** i primorao je da mu plaća danak.

U ovom ratu poginuo je Perdika III sa velikim brojem vojnika. U **359. godine stare ere**, makedonski kralj **Filip II** je pobedio vojsku Bardilisa, oslobodivši Makedoniju od Ilira i zauzevši dio njihove teritorije.

Taulantsko kraljevstvo

Kralj **Kletos**, **335. godine stare ere** pokušao da se oslobodi zavisnosti od Makedonije, ali je poražen i bio je primoran da bježi i traži pomoć od kralja **Taulanta**, koji je osnovao svoje kraljevstvo u **drugoј polovini III vijeka stare ere**. Ovo novoformirano kraljevstvo zauzimalo je veliku teritoriju. Od Dardanije na sjeveru na istok do Makedonije i na jugu do Epira. Kraljevina Taulant kao nova ilirska država bila je moćna i na kopnu i na moru. Kraljevska vlast je bila nasljedna. Najpoznatiji kralj bio je **Glavkija**.

Ardiedsko kraljevstvo

Ovo kraljevstvo je nastalo u drugoj polovini III vijeka stare ere, a osnovao ga je kralj **Agron**. Imao je jaku kopnenu i pomorsku vojsku. Borio se protiv **Etolskog i Ahajskog** saveza, koji je u to vreme bio najveći savez u staroj Grčkoj. Kralj Agron je za vrijeme svoje vladavine stavio pod svoju vlast sve ilirske teritorije koje su ranije bile pod vlašću Enklejskog i Taulantskog kraljevstva, a sjedište kraljevine je bilo u **Skadru**. Posle smrti kralja Agrona, na čelo carstva stala je njegova žena **Teuta**, koja je jos više ojačala i proširila carstvo. Teuta je poražena u bitkama sa Rimljanima. Bila je prinuđena da prizna vlast Rimljana, ustupi dio teritorije i plati porez.

Ilirska kraljica Teuta

Dardansko kraljevstvo

Dardanskoto kraljevstvo je bilo veoma moćno. Osnovano je **IV vijeka st. e.** Dardanci su se bavili zemljoradnjom, razvijeno je stočarstvo i rudarstvo. Najviše se vadilo zlato od kojeg su se pravili novčići i razni ukrasi. Bili su veliki protivnik makedonskog carstva sa kojim su često ratovali u drugoj polovini **III vijeka st. e.**

Pitanja za diskusija

1. Koju oblast su naseljavali Iliri?
2. Čime su se bavili Iliri?
3. Kakav je bilo društveno uređenje ilirskih plemena?
4. Koje su najpoznatije ilirske kraljevine?
5. Ko su najpoznatiji ilirski vladari?

Aktivnosti

Podijeljeni u grupe istražite teritoriju na kojoj su Iliri bili naseljeni!

Na karti označite teritorije na kojima su bili Iliri na Balkanu. Zajedno provjerite tačnost informacija! Označite vrijeme njihovog pojavljivanja na vremenskoj liniji! Na kraju časa razgovarajte o periodu i prostoru gdje se pojavljuju Iliri!

Podijeljeni u tri grupe, napravite postere istražujući internet!

Prva grupa pravi poster o načinu života Ilira.

Druga grupa dobija zadatak da napravi poster o vjerovanjima Ilira navodeći poznate bogove i njihovo značenje, za druge obrede u okviru svojih vjerovanja.

Treća grupa o kulturi i centrima kulture kod Ilira kao što su grad Apolonija i Dirahion.

Zajedno sa nastavnikom provjeravaju tačnost svih informacija.

Prezentujte podatke i razgovarajte o tome kako je stanovništvo živjelo u selima, a kako u gradovima, koliko se vjerovanja Ilira razlikuju od vjerovanja starih Grka, kao i koji su najvažniji materijalni ostaci ilirske kulture!

Na vremenskoj liniji koju je izradio nastavnik odredite period nastanka i postojanja kraljevstava Enkeleja, Taulanta, Ardija i Dardanaca i označite na karti naljepnicama oblast na kojoj su nastala ova kraljevstva. Učenici treba da uporede šta se desilo politički i ekonomski u ovim kraljevstvima. Zatim razgovarajte o vremenu i prostoru pojavljivanju ilirskih kraljevstava, kao i o političkim i ekonomskim promjenama u ilirskim kraljevstvima u različitim periodima!

Podijeljeni u tri grupe, dobijaju zadatak da naprave prikaz o ilirskim vladarima. Istražite internet, enciklopedije i druge izvore. Zatim zajedno sa nastavnikom provjeravaju tačnost podataka. Jedna grupa radi za vladara Bardula, jedna grupa za Agrona, a poslednja grupa za Teutu. Istražuju i pišu o tome kada, gdje i kako su vladala ova tri vladara. Zatim razgovaraju o tome šta se dogodilo tokom njihove vladavine, sa kim su bili u ratu, koje su se promjene desile tokom njihove vladavine i kada i kako su njihova kraljevstva prestala da postoje.

Tema: **Antički period u historiji Evrope i Balkana**

Stvaranje i širenje antičke Makedonije

Teritorija antičke Makedonije prostirala se srednjim dijelom Balkanskog poluostrova. Na jugu se graničila teritorijama starih Grka, na sjeverozapadu nalazila se teritorija na kojoj su živeli Iliri, na sjeveroistoku teritorije naseljene Trakijcima. Teritorija je bila naseljena od najstarijih vremena a neka plemena koja su je naseljavala bili su i: Pelagonci, Oresti, Linkesti i drugi.

Teritorija primorskog dijela Egejskog mora bila je poznata kao Donja a planinski kao Gornja Makedonija.

Stvaranje države antičkih Makedonaca povezano je sa vladarom **Perdika I** koji je vladao od kraja osmog i početka VII vijeka st. ere.

Prestionica države bio je grad Ajga a kraljevska porodica je vodila porijeklo iz grada Argosa zbog čega je prva makedonska dinastija (kraljevska porodica) bila poznata kao Argeadi. Herakle je bio mitski rodonačalnik dinastije.

Perdika I

U antičkoj Makedoniji kralj je bio nosioc vjerske, vojne i sudske vlasti, vrhovni zapovjednik vojske, predvodio je vojsku u bitkama, objavljivao ratove i sključivao mir. Veliku ulogu su imali i pratioci kralja i Narodna skupština koja je nosila važne odluke a sačinjavali su je punoletnji ljudi sposobni da nose oružje.

Poslije smrti Perdike I na početku VII vijeka st. ere, državom su vladali više vladara, a posebno se istakao **Aleksandar I** koji je vladao u prvoj polovini V vijeka st. ere. U tom periodu su se vodili Grčko-persijski ratovi. Aleksandar I je pomogao grčkoj vojsci u ratu sa

Persijom i zato je kasnije bio nazvan od njih (Filhelen). Aleksandar I je takođe poznat po tome što je kovao sopstveni novac koristeći rudnike srebra, što simbolizovalo napredak države.

Monete iz vremena Aleksandra I

Vladar Perdika II, koji je vladao u V vijeku st. ere, bio je vješt diplomata i političar. Uspio je da se brine o kulturnom razvoju staromakedonske države, a na njegovom dvoru je bio veliki broj istaknutih ličnosti iz tog perioda.

I vladar Arhelaj I, koji je vladao krajem V vijeka st. ere, učinio je mnogo za svoju zemlju. Reorganizovao je vojsku, formirao konjicu i pešadiju. Bio je poznat i po svojoj građevinskoj djelatnosti, gradio je puteve, preneo prestonicu iz Aige u novoizgrađeni grad **Pelu**, koji se nalazio bliže moru i imao bolje uslove za privredni razvoj.

Ajga

Pela

U kraljevskoj palati su živjeli i radili poznati starogrčki umjetnici i pjesnici. Arhelaj I organizovao je Makedonske olimpijske igre u svetom gradu **Dionu** u čast boga **Diosa**. On je poboljšao odnose sa Atinom snabdevajući drvetom potrebnom za brodogradnju.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto je teritoriju Antičke Makedonije od najranijih vremena naseljavao veliki broj plemena?
2. Šta je kovanje moneta značilo za državu Arhelaja I?
3. Zašto je Arhelaj I premjestio glavni grad iz Aige u Pelu?

Aktivnost

1. Istraživanje! Označite teritoriju na karti i pronađite informacije o nekim od plemena koja su naseljavala teritoriju antičke Makedonije. Napravite prezentaciju, a zatim u grupama razgovarajte o tome kada i gdje su živjeli antički Makedonci.
2. Pogledajte slike arheoloških ostataka Aige i Pele. Šta imate za reći o njima?

Zanimljivosti

Najstarije podatke o antičkoj Makedoniji donosi pjesnik Homer. Prema antičkim autorima, najstarije ime je bilo Ematija, a ime Makedonija potiče od Makete ili od mitskog pretka Makedon, o kome postoje čak tri legende. Prema prvom, Makedonac je bio sin Zeusa i Tije, po drugom je bio jedan od 50 sinova arkadijskog kralja Liakoma, prema trećem, bio je sin egipatskog boga Ozirisa.

Makedonska država u vrijeme Filipa II

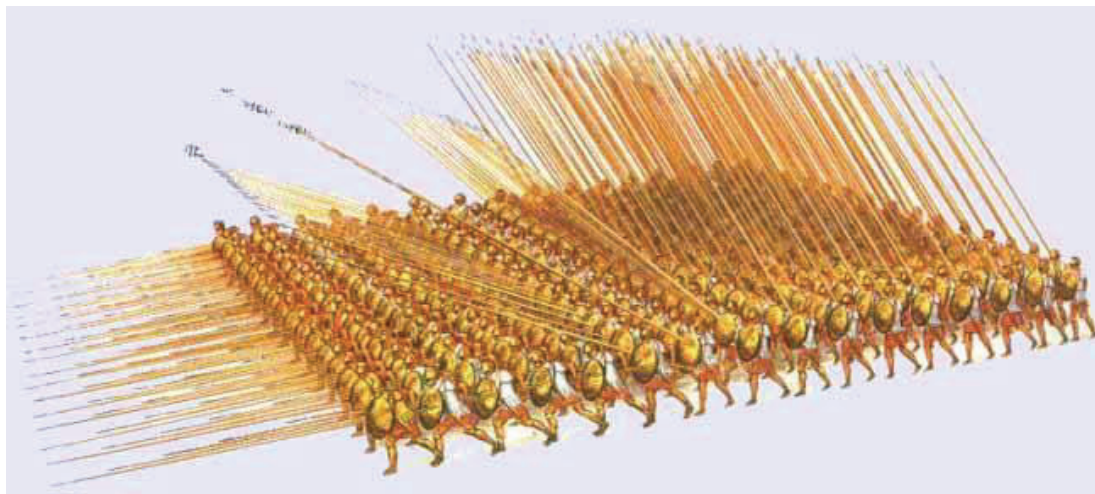
Antička Makedonija je doživela pravi uspon kao država kada je **Filip II Makedonski** došao na prijesto 359-336. st. ere. Filip je bio talac u gradu Tebi i tamo je stekao solidno vojno obrazovanje, a po dolasku u Makedoniju je preuzeo vlast sa 23 godine.

Filip II

Da bi učvrstio svoju moć i poduzeo osvajanja koja je planirao, Filip II je izvršio reforme u vojsci formiranjem makedonske falange. **Falanga** se sastojala od 16 redova pješadije naoružanih kopljima zvanim sarisi dugi nekoliko metara, konjice opremljene šlemovima,

mačevima i kopljima, vojnim napravama katapultima i ovnima naprave za probijanje u tvrđave. Kao posebna jedinica izdvajala se lična garda vladara hetajrija.

Borbena formacija makedonske falange

Osim vojske, Filip II je izvršio i reforme u finansijama i građevinarstvu. Kovao je zlatne monete koje su postale simbol moći države. Veliku pažnju poklanjao je izgradnji puteva, gradova i tvrđava, hramova i svetišta. Poznato je da je u neposrednoj blizini današnjeg Bitolja podigao grad Herakleju Linkestis, a u Trakiji grad Filipopolj (današnji Plovdiv).

Filip II je bio vješt političar. Pregovarao je s nekima od svojih protivnika i borio se s drugima, poput Ilira i Tračana, te je koristeći neslogu između gradova-država u staroj Grčkoj osvojio njene kolonije i proširio državu.

Među starim Grcima, Filip II je imao pristalice, ali i protivnike. Najveći protivnik Filipa II bio je čuveni govornik Demosten, koji je pozvao gradove-države antičke Grčke da se ujedine u borbi protiv Filipa. Uspio je u tome i osnovao savez predvođen Atinom i Tebom. Demostenovi govori protiv Filipa poznati su kao filipike.

Odlučujuća bitka Filipa II sa savezom koji je predvodila Atina došla je kod **Hajroneje** 338. godine st. ere, u bici u kojoj je učestvovao i njegov sin Aleksandar, Filip II je izašao kao pobjednik. Nakon smirivanja situacije na Balkanu, Filip II je počeo da se priprema za pohod na Persiju. Na vrhuncu priprema, u zavjeri, Filip II je ubijen, a njegov sin Aleksandar III stao je na čelo prijestola Makedonske države.

Pitanja za diskusiju

1. Razmislite kakvi su bili rezultati reformi koje je proveo Filip II?
2. Razmislite zašto su se stari Grci odupirali osvajanjima Filipa II?

Aktivnost

1. Istražite kako je nastala antička Makedonija. Na vremenskoj liniji označite period vladavine makedonskih vladara. Istražite na internetu kako se Makedonska država razvijala u vrijeme Perdike I, Aleksandra I, Perdike II, Arhelaja I i Filipa II.

Makedonska država u vrijeme Aleksandra III Makedonskog

Nakon smrti Filipa II, na čelu Makedonske države došao je njegov sin **Aleksandar III Makedonski**, koji je vladao od 336. do 323. godine st. ere. Aleksandar III Makedonski rođen je 356. godine st. ere u Peli, prestionica antičke Makedonije. Njegovi roditelji su bili **Filip II i Olimpijada**. Djetinjstvo je proveo igrajući se sa djecom saradnika Filipa II. Omiljeni konj Aleksandra Velikog zvao se **Bukefal**, dobio ga je od oca i sa njim proveo mnoge bitke.

Aleksandar je imao više učitelja. Od njih je naučio o vojnim vještinama. **Ilijada** je bila njegova omiljena lektira, a najpoznatiji učitelj bio je čuveni filozof Aristotel koji ga je podučavao i usadio u njega ljubav prema filozofiji, nauci i umjetnosti.

Od 16. godine Aleksandar III je pratio svog oca u vojnim pohodima i na taj način je naučio ne samo da vodi bitke, već i da upravlja državom. Pokušaj nekih gradova-država u staroj Grčkoj da odbace makedonsku vlast nije uspio.

Aleksandar ih je porazio i primorao da priznaju njegovu vlast, a zatim krenuo na sjever do rijeke Dunav protiv ratobornih plemena. Tim pohodima Aleksandar je ojačao svoju moć na Balkanu i započeo pripreme za pohod na Istok protiv Persije.

Godine 334. st. ere nakon što se dobro pripremio, vjerovatno sa preko 40.000 vojnika, Aleksandar je krenuo na istok protiv Persije. Na čelu Persijske države stajao je **Darije III** koji je vladao državom mnogo većom od makedonske i imao je veći broj vojnika. Prvu pobjedu nad Persijancima odnio je Aleksandar III na rijeci **Granik** 334. godine st. ere.

U bici kod grada **Isosa** 333. godine st. ere, Perzijska vojska predvođena perzijskim vladarom Darijem III doživjela je drugi poraz. Porodica Darija III je zarobljena u bici i on je pobjegao. Aleksandar se prema porodici Darija III odnosio s poštovanjem.

Nakon pobjeda nad perzijskom vojskom, Aleksandar III se preko Fojnikije uputio u Egipat, koji je bio pod perzijskom vlašću. Oslobodio ga je i proglašen sinom boga sunca, Amona Ra. Osnovao je grad u Egiptu koji je dobio ime Aleksandrija.

Odlučujuća bitka sa Persijom odigrala se 331. godine. U bici kod **Gavgamele** Aleksandar je po treći put porazio perzijsku vojsku. Darije III je ponovo pobjegao, ali su ga njegovi pratioci ubrzo ubili. Aleksandar III je kasnije uhvatio ubice i kaznio ih. Nakon pobjede nad Darijem III, Aleksandar III se proglasio vladarom Azije i proglasio grad Vavilon svojom prijestolnicom. I tu Aleksandrova osvajanja nisu stala, on je sa svojom vojskom nastavio na istok prema Indiji, gdje se sukobio sa Porom, vladarom Pendžaba, kao i sa lokalnim plemenima. Osvajanjima na istoku Aleksandar III je stvorio ogromnu državu koja se širila na tri kontinenta: Evropu, Afriku i Aziju.

Aleksandar je bio poznat zbog poštovanja naroda i država koje je osvojio iako su imali drugačije običaje, kulturu i vjerovanja od njegovih. Usvojio je neke od njihovih običaja kao što je perzijski način oblačenja i poklanjanja pred vladarom.

Ovakvim načinom ponašanja prema pokorenim narodima privukao ih je na svoju stranu. Neki od njih su ga proglasili oslobodiocem ili ga proglašavali bogom.

Aleksandar je sprovodio politiku tolerancije između različitih naroda i različitih kultura. Protivnike koji ga nisu poštovali ili mu se suprotstavljali, Aleksandar je sudio i kažnjavao.

Stalni ratovi, bolesti, klima iscrpljivali su Aleksandrovu vojsku. Vojnici godinama nisu vidjeli svoje porodice. Pobunili su se i htjeli su da se vrate svojim kućama. Suočen sa nezadovoljstvom vojnika, Aleksandar III je odlučio da se vrati u Vavilon.

Povratak se odvijao kopnom i morem. Mnogi vojnici su poginuli na povratku kroz težak i pustinjski teren nakon nekoliko mjeseci, vojnici predvođeni Aleksandrom vratili su se u gradu Suzu.

Nakon povratka u Suzu 324. godine st. ere, održana je svadba na kojoj je 10.000 Aleksandrovih vojnika oženilo 10.000 Perzijanki. Ovaj događaj se naziva i **Svadba Evrope i Azije**. Aleksandar je planirao nove pohode, ali 323. godine st. ere u Vavilonu, Aleksandar se razbolio i umro u 33. godini.

Aleksandar je bio veliki strateg, graditelj, radio je ono što prije njega nije postojalo, spoj kultura iz Evrope, Afrike i Azije. Proslavio je ime Makedonija i smatra se najvećim osvajačem u historiji. Zbog svih njegovih dostignuća Rimljani su mu dali nadimak Magnus – Veliki.

Aleksandar III Makedonski

Pitanja za diskusiju

1. Zašto kažemo da je Aleksandar III stvorio svjetsku historiju?
2. Na koje načine je Aleksandar III pridobio narode i plemena koja je vojno porazio?

Zanimljivosti

Vladar Gordije u Maloj Aziji vezao je čvor koji je po njemu dobio ime Gordijev čvor. Gordije je rekao da će onaj ko razveže čvor biti vladar svijeta. Niko nije uspio da razriješi ovaj čvor. Aleksandar je svojim mačem presekao čvor i tako se ostvarilo Gordijevo proročanstvo, Aleksandar je postao vladar velikog dijela tada poznatog svijeta.

Aktivnost 1

Prosljedite prezentaciju koja prikazuje ukupnu teritoriju koju je osvojio Aleksandar III Makedonski tokom svoje vladavine. Nacrtajte granice te teritorije na karti i označite regije i veće gradove koji su se tamo nalazili.

Identifikujte moderne države i veće gradove koji se nalaze na toj teritoriji i prezentujte.

Aktivnost 2

Pripremite prezentaciju o životu i vladavini Aleksandra III Makedonskog. Razgovarajte i objasnite trenutke koji su na vas ostavili najveći utisak.

Kultura i vjerovanja antičkih Makedonaca

Za antičke Makedonce nije pronađen niti jedan tekst ili natpis na makedonskom jeziku. Sačuvano je svega stotinjak riječi (glosa), uglavnom ličnih imena.

Antički Makedonci su imali svoje osobenosti koje su ih razlikovale od drugih naroda. Govorili su svojim jezikom, srodnim jezicima susjednih naroda. Oni su se razlikovali od ostalih naroda na Balkanu po načinu ratovanja. Vjerovali su u natprirodne sile, imali su i svoj kalendar. Njihov simbol je bilo **sunce** kao simbol života i nalazilo se na njihovom oružju i monetama. Lav je takođe bio simbol Antičkih Makedonaca.

Makedonci su imali nekoliko kultova: kult vode, sna, zmije kao i pogrebni kult. Vjerovali su u mnoge bogove: **Diosa**, gospodara neba, **Dionisa**, boga proljeća, boginju Ma Zejrenu, boginju ljepote i druge. Mitski predak Makedonaca bio je Herakle. Svijeti grad Makedonaca bio je grad Dion, koji se nalazio u podnožju planine Olimp. Tamo su se održavale Makedonske Olimpijske igre.

I historijski izvori govore o običajima kod starih Makedonaca - prolazak vojske između dvije polovine žrtvovanog psa.

Simbol moći kod antičkih Makedonaca bila je dijadema, kapa od kavsije preko koje su vladari nosili bijelu traku i lavlju kožu s kojom se vladar vezuje za mitskog pretka Herakla. Vladari su imali kraljevski pečatni prsten i kraljevsko žezlo.

Štit od sunca pronađen na nalazištu u Staro Bonče, Prilep

Makedonija je bogata materijalnim ostacima i arheološkim nalazištima. Oni su istraženi i biće istraženi. Na osnovu ovih istraživanja saznajemo o životu antičkih Makedonaca. Poznato je da su Makedonski kraljevi kovali svoje monete od bronce, srebra i zlata. Na kovanicama su prikazane slike vladara, prikazi biljnog i životinjskog svijeta.

Monete makedonskih vladara

Razvijeno je i zanatstvo. Predmeti su rađeni od srebra i zlata. Razvijena je i građevinska djelatnost. Izgrađene su kuće i palate ukrašene mozaicima i skulpturama. Važna arheološka nalazišta koja govore o Antičkim Makedoncima su prestonica Pela, grobnica kod Vergine (Kutleš) u današnjoj Republici Grčkoj gdje su otkrivene kraljevske grobnice, nekropola kod Trebeništa, Ohrid i druga nalazišta.

Heraklea Linkestis, Bitolj

Pitanja za diskusiju

1. Koju su ulogu imala božanstva u svakodnevnom životu antičkih Makedonaca?
2. Objasnite kako danas objašnjavamo prirodne pojave?

Aktivnost

Istražite na internetu i navedite najmanje 3 činjenice o načinu života, vjerovanjima i kulturi antičkih Makedonaca. Napravite plakat i iznesite informacije i kroz otvorenu diskusiju donesite zaključak o načinu života, vjerovanjima i kulturi antičkih Makedonaca.

Makedonska država poslije perioda vladavine Aleksandra III Makedonskog

Period vladavine Aleksandra III i stvaranja novih država na teritoriji velikog carstva nakon njegove smrti do pada Egipta pod rimsku vlast naziva se **helenistički period**.

Nakon Aleksandrove smrti, u državi je počela borba za vlast između njegovih vojskovođa **dijadosa**. Rezultat tih međusobnih borbi bila je podjela imperije na tri države.

Antigon Gonat, jedan od Aleksandrovih vojskovođa, ojačao je u staroj Makedoniji. Time je formirana nova dinastija Antigonida koja će vladati Makedonijom sve dok ona ne padne pod rimsku vlast 168. godine st. ere.

Kleopatra

Aleksandrovim azijskim posjedima vladao je **Selevk**. Stvorio je državu Selevkida, koja se proširila u Maloj Aziji i trajala do pada pod rimsku vlast u I vijeku st. ere.

Helenistički period karakterizirala je bogata kultura poznata kao **helenistička**. Među najvećim kulturnim centrima koji su nastali u ovom periodu bili su Aleksandrija, Pergam, Rodos i drugi. Gradovi su imali popločane ulice i trgove, sa vodovodom i kanalizacijom. U gradovima su izgrađeni hramovi i oltari, kao što je ogroman oltar u gradu Pergamu posvjećen bogu Zeusu.

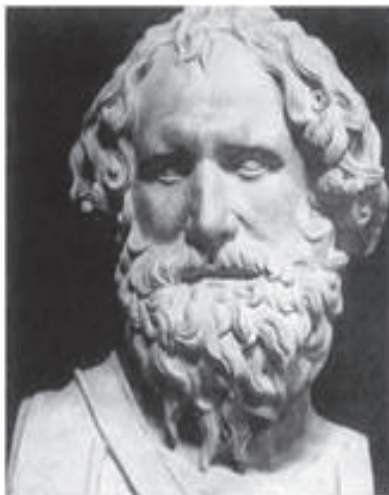

Pergam

Aleksandrija je bila grad sa mnogo hramova, palata, pozorišta, stadiona i sportskih terena. Grad je bio bogat botaničkim i zoološkim vrtovima. Predstavljao je mjesto gdje su se

razvijale nauke matematike i fizike, a najpoznatiji matematičar i fizičar bio je Arhimed, poznat po svojim tehničkim otkrićima.

Razvijaju se astronomija i geografija. Eratosten je bio poznati geograf i astronom. Došlo je do velikog razvoja na polju umjetnosti, posebno u obrazovanju, vajarstvu i slikarstvu. Najpoznatije djelo je bila skulptura Laokon i njegovi sinovi od mermera, skulptura Afrodite iz Milosa i drugi. Filozofija se izdvojila kao posebna nauka i pojavile su se filozofske škole.

Arhimed

Aleksandrija je takođe bila dom **Musejon**, najviša naučna institucija, i biblioteka dostupna naučnicima. Nažalost, biblioteka je kasnije izgorjela u požaru i zauvijek uništila djela od velikog istorijskog i naučnog značaja.

Afrodita iz Milosa

Pitanja za diskusiju

1. Objasnite koji su bili razlozi raspada države Aleksandra III Makedonskog?
2. Koje su posljedice po državu Aleksandra III Makedonskog imale nesuglasice i svađe između dijadosa?
3. Koje su karakteristike helenističke kulture?
4. Kakav je uticaj Helenistička kultura imala na razvoj nauke, kulture i umjetnosti u kasnijem periodu?

Zanimljivosti

Svjetionik u Aleksandriji na obližnjem ostrvu Faros bio je toranj visok 120-140 metara prema nekim izvorima. Svjetlost sa svjetionika mogla se vidjeti 50-60 kilometara u moru prije nego što su brodovi ušli u luku. Svjetionik je uništen u zemljotresu.

Na ostrvu Rodos podignuta je ogromna statua visoka 34 metra pod nazivom Kolos sa Rodosa ispod koje su plovili brodovi. Na ostrvu Efes uzdizao se Artemidin hram. Na Halikarnasu je bila Mauzoljeva grobnica. Ove ogromne građevine bile su dio sedam svjetskih čuda. Od svih njih danas je ostala samo Keopsova piramida.

Svjetionik u Aleksandriji

Aktivnost

Podijeljeni u tri grupe, istražite državu Ptolemeida, Selevkida i Makedoniju Antigonida. Izdvojite najmanje 3 karakteristike za ove države i prezentujte.

Možete li, gledajući fotografiju, utvrditi kakva je bila uloga svjetionika u Aleksandriji?

Trakijske kraljevine

Tračani pripadaju indoevropskoj grupi naroda. U starijem vijeku naseljavaju teritoriju sjeverno do rijeke **Dunav** i jugoistočne dijelove **Balkanskog poluostrva** do moreuza **Bosfora** i **Dardanela**.

Najpoznatija trakijska plemena su **Odrisi**, **Besi**, **Serdi** i druga. Tračani nisu imali svoje pismo, pa o njima najviše podataka dobijamo iz arheologije i od Herodota i od drugih starogrčkih i rimskih historičara i hroničara koji navode da su postojali i u vrijeme Trojanskih ratova, kao saveznici Trojanaca.

Glavno zanimanje Tračana bilo je stočarstvo, posebno uzgoj konja, koji je imao značajno mjesto u životu ljudi, bavili su se i zemljoradnjom, zanatstvom, rudarstvom. Bili su vješti i u obradi plemenitih metala, u lovu i trgovini. Tračani su živjeli u plemenima na čelu sa vladarom. Žena je imala važnu ulogu u domu i svakodnevnom životu, to se može zaključiti po tome što su poštovali **Veliku Boginju Majku**, zaštitnicu žene i plodnosti.

Teritorija koju su naseljavali

Vjerovanja Tračana

Kao i većina naroda drevnih civilizacija, Tračani su vjerovali u nekoliko bogova i kultova, na primjer u **kult moći prirode**. Poštovali su svijete šume, drveće, izvore i potoke... Vjerovali su u **Svijeto drvo života**, koje je bilo podijeljeno na tri dijela. Njegova krošnja je simbolizirala **nebo**, stablo je simboliziralo **zemlju**, a korijenje je simboliziralo **podzemni svijet**. Poštovali su i životinjske kultove, na primjer, **zmija** je bila simbol podzemnih sila.

Od Herodota dobijamo podatke o Tračanima i njihovim bogovima koje su poštovali pored kultova. To su bili bogovi **Hermes**, **Ares**, **Dioniz**, **Asklepije** i **Artemida**. Tračani su imali

mного mitova. Jedan od najupečatljivijih mitova je mit o **Orfeju** (njegov silazak u podzemnom svijetu).

Orfej i Evridika

Scena iz obreda

Odrisko kraljevstvo

Tračka plemena su bila razdvojena do V vijeka st. ere kada je **Teres I**, vođa jednog tračkog plemena, uspio da ujedini nekoliko plemena na jednoj teritoriji i stvori moćnu državu **Odrisa**. Središte ovog kraljevstva nalazilo se uz rijeku **Maricu**.

Kralj je imao svu moć u svojim rukama. Istovremeno je bio i glavni vojskovođa, sudija i svještenik, a u upravljanju mu je pomagalo **Vijeće** koje su činili njegovi rođaci i predstavnici bogatog stanovništva. Najveći dio stanovništva činili su slobodni seljaci, a ropstvo nije bilo mnogo zastupljeno.

Vremenom se Odriska država proširila na sjever do rijeke Dunav. Najveći uspon država je dostigla za vrijeme vladavine nasljednika kralja Teresa I, **Sevta III i Kotisa I**. Tračani su zajedno sa Atinjanima krenuli u pohod na antičku Makedoniju, ali nisu uspjeli u namjeri da je potčine.

Makedonski kralj **Filip II**, nakon nekoliko pohoda **341.** godine st. ere, uspio je da potčini Odrisko kraljevstvo. Tu je osnovao i grad **Filipopol**. Nakon ovog poraza, Tračani nisu uspjeli ponovo stvoriti svoju državu.

Pored Filipopola, drugi važni gradovi u Trakiji bili su: **Sevtopolis** u kasnijem periodu i **Serdika**. Nakon pretvaranja Makedonije u rimsku provinciju 148. godine st. ere, najveći dio teritorije Trakije bio je u sastavu provincije Makedonije.

Tračanski ratnici

Pitanja za diskusiju

1. Zašto je priroda bila zastupljena u mitologiji Tračana?
2. Kakav značaj konj ima u svakodnevnom životu Tračana?
3. Kako je nastala država Odrisa?
4. Zašto je kralj Filip II sagradio Filipopol?

Aktivnost

Učenici podijeljeni u tri grupe. Prvi istražuje kada i na kojim teritorijama su živjeli Tračani, drugi o Odriskom kraljevstvu, treći o zanimanjima Tračana. Za to koristite internet, enciklopediju i druge izvore. Na kraju svaka grupa iznosi podatke do kojih je došla i provjerava da li su njihova nova saznanja tačna i potkrijepljena historijskim činjenicama.

Zanimljivost

Orfej je bio poznati trački pjesnik i lirista. Spominje se i u grčkoj mitologiji. Prema legendi, bog Apolon mu je dao liru koja je imala sedam žica, a dodao je još dvije u čast svih muza koje su postojale. Bog Apolon i muza Kaliopa naučili su ga da svira.

Dok je Orfej svirao i pjevao, čudne stvari dješavale su se, ptice su mu kružile iznad glave, ribe su skakale u morske talase, rijeke su prestajale da teku, drveće je stvaralo hlad da ga zaštiti od sunca i sve životinja su se okupljale oko njega. Oženio se Euridikom, ali je ona ubrzo umrla. Orfej je pokušao da je oživi, sišao je čak i u podzemni svijet, ali nije uspio u svojoj namjeri.

Orfej

Rim, Rimska republika i Rimska imperija

Zapadno od Balkanskog Poluostrva nalazi se još jedno Poluostrvo koje se zove **Apeninsko**. Ime je dobilo po planinskom lancu Apenina. Apeninsko Poluostrvo okruženo **Jadranskim morem** na istoku, **Tirenskim morem** na zapadu, **Jonskim** i **Sredozemnim Morem** na jugu, a na sjeveru spojeno sa **evropskim kontinentom**.

Poluostrvo je u obliku čizme. Klimatski uslovi plodnih kotlina i dolina rijeka **Tiber** i **Po** od davnina su omogućavali da postoje dobri uslovi za razvoj poljoprivrede i stočarstva, a sa njihovim razvojem kasnije razvijaju se i zanatstvo i trgovina.

Apeninsko poluostrvo je bilo naseljeno od nekoliko plemena, ali se najvažnijim smatraju **Latini**, **Etrurci**, **Oske**, **Itali** i **drugi**.

Apeninski poluostrov i plemena koja su ga naseljavala

Nastanak Rima

Postoji legenda o nastanku grada Rima koja kaže da su ga **753. godine** st. ere osnovali braća blizanci **Romul i Rem**. Prema legendi, oni su bili potomci trojanskog kralja **Eneje**, koji je nakon poraza Troje mnogo godina lutao i konačno stigao do obala Apeninskog poluostrva.

Romula i Rema je njihov zli ujak bacio u korpu kada su još bili bebe u rijeci Tibar, bojeći se za nasljeđe prijestolja. Blizance je pronašla vučica koja ih je dojila, a odgajao ih je neki pastir. Kada su braća odrasla odlučili su da sagrade grad u kojem su ih zatekli vučica i pastir.

Tokom izgradnje grada, braća su se posvađala, tokom koje je Romul ubio svog brata Rema. Romul je bio prvi koji je zavladao **Rimom**.

Romul i Rem

Vučica je zadojila blizance

Prema historijskim izvorima, grad Rim je osnovan na teritoriji **Latina**, na lijevoj obali **rijeke Tibar**, na sedam brežuljaka. Tu se odvijala trgovina ne samo sa susjednim plemenima već i sa kartaginjskim i grčkim trgovcima. Miješanjem ljudi nastalo je prvo šatorsko naselje, a kasnije i grad čvrste građe. Historijski izvori potvrđuju da su Etrušćani u VIII vijeku st. ere pokorili Latine i zavladaali gradom Rimom i utvrdili ga.

Pitanja za diskusiju

1. Kako je nastala rimska država?
2. Zašto su prirodni uslovi bili važni za naseljavanje Apeninskog poluostrva?
3. Koliko ima istine u legendi o nastanku grada Rima?
4. Kako je nastao grad Rim?

Aktivnost

Pogledajte prezentaciju o nastanku starog Rima prema legendi o Romulu i Remu. Učenici podijeljeni u dvije grupe. Jedan argumentira stav o vjerovatnoći legende, a drugi je protiv. Grupe treba da osmisle svoje argumente 2 do 3 i prilože, nastavnik/nastavnica koordinira debatu i na kraju ocjenjuje argumente. Razgovarajte o tome kolika je vjerovatnoća da je Rim osnovan prema legendi i odakle se crpe dokazi o nastanku i postojanju Starog Rima. Izvucite zaključak o tome kako je nastao grad Rim.

Rim postaje republika

Stanovništvo u Rimu bilo je podijeljeno na slobodno stanovništvo, patricije i plebejce, i neslobodno stanovništvo - **robove**.

Patriciji su predstavljali starosjedelačko stanovništvo koje je bilo bogato i sva vlast je bila u njihovim rukama. **Plebejci** su bili potomci doseljenika, bili su slobodni građani koji su se bavili poljoprivredom, stočarstvom, zanatima i trgovinom. Plaćali su porez državi i bili su obavezni da idu u vojsku. Nisu učestvovali u upravljanju državom. Brak između patricija i plebejaca bio je zabranjen zakonom.

Robovi nisu imali prava i radili su najteži posao. Ljudi sa teritorija koje je osvojio Rim pretvarani su u robove, a kasnije su ljudi zbog dugova postali robovi.

U najstarijem periodu Rimom je vladao izabrani **kralj** i vladao je neograničenom moći, bio je vrhovni vojskovođa, sudija i sveštenik. Njega je birala **Narodna skupština**, koju su činili svi punoletni patriciji. Kralj se morao posavjetovati sa Senatom o najvažnijim pitanjima za državu. Članovi su imali preko 60 godina, bili su bogati i ugledni građani.

509. godine st. ere, kralj je svrgnut i prognan u Rim, a uspostavljen je novi državni sistem, **Republika**. Umjesto da Rimom vlada kralj, upravljali su po godinu dana dva izabrana

konzula. Senat je imao glavnu riječ u državi. Samo u slučaju rata su konzuli imali neograničenu vlast.

Uspostavom republike bogatiji plebejci su izrazili svoje nezadovoljstvo i tražili veća prava za sebe, tj. da steknu ista prava kao patriciji. U borbi su uspjeli tek u IV vijeku st. ere, kada je senat morao popustiti pred pritiscima plebejaca i dozvoliti im da sami biraju svoje predstavnike u vladi zvanj **narodni tribuni**.

Rimski senat

Pitanja za diskusiju

1. Zašto su patriciji bili privilegovano stanovništvo u Rimu?
2. Zašto plebejci nisu imali ista prava kao patriciji?
3. Koja je bila uloga senata u Rimskoj republici?
4. Zašto bogatiji plebejci nisu bili zadovoljni svojim položajem u Rimskoj Republici?

Aktivnost

Propratite prezentaciju koja navodi glavne nosioce vlasti u Rimskoj Republici (Konzuli, Senat, Narodna skupština) podijeljene u grupe, istražite i pripremite kratke prezentacije o različitim nosiocima vlasti u Rimskoj Republici.

Rim prerasta u imperiju

Još od osnivanja grada Rima rimljani su bili izloženi stalnim napadima svojih susjeda. A posebno su vodili računa o formiranju dobro obučene vojske sastavljene od vojnih jedinica zvanih legije. Legija je imala pet hiljada vojnika i postojalo je više legija. Uključivali su

konjicu, pešadiju i mornaricu. Bili su dobro naoružani i obučeni. Legijama su komandovali konzuli.

Legija rimske jedinice

Legionar

Sredinom III vijeka Rimljani su zavladali cijelim Apeninskim poluostrvom. Ali nisu bili zadovoljni samo ovim osvajanjima, njihov novi cilj osvajanja bila je **Kartagina (Puni)**, grad-država koju su osnovali Feničani u **Sjevernoj Africi** na obalama Sredozemnog mora.

Ratovi sa Kartaginom se i dalje nazivaju **Punskim ratovima**. Od **264-146.** godine st. ere vođena su tri rata. Drugi punski rat bio je najteži za Rimljane jer je punski vojskovođa **Hanibal** stigao do vrata Rima, ali ih nije uspio osvojiti. Rat je završio trećim ratom u kojem je Rim pobijedio, a Kartagina spaljena, opustošena i uništena. Kasnije su Rimljani osvojili i Pirinejsko poluostrvo.

Rimljani su vodili ratove i osvajali Ilire, Makedonce, stare Grke, Tračane i druge narode koji su živjeli na Balkanskom poluostrvu. Ali nisu tu stali, već su nastavili sa osvajanjima u **Maloj Aziji** i **Egiptu**, a sredinom I vijeka prije st. ere osvojili su i **Galiju**, za šta je zaslužan Gaj **Julije Kajsar**, jedan od najboljih rimskih vojskovođa. Ovim osvajanjima Rim je postao gospodar sredozemlja.

Hanibal pred kapijama Rima

Uz sva ova osvajanja, Rim je prerastao u carstvo, a **Oktavijan Avgust** je proglašen prvim imperatorom (vladao od 27. do 14. godine st. ere). Početkom II vijeka n. ere, Rimljani su osvojili i **Dakiju**. Rim je postao najveća svjetska sila u antici, vladajući nad tri kontinenta: **Evropom, Afrikom i Azijom**. Osvojene zemlje pretvarao je u svoje **provincije**, kojima su upravljali namjesnici.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto je legija bila toliko važna za Rimsku imperiju?
2. Zašto su Rimljani uništili i spalili Kartaginu?
3. Razmislite zašto je Gaj Julije Caesar bio najvažniji vojskovođa u Rimskom carstvu?

Aktivnost

U radnom listu koji ukratko opisuje tri punska rata, odgovorite na sljedeća pitanja data na radnom listu: Šta je bio uzrok punskih ratova? Ko su bile zaraćene strane u ratovima? Po čemu je Hanibal poznat i kako su završili Punske ratovi? Pročitajte odgovore i diskutujte.

Spartakov ustanak

Robovi u Rimskom carstvu bili su u najtežem stanju. Zbog položaja u kojem su bili, često su podizali ustanke. Bili su slabo hranjeni i odjeveni i radili su najteže poslove za svog gospodara, surovo su kažnjavani, žigosani i okovani i nisu imali prava.

U Rimu su postojali i državni robovi koji su se zvali **gladijatori**. U specijalnim školama su obučavani da se bore međusobno, a borili su se i sa divljim životinjama, te borbe su organizovane za zabavu Rimljana.

Gladijatori

Jedan od najpoznatijih ustanaka robova bio je onaj koji je organizovao i vodio **Spartak, rob gladijator** koji je porijeklom iz Trakije. Ustanak je izbio u drugoj polovini I vijeka n. ere. On je sa sedamdesetak robova gladijatora pobjegao na **Vezuv**, a kasnije im se pridružio veliki broj seljana.

Ustanak se proširio na južni dio Apeninskog poluotoka. Spartak je poveo ustanike na sjever, cilj mu je bio da napusti Italiju preko Alpa i vrati se u svoje domovine. Ova ideja je dovela do neslaganja između ustanika, rimska vojska je to iskoristila i ugušila ustanak i surovo kaznila preživjele ustanike.

Spartakov ustanak

Pitanja za diskusiju

1. Opišite položaj robova i siromašnih u Rimskoj imperiji.
2. Razmislite da li su gladijatori bili u boljem ili gorem položaju od ostalih robova?
3. Šta je Spartak htio postići ustankom?

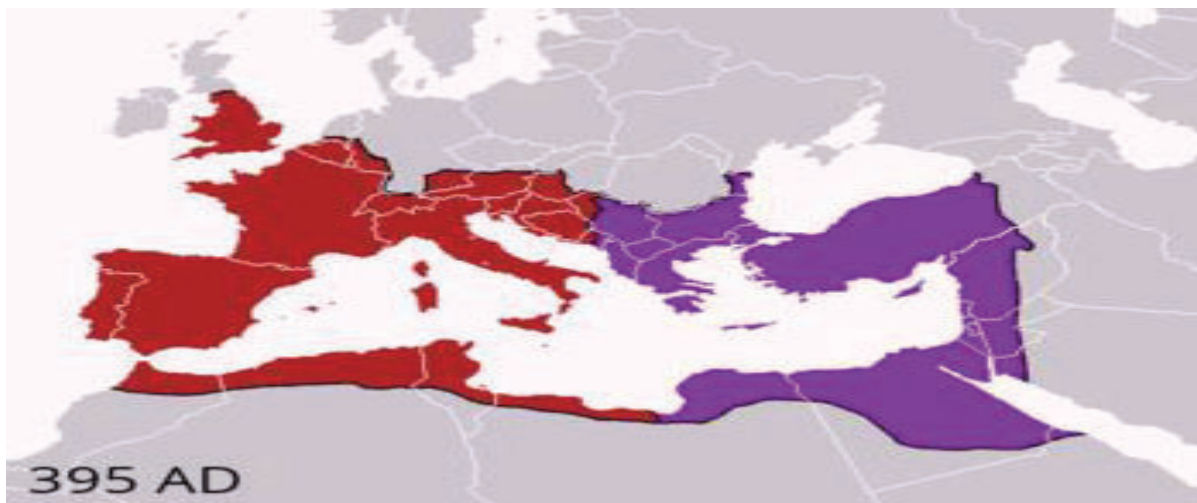
Aktivnost

Pogledajte prezentaciju o gladijatorima i Spartakovom ustanku. Nakon prezentacije osmislite i nacrtajte strip (sa najmanje 10 scena) koji opisuje život i borbu Spartaka. Koristite materijale iz različitih izvora. Nakon predstavljanja stripa, razgovarajte o ulozi Spartaka kao vođe u borbi za slobodu potlačenih i kao simbola otpora protiv nepravde.

Pad Rimskog Carstva

S vremenom je Rimaska Imperija počela sve više slabiti. Za to su postojali **unutrašnji** i **spoljašni** razlozi. Unutrašnji razlozi su bili: nezadovoljstvo robova i siromašnog stanovništva koje se bunilo i dizalo ustanke, smanjena proizvodnja poljoprivrednih i drugih proizvoda robova i seljaka, česti ratovi i ustanci koje su podizali porobljeni narodi zbog položaja u kojem su bili.

Spoljašni razlozi slabljenja i propasti Rimskog carstva bili su: napadi **Huna, Germana** i drugih varvarskih plemena koja su prelazila granice Rimskog carstva u IV i V vijeku nove ere vršili su pljačke i razaranja. Rimljani se nisu uspjeli odbraniti od ovih napada. Godine **395. n. ere** država je bila podijeljena na dva dijela, **Zapadno Rimsko Carstvo** i **Istočno Rimsko Carstvo**.

Podjela Rimskog Carstva

Zapadno Rimsko Carstvo je propalo **476.** godine n. ere. Istočno Rimsko Carstvo je trajalo još skoro hiljadu godina do **1453.** godine n. ere kada su ga Osmanlije osvojile.

Pitanja za diskusiju

1. Kako su unutrašnji razlozi uticali na slabljenje Rimske imperije?
2. Zašto su spoljašni neprijatelji htjeli uništiti Rimsku imperiju?

Aktivnost

Pogledajte prezentaciju u kojoj se navode razlozi za pad Rimske imperije. Nakon prezentacije podijelite su u dvije grupe. Prva grupa istražuje unutrašnje uticaje koji su oslabili Rimsku imperiju. Druga grupa istražuje varvarska plemena koja su napala imperiju. Na kraju, oni iznose svoje nalaze i utvrđuju pouzdanost podataka.

RIMLJANI I NJHOVA VJEROVANJA

Rimljani su obožavali duhove svojih predaka, koje su smatrali zaštitnicima doma i porodice, vjerovali u zagrobni život. Kao i mnoge druge nacije, Rimljani su bili mnogobošci i vjerovali su u mnoge bogove. Njihovi bogovi bili su povezani s prirodnim pojavama i nebeskim tijelima. Religija i mitologija Rimljana bili su pod velikim uticajem Etruraca i starih Grka. Tako su, po primjeru na bogove kod Starih Grka i Rimljana, imali svoje bogove koje su predstavljali s ljudskim likom.

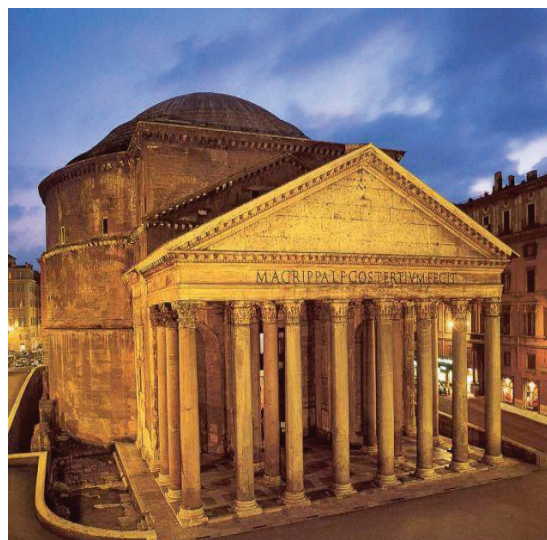

Jupiter

Junona

U čast svojih bogova, Rimljani su gradili veličanstvene hramove u kojima su služili sveštenici. Prinosili su žrtve bogovima, pisali himne i molitve koje su se izvodile tokom praznika. Rimljani su izgradili hram posvećen svim bogovima pod nazivom **Panteon**.

Rimski Panteon

Vrhovni bog kod Rimljana bio je bog **Jupiter** vladar neba, **Junona** je bila njegova žena boginja braka i porodice, **Venera** boginja ljubavi, **Mars** bog rata, **Neptun** bog mora, **Vulkan** bog vatre, **Merkur** bog trgovine i putovanja glasnik bogova, **Dijana** boginja lova, **Minerva**

boginja mudrosti, **Apolon** bog izvora svjetlosti, medicinskog znanja i umjetnosti, **Cerera** boginja zemlje, **Bah** bog vina i poljoprivrednih kultura, **Pluton** bog podzemlja i drugih.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto su Rimljani vjerovali u bogove?
2. Iz kojih razloga su Rimljani predstavljali svoja božanstva po uzoru na grčkih?

Zanimljivosti

Riječ religija dolazi od latinske riječi koja znači obaveza. Ljudi su morali poštovati bogove da se mole i prinose žrtve, a bogovi su bili obavezni da urade ono što se od njih traži.

Pojava hrišćanstva

Hrišćanstvo se pojavilo u **Palestini** koja je bila pod rimskom vlašću. Ime je dobilo po imenu **Isusa Hrista** koji je, prema vjerovanjima Hrišćana, bio sin boga koji je stvorio svijet i bio na nebu. Isus je poslan na zemlju da izbavi ljude iz teške situacije u kojoj su se našli, a u njemu su ljudi vidjeli mesiju, odnosno spasitelja.

Isus Hristos

Hrišćani slave dan Isusovog rođenja kao **Božić**. Od Isusovog rođenja započela je nova era prema kojoj se vrijeme danas računa. **Nazaret** je bio grad u Palestini u kojem je Isus proveo svoje djetinjstvo.

Po hrišćanskom učenju, ljudi su bili jednaki jedni drugima, vjernici treba da žive skromno i pošteno, vjerovali su u zagrobni život, vjerovali su da postoji pakao u koji će otići

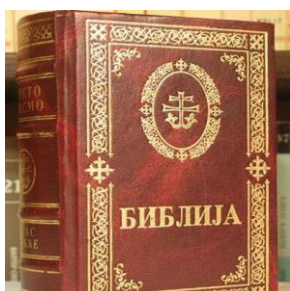
oni koji čine loše i raj u koji će otići oni koji čine dobro. Isus je širio svoje učenje uz pomoć svojih učenika **apostola** koji su nastavili njegovo djelo čak i nakon njegove smrti.

U Rimskom carstvu, Hrišćani su dugi period bili proganjani i ubijani. Prema Bibliji (svetoj knjizi hrišćana), Rimljani su, plašeći se pobuna stanovništva koje je živjelo teškim životom, osudili Isusa na smrt raspećem na krst. Isus je vaskrsao, odnosno pobijedio je smrt. Dan vaskrsenja i pobjede života nad smrću hrišćani slave kao **Uskrs**.

Sve ove mjere poduzete protiv hrišćana nisu zaustavile širenje hrišćanstva, koje je steklo pristaše i proširilo se po cijeloj Imperiji. Hrišćani su se organizovali u hrišćanske opštine, a ujedinjenjem hrišćanskih opština postepeno se formirala hrišćanska crkva.

Najzaslužnije širenje hrišćanstva u antičkoj Makedoniji, staroj Grčkoj, bio je Ilirik **apostol Pavle**, sa formiranjem hrišćanske zajednice koje su kasnije prerasle u crkve. Takve crkve su građene u Herakleji, Stobiju, Dirahionu, Korintu i drugim mjestima.

Godine 313. n. ere, rimski imperator **Konstantin Veliki** je dokumentom **Milanskim ediktom** dozvolio hrišćanima da slobodno ispovedaju svoju veru, a hrišćanska religija je postala ravnopravna sa ostalim religijama. Hrišćanska religija je monoteistička i vjeruje u jednog boga.

Biblija

Car Konstantin i Jelena

Zanimljivosti

Isusovi učenici su bili: Petar, Andrija, Jakov, Jovan, Filip, Vartolomej, Toma, Matej, Jakov Alfeev, Tadej, Simon, Juda Iskariot.

Vladavinu Pontija Pilata u Judeji karakterisalo je nasilje, što je dovelo do masovnog narodnog nezadovoljstva. Vjeruje se da je Pilat odgovoran za raspeće Isusa Krista.

Hrišćansko učenje je izloženo u svetoj knjizi, Bibliji. Biblija se sastoji od Starog i Novog zavjeta. Novi zavjet govori o djelima i propovijedanju Isusa i Apostola. Simboli hrišćanstva su: krst, riba, hljeb i vino.

Aktivnost

Napravite karte za igranje sa grčkim i rimskim bogovima i boginjama na svakoj kartici da napišite ime jednog boga/boginje i nacrtajte njegovu/njenu sliku, po uzoru na ilustracije sa

interneta, i zapamtite ulogu svakog boga/boginje. Dopunska karta predstavlja Panteona između članova grupe i izvlačite jednu kartu jedan od drugog.

Kad god upare grčkog i rimskog boga/boginju, uparene karte stavljaju na sto.

Igra se nastavlja dok se svi ne izjednače, a pobjednik je onaj koji ostane s karticom Panteona. Zalijepite parove na komad papira i za svaki par napišite ulogu bogova/boginja i prezentujte. Tokom prezentacije napravite analogiju sa nazivima planeta iz Sunčevog sistema.

Pogledajte prezentaciju koja objašnjava nastanak Hrišćanstva. Zatim, podijeljeni u grupe, istražite rođenje Isusa Krista, širenje kršćanstva, razlike između hrišćanstva i drugih religija u tom periodu.

Prezentujte odgovore i prodiskutujte koje su se promjene dogodile u životima ljudi pod utjecajem Hrišćanstva.

Kultura i nauka u Starom Rimu

Rimska kultura, osim što je imala svoje karakteristike, bila je izložena kulturnim uticajima drugih naroda, posebno kulture Etruraca i Starih Grka. Latinski jezik je dobio ime po plemenu Latina koje je naseljavalo područje Lacij. Rimljani su se divili grčkoj književnosti i umjetnosti. Prilagodbom grčkog pisma nastalo je **latinsko pismo** koje se sastojalo od znaka za svaki glas. Rimljani su imali brojeve koje nazivamo **rimskim brojevima**.

1	I	21	XXI	41	XLI	61	LXI	81	LXXXI
2	II	22	XXII	42	XLII	62	LXII	82	LXXXII
3	III	23	XXIII	43	XLIII	63	LXIII	83	LXXXIII
4	IV	24	XXIV	44	XLIV	64	LXIV	84	LXXXIV
5	V	25	XXV	45	XLV	65	LXV	85	LXXXV
6	VI	26	XXVI	46	XLVI	66	LXVI	86	LXXXVI
7	VII	27	XXVII	47	XLVII	67	LXVII	87	LXXXVII
8	VIII	28	XXVIII	48	XLVIII	68	LXVIII	88	LXXXVIII
9	IX	29	XXIX	49	XLIX	69	LXIX	89	LXXXIX
10	X	30	XXX	50	L	70	LXX	90	XC
11	XI	31	XXXI	51	LI	71	LXXI	91	XCI
12	XII	32	XXXII	52	LII	72	LXXII	92	XCII
13	XIII	33	XXXIII	53	LIII	73	LXXIII	93	XCIII
14	XIV	34	XXXIV	54	LIV	74	LXXIV	94	XCIV
15	XV	35	XXXV	55	LV	75	LXXV	95	XCV
16	XVI	36	XXXVI	56	LVI	76	LXXVI	96	XCVI
17	XVII	37	XXXVII	57	LVII	77	LXXVII	97	XCVII
18	XVIII	38	XXXVIII	58	LVIII	78	LXXVIII	98	XCVIII
19	XIX	39	XXXIX	59	LIX	79	LXXIX	99	XCIX
20	XX	40	XL	60	LX	80	LXXX	100	C

Rimski i arapski brojevi

Latinski jezik je i dalje u širokoj upotrebi u oblasti medicine, prirodnih nauka, a planete iz Sunčevog sistema nose imena rimskih bogova i boginja. U svakodnevnom životu koristimo riječi latinskog porijekla: kalendar, magistar, doktor, profesor, recept...

Rimljani su stvorili bogatu materijalnu kulturu, posebno u **arhitekturi** i **građevinarstvu**. U Rimu je bio poznat **forum** (trg) oko kojeg su građene zgrade državnih institucija, **Panteon**, hram bogova, **Koloseum**, gdje su se održavale borbe gladijatora i koji je mogao da primi do 50.000 gledalaca. Gradili su **trijumfalne kapije** u čast vojnih pobjeda.

Rimske gradove odlikovale su popločane ulice, mostovi, kupatila, kanalizacija. Izgradili su **akvadukte** za vodosnabdijevanje. Gradovi su bili povezani popločanim ulicama. Trgovi i javne zgrade bili su ukrašeni skulpturama i bistama bogova i vladara. U Rimskoj imperiji bilo je razvijeno **slikarstvo**, fresko slikarstvo, kao i izrada **mozaika** koji su ukrašavali palate bogatih rimljana i vladara.

U Rimskoj imperiji razvijeno je pravo koje je regulisalo odnose između pojedinaca, kao i između pojedinaca i države. **Rimsko pravo** je doprinijelo razvoju pravnih nauka, izučava se i danas na pravnim fakultetima širom svijeta. Rimljani su razvili medicinu. **Klaudije Galen** bio je jedan od najpoznatijih doktora i istraživača.

Zanimljivosti

Najpoznatiji rimski pjesnici bili su Ovidije, Horatij i Vergilije. Plaut je bio poznati komičar, govorništvo (oratorstvo) je bilo razvijeno u Rimu. Najpoznatiji rimski govornik bio je Ciceron.

Pitanja za debatu

1. Razmisli kako je uticala etrurska i grčka kultura na razvoj rimske kulture?
2. Šta je karakteriziralo materijalnu kulturu Rimske imperije?

Aktivnost

Istražujte svakodnevni život ljudi u Rimskom carstvu i navedite najmanje tri karakteristike hrane, odjeće, muzike, zabave i porodice u rimskom društvu. Predstavite saznanja na velikom posteru. Razgovarajte o svakodnevnom životu ljudi u Rimskom carstvu i donesite zaključak o tome kakav je život bio za ljude, ovisno o društvenoj grupi kojoj su pripadali.

Projektna aktivnost

Kultura i nauka u starom Rimu. Napravite multimedijalnu prezentaciju o naslijeđu rimske kulture i nauke za savremenu kulturu i nauku. Razgovarajte i donesite zaključke.

Rimsko prisustvo na Balkanu

Prije osvajanja Rimljana, Balkansko Poluostrvo je bilo naseljeno narodima, od kojih su neki u prošlosti formirali svoje gradove-države, kraljevstva i carstva, poput starih Grka, antičkih Makedonaca, Ilira, Tračana i drugih. Rimljane su zanimala prirodna i rudna bogatstva, bogat plijen i mogućnost nabavke novih izvora robova na Balkanskom Poluostrvu.

Akvadukt

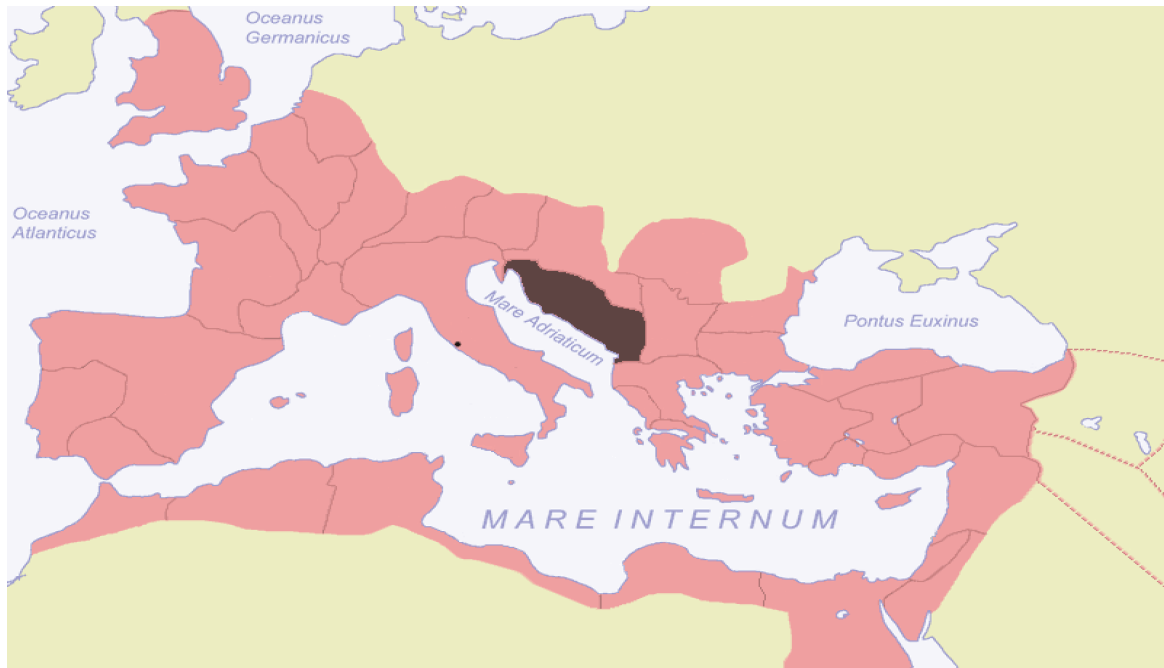
Ilirsko-rimski ratovi

Krajem III vijeka n. ere Iliri su bili prvi na udaru rimskih napada. Iliri su vodili tri rata sa Rimljanima u periodu od pola vijeka. Uprkos snažnom otporu koji su pružili Iliri, oni su ipak poraženi **168.** godine n. ere. Kralj Gentij i njegova porodica su zarobljeni i odvedeni u Rim, pa su Iliri bili prisiljeni priznati rimsku vlast.

Ilirija je pretvorena u rimsku **provinciju** zvanu **Ilirik** kojom je upravljao **namjesnik** kojeg su imenovali Rimljani koji je imao svu vojnu i civilnu vlast.

Ilirsko-rimski ratovi

Provincija Ilirik

Teritorija provincije Ilirik prostirala se na jugu od **rijeke Drim** na sjeveru do **poluostrova Istra**, na zapadu od **Jadranskog mora** na istoku do **Panonske nizije**. Ilirik je imao veliki strateški i ekonomski značaj za Rimljane, tu su bile luke za trgovinu i promet robe, a unutrašnjost zemlje imala je bogata rudna nalazišta. Na teritoriji Ilirije, antičke Makedonije i Trakije, Rimljani su počeli da grade poznati i za Rimljane vrlo važan put **Via Ignatia** (Via Egnatia) koji je vodio od **Jadranskog mora do istočnog dijela Egejskog mora**.

Stanovništvo je bilo prisiljeno da plaća visoke poreze, gradi puteve i sl. Zbog teškog života, Iliri su često podizali ustanke da bi poboljšali uslove života, tj. da se oslobode od Rimljana.

Zanimljivosti

Najveći ustanak Ilira bio je Batonov ustanak, koji je izbio u prvoj polovini I vijeka n. ere. Iliri su uspjeli da oslobode značajnu teritoriju Ilirika, ali je zbog nesloge ustanak nakon četiri godine ugušen. Batonov ustanak ostavio je utisak u Rimu zbog visokog morala ustanika. Hroničari su zabilježili da su se ponosne Ilirke s dojenčadima bacale u vatru, a borci su se probadali svojim mačevima.

Via Ignacija Rimski put

Izgradnja rimskog puta

Makedonsko-rimski ratovi

U periodu rimskog osvajanja Balkanskog Poluostrva, antičko Makedonsko kraljevstvo je imalo svoje značajno mjesto na Balkanu. Predstavljao je centar moći i **most** za dalja osvajanja koja su planirali Rimljani. U periodu od **215.** do **168.** godine st. ere vođena su **tri rata** poznata kao Makedonsko-rimski ratovi. Razlozi za ratove uvijek su bili slični, bilo da se radi o osvajanju novih teritorija i porobljavanju stanovništva, skupljanju raznih dažbina i poreza, korištenju prirodnih i rudnih bogatstava.

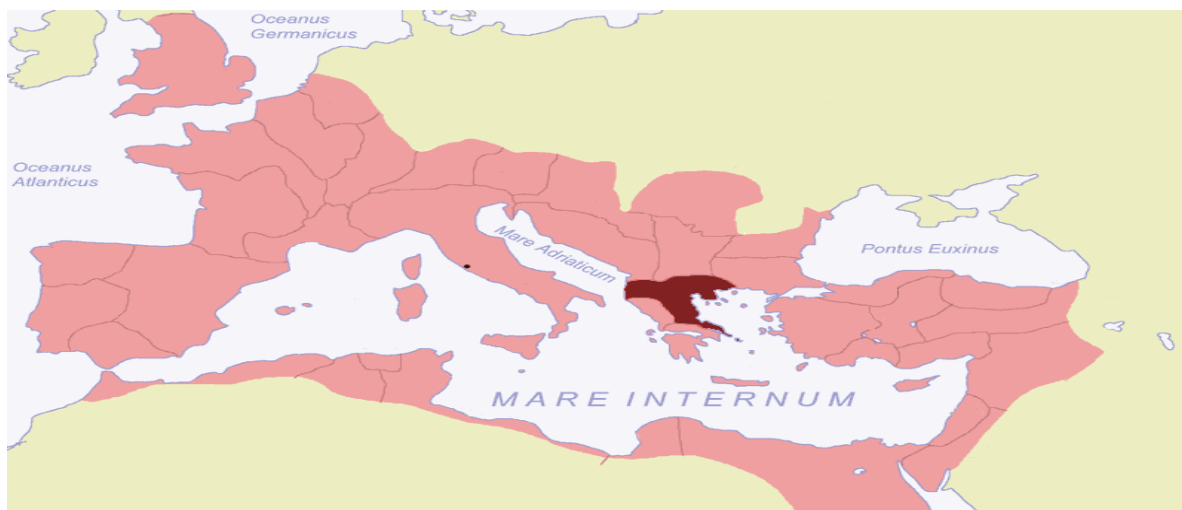
Najteži rat za antičke Makedonce bio je treći Makedonsko-rimski rat u kojem su antički Makedonci predvođeni Persejem poraženi kod **Pidne 168.** godine st. ere, uprkos tome što su bili u savezu sa Ilirskim kraljem Gentijem. Persej i njegova porodica doživjeli su istu sudbinu kao i Gentije, bili su zarobljeni i odvedeni u Rim. Na taj način je stavljena tačka na antičko makedonsko kraljevstvo. Nakon rata veliki broj gradova i sela je uništen, veliki dio stanovništva odveden u ropstvo.

Scena iz Rimsko-makedonskih ratova

Nakon pobjede, rimski Senat je donio odluku da se teritorija antičke Makedonije podijeli na četiri oblasti sa svojim centrima. Stanovništvu je bilo zabranjeno međusobno se družiti osim u rijetkim slučajevima. Takođe im je bilo zabranjeno sklapanje brakova.

Nezadovoljno stanovništvo predvođeno Andriksom koji se lažno predstavljao kao Persejev sin **149.** godine st. ere podiglo je ustanak koji je ugušen i **148.** godine sr. ere antička Makedonija je pretvorena u **rimsku provinciju**. Rimljani su proširili provinciju Makedoniju do Epira i Tesalije na jugu i do rijeke Dunav na sjeveru.

Provincija Makedonija

Provincija Trakija

Nakon pretvaranja antičke Makedonije u rimsku provinciju, veliki dio teritorije Trakije bio je u sastavu provincije Makedonije. Tokom godina, namjesnici (upravitelji) provincije vodili su bitke sa tračkim plemenima. Među njima su **Besi** bili najratoborniji. Oni su podigli veliki ustanak protiv Rimljana u prvoj polovini I vijeka n. ere. Besi su bili poraženi i nakon ovog poraza više se nisu uspjeli oporaviti.

Za kratko vrijeme i tračko pleme Odrisi podiglo je veliki ustanak protiv Rima, koji je takođe ugušila rimska vojska.

Zbog čestih ustanaka, Rim je organizovao pohode na tračka plemena i odlučio u prvoj polovini I vijeka n. ere da Trakiju pretvori u zasebnu rimsku provinciju, odvojivši je od provincije Makedonije. Teritorija na kojoj se prostirala pokrajina bila je od rijeke Dunav na sjeveru, do Egejskog mora na jugu i Bosfora na istoku.

U to vrijeme u Trakiji nije bilo većih gradova. Nakon uspostavljanja provincije Trakije, Rimljani su počeli graditi nove gradove i iste kolonizirati ih.

Rimljani su gradili i puteve, a najpoznatiji je bio vojni put Via Militaris koji je povezivao Singidunum (Beograd) sa Vizantionom (Istanbul). Ovaj put je omogućio povezivanje Srednje Evrope sa Malom Azijom preko Trakije i doprineo razvoju trgovine.

Teritorija Trakije je zbog svog geografskog položaja bila pod stalnim vojnim napadima Gota i Huna, a od VI vijeka i slovenskih plemena.

Provincija Trakija

Promjene na Balkanu u vrijeme Rimskog vladanja

Nakon pada Balkana pod vlast Rimljana, došlo je i do promjena u navikama i načinu života stanovništva. Stanovništvo je počelo prihvatati rimski način života i razmišljanja. Prihvatili su se i njihovi: kultura, jezik, azbuka, brojevi, religija, običaji, način gradnje i slično. To označava početak romanizacije na Balkanu.

Romanizaciju je prvo prihvatilo bogato stanovništvo koje živi u gradovima, a sporije se odvijalo među siromašnijim stanovništvom i u manjim mjestima življenja. Romanizacija predstavlja oblik kulturnog prodora i asimilacije nerimskog stanovništva na prostoru Rimske Imperije u cjelini.

Insula Rimska stanbena zgrada za življenje

Rimska arhitektura

Pitanja za diskusiju

1. Navedite razloge za ratove Rimljana protiv balkanskih država i naroda.
2. Koje su bile posljedice rimskih osvajanja na Balkanu?
3. Zašto su Rimljani pridavali veliki značaj izgradnji puteva?
4. Šta je romanizacija?

Aktivnost

Pogledajte kratku prezentaciju o ilirsko-rimskim, makedonsko-rimskim i tračko-rimskim ratovima u sklopu osvajanja balkanskih teritorija od strane Rimljana. Istražite rimske provincije Makedoniju, Ilirik i Trakiju. Na vremenskoj liniji označite vrijeme osnivanja pokrajine. Napravite historijske mape, svaka grupa ucrtava teritoriju provincije koju je istraživala, a na posebnom listu pokazuje šta je pokrajinu činilo značajnom.

Antička arheološka nalazišta/lokacije na Balkanu

Arheologija je nauka koja se bavi otkrivanjem i proučavanjem materijalnih ostataka t.j. odnosno svih vidljivih tragova koje je čovjek ostavio u različitim periodima njegovog postojanja. Po svom sadržaju i ciljevima predstavlja društveno-historijsku nauku. Ljudi koji se

bave ovom naukom zovu se **arheolozi**. Svako od njih može imati određenu specijalnost iz arheologije. Artefakti predstavljaju ostatke i predmete proučavanja.

U nedostatku vlastitog pisma, većinu podataka o Ilirima, antičkim Makedoncima i Tračanima dobijamo od starogrčkih i rimskih historičara i hroničara, koji su bili savremenici tadašnjih dešavanja na Balkanu.

Značajnu ulogu imaju i **materijalni ostaci**, na primjer gradovi, zidovi, keramika, mozaici, odjeća, pogrebni objekti i drugo iz kojih crpimo informacije.

Ostaci ilirskih arheoloških nalazišta

Iliri su se razlikovali od ostalih susjednih naroda po jeziku, običajima, kulturi i vjerovanjima. Za sobom su ostavili brojna arheološka nalazišta kao što su grad **Apolonija**, koji se nalazi u južnom dijelu današnje Albanije, kao i grad **Butrint**. **Dirahion** se nalazi u okolini Drača, dok se **Skadar** nalazi na sjeveru Albanije, **Naisus**, današnji Niš (Srbija), bio je naseljen Dardancima u III vijeku st. ere, a kasnije su ga utvrdili Rimljani. Gradovi su bili glavni ekonomski i kulturni centri. U njima su otkriveni monete, vrlo lijepi komadi nakita, oružje, alati za rad, skulpture i slično. Iz ovih arheoloških nalaza saznajemo o svakodnevnom životu ljudi u gradovima, o njihovom načinu života i bogatstvu.

Sačuvan je i veći broj ostataka manjih utvrđenih naselja koja su bila namijenjena za odbranu od neprijatelja, pa saznajemo i o životu siromašnijeg stanovništva.

Apolonija

Butrint

Arheološki lokaliteti i nalazišta u Makedoniji

Antički Makedonci i makedonski kraljevi ostavili su nam veliki broj materijalnih ostataka kao što su: monete od bronce, srebra i zlata, lijepo i fino izrađeni nakit, oružje, štitovi, oruđe za rad, keramika itd. Sve nam to govori da je zanatstvo razvijeno.

U antičkoj Makedoniji se razvijala i arhitektura i građevinarstvo, a to se može zaključiti po brojnim raskošnim kraljevskim palačama i prekrasnim kućama bogatog stanovništva koje su bile ukrašene prekrasnim mozaicima.

Iz ovoga možemo zaključiti da su: najvažnija arheološka nalazišta u Makedoniji iz predrimskog perioda prestonica makedonskih kraljeva **Pela**, kraljevska grobnica u **Vergini** (Kutleš), koja se danas nalazi u susjednoj Grčkoj, **Trebeništa** (Ohrid), **Marvinci** (Valandovo), **Vardarski Rid** (Gevgelija).

Iz rimskog perioda po značaju se izdvajaju gradovi **Herakleja**, koja se nalazi u okolini Bitolja, za koju postoje podaci da je temelje postavio makedonski kralj Filip II, ali je najveći razvoj dostigao tokom rimske vladavine. Grad **Stobi** kod Gradskog gde se Crna rijeka uliva u Vardar Skupi (Skoplje) i drugi gradovi.

Stobi

Herakleja

Mozaik

Monete

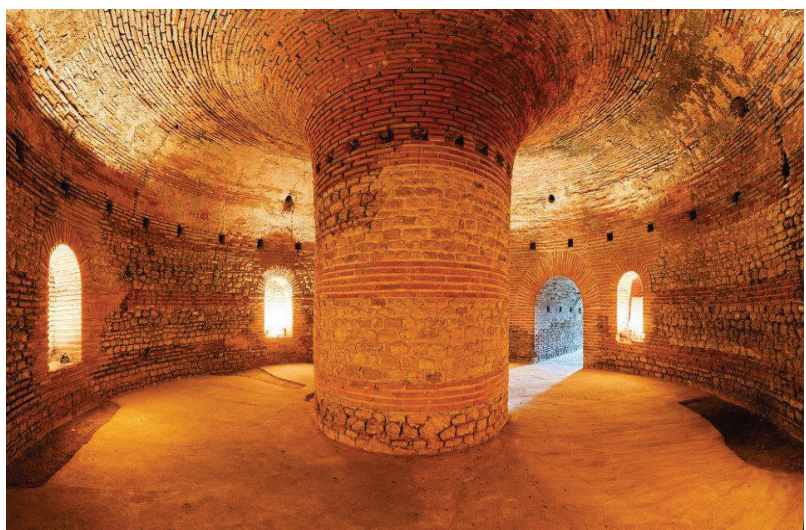
Trakijski gradovi i arheološka nalazišta

Krajem V i početkom IV vijeka tračka sela su se proširila i urbanizirala, a neka od njih prerasla su u kraljevske gradove jer su imala kraljevske palate. Kada je makedonski kralj Filip II osvojio Trakiju, sagradio je grad **Filipopol**, što u prevodu znači "**Grad Filipa**". Danas je ovo moderni bugarski grad Plovdiv.

Krajem IV vijeka st. ere, **Sevtopolis** je nastao kao trački kraljevski grad. Njegove ruševine su slučajno otkrivene tokom izgradnje brane u blizini Kazanlaka (Bugarska). Grad je dobio ime po odriškom kralju Sevtu III, savremeniku Aleksandra Velikog i njegovih nasljednika.

Sevt III

Kraljevska grobnica

Tračani su sahranili svoje aristokrate sa svojim bogatstvom, mnogi artefakti proizvedeni u antičkoj Trakiji otkrili su arheolozi u moderna vremena. Oni mnogo govore o bogatom kulturnom životu Tračana.

Pitanja za diskusiju

1. Šta predstavlja arheologija?
2. Koje ljude zovu arheolozi?
3. Zašto su materijalni ostaci veoma važni za historijsku nauku?

4. Razmotriti važnost antičkih arheoloških lokaliteta kao zajedničkog kulturnog naslijeđa naroda Balkana.

Aktivnost

Poslijedite prezentaciju o uticaju rimske kulture na način života naroda Balkana. Istražujte podijeljeni u grupe za arheološka nalazišta Balkana, za Apoloniju, Butrint, Naisus, Skupi, Stobi, Herakleja, Trebenište, za Filipopol i Sevtopolis. Odredite kroz koje se artefakte i arheološke ostatke (oružje, keramika, monete, građevine) na svakom od lokaliteta može vidjeti antički uticaj. Nakon prezentacija razgovarajte o važnosti antičkih gradova Balkana kao vojno-administrativnih i kulturnih centara.

TEMA 3 - ANTIČKI PERIOD U HISTORIJU EVROPE I BALKANA

STVARANJE I ŠIRENJE ANTIČKE MAKEDONIJE

Teritorija Antičke Makedonije prostirala se središnjim dijelom Balkanskog poluostrva. Na jugu se graničila sa teritorijom Starih Grka, na sjeverozapadu se nalazila teritorija na kojoj su živjeli Iliri, na sjeveroistoku teritorije naseljene Trakijcima. Teritorija je bila naseljena od najstarijih vremena, a neka plemena koja su je naseljavala bila su: **Pelagonci, Oresti, Linkešti** i drugi.

Teritorija u primorskom dijelu Egejskog mora bila je poznata kao **Donja**, a planinski dio kao **Gornja Makedonija**.

Stvaranje države Antičke Makedonije povezano je sa vladarom **Perdika I** koji je vladao od kraja osmog i početka sedmog vijeka stare ere.

Prestonica države bio je grad Ajra a kraljevska porodica je vodila porijeklo iz grada Argosa, zato je prva makedonska dinastija (kraljevska porodica) bila poznata kao **Argeadi**. **Herakle** je bio mitski rodonačelnik dinastije.

Perdika I

U Antičkoj Makedoniji kralj je bio nosilac vjerske, vojne i sudske vlasti, on je bio vrhovni zapovjednik vojske, predvodio je vojsku u bici, objavljivao je ratove i potpisivao mir. Veliku ulogu imali su kraljevi pritoci i Narodne skupštine koja je nosila važne odluke a sačinjavali su je punoletni muškarci sposobni da nose oružje.

Nakon smrti Perdika I početkom VII vijeka stare ere državom su vladali mnogi vladari, a posebno se istakao **Aleksandar I** koji je vladao prvom polovinom V vijeka stare ere. U tom

periodu vodili su se grčko-persijski ratovi. Aleksandar I je pomogao grčkoj vojsci u ratu sa Persijom i zato je kasnije od njih bio nazvan prijateljem (Filhelen). Aleksandar I je poznat i po tome što je kovao svoje monete, koristeći rudnike srebra, što simbolizuje napredak države.

Monete iz vremena Aleksandra I

Vladar **Perdika II** koji je vladao u V vijeku stare ere, bio je vješt diplomata i političar. Uspio je da se pobrine i o kulturnom izdizanju antičke makedonske države i na njegovom dvoru prisustvovao je veliki broj istaknutih ličnosti iz tog perioda.

I vladar **Arhelaj I** koji je vladao krajem V vijeka stare ere, uradio je mnogo za svoju državu. Reorganizovao je vojsku, formirao konjicu i pešadiju. Bio je poznat i po graditeljskoj djelatnosti, izgradio je mnoge puteve, prenio prestonicu iz **Ajre** u novoizgrađeni grad **Pela** koji se nalazio bliže moru i imao bolje uslove za ekonomski razvoj.

Ajra

Pela

Na kraljevskom dvoru živjeli su i radili poznati starogrčki umjetnici i pjesnici. Arhelaj I je organizovao **Makedonske Olimpijske igre** u svetom gradu **Dion** u čast boga **Diosa**. Poboljšao je odnose sa Atinom na taj način što je isporučivao drvenu građu potrebnu za građenje brodova.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto je teritorija Antičke Makedonija od najstarijih vremena bila naseljena velikim brojem plemena?

2. Šta je značilo kovanje moneta za državu Aleksandra I?

3. Zašto je Arhelaj I prenio prestonicu iz Ajge u Pelu?

Aktivnost

1. Istražujte! Na karti obilježite teritoriju i pronađite podatke o nekim plemenima koja su naseljavala teritoriju Antičke Makedonije. Napravite prezentaciju i zatim diskutujte u grupama o tome kada i gdje su živjeli Antički Makedonci.

2. Pogledajte slike arheoloških ostataka Ajge i Pele. Šta imate da kažete o njima?

Zanimljivosti

Najstariji podaci o Antičkoj Makedoniji daje pjesnik Homer. Najstarije ime prema antičkim autorima bilo je Ematija, a ime Makedonija vodi porijeklo od Makete ili od mitskog pretka Makedona o kome postoje čak tri legende. Prema prvoj, Makedon je bio sin Zeusa i Tija, prema drugoj, on je bio jedan od 50 sinova arkadskog kralja Liakoma, prema trećoj, on je bio sin egipetskog boga Ozirisa.

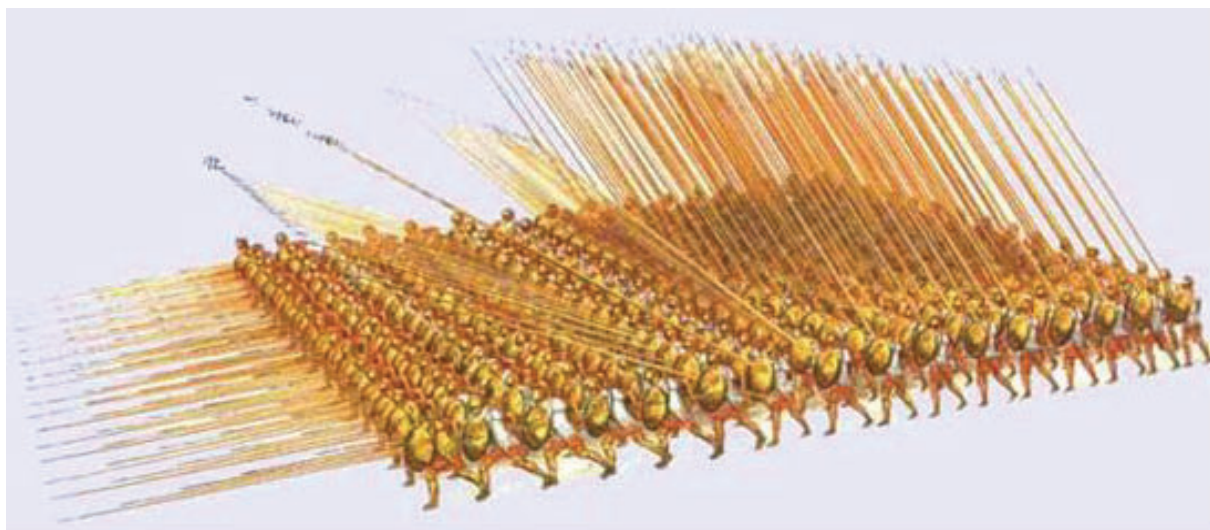
MAKEDONSKA DRŽAVA U VRIJEME FILIPA II

Pravi uspon Antička Makedonija kao država doživljava kada na njen prijesto dolazi **Filip II Makedonski 359-336. godine stare ere**. Filip je bio založnik u gradu Teba i tamo je stekao solidno vojničko obrazovanje, a po dolasku u Makedoniju preuzima vlast u svojoj 23. godini.

Filip II

S ciljem da učvrsti svoju vlast, ali i da preuzme osvajačke pohode koje je planirao, Filip II je sproveo reforme vojske formiranjem makedonske falange. **Falanga** se sastojala od 16 redova pešadije naoružane kopljem nazvanim **sarisi**, dugim nekoliko metara, konjanicom opremljenom šlemovima, mačevima i kopljem, vojne naprave katapulti i ovalne naprave za prodiranje u tvrđave. Kao posebna jedinica ističe se lična garda vladara **hetajri**.

Borbeni stroj Makedonske falange

Osim u vojsci, Filip II je izvršio reforme i u finansijama i građevinarstvu. Kovao je zlatne monete koje su postale simbol snage države. Veliku pažnju posvećivao je izgradnji puteva, gradova i tvrđava, hramova i svetišta. Poznato je da je u neposrednoj blizini današnjeg Bitolja izgradio grad **Heraklea Linkestis**, a u Trakiji grad **Filipopol** (današnji Plovdiv).

Filip II bio je vješt političar. Sa nekim svojim protivnicima je pregovarao, a sa nekima ratovao, kao na primjer sa Ilirima i Trakijcima, a koristeći neslogu između gradova država u Staroj Grčkoj osvojio je njene kolonije i proširio državu.

Među Starim Grcima Filip II je imao privrženike ali i protivnike. Najveći protivnik Filipa II bio je poznati orator (govornik) **Demosten**, koji je pozivao gradove države Stare Grčke da se ujedine u borbi protiv Filipa. U tome je uspio i formirao savez na čelu sa Atinom i Tebom. Govori Demostena protiv Filipa su poznati kao **filipiki**.

Do odlučujuće bitke Filipa II sa savezom predvođenim od Atine došlo je kod **Hajroneja 338.** godine stare ere u bici u kojoj je učestvovao i njegov sin Aleksandar, Filip II je izašao kao pobjednik.

Nakon smirivanja stanja na Balkanu, Filip II je započeo da se priprema za pohod protiv Persije. U jeku priprema, u zagovoru, Filip II je bio ubijen a na čelo prestola Makedonske države stao je njegov sin Aleksandar III.

Pitanja za diskusiju

1. Razmisli koji su bili rezultati sprovedenih reformi Filipa II?
2. Razmisli zašto su se Stari Grci suprostavili osvojanjima Filipa II?

Aktivnost

Istražujte formiranje Antičke Makedonije. Na vremenskoj traci obilježite period vladavine makedonskih vladara. Istražite na internetu kako se razvijala Makedonska država u vremenu Perdike I, Aleksandra I, Perdike II, Arhelaja I i Filipa II.

MAKEDONSKA DRŽAVA ZA VRIJEME ALEKSANDRA III MAKEDONSKOG

Nakon smrti Filipa II, na čelo makedonske države došao je njegov sin **Aleksandar III Makedonski** koji je vladao u periodu od 336. do 323. godine stare ere. Aleksandar III Makedonski bio je rođen 356. godine stare ere u Peli, prestonici Antičke Makedonije. Njegovi roditelji bili su **Filip II i Olimpijada**. Djetinjstvo je provodio u igri sa djecom saradnika Filipa II. Omiljeni konj Aleksandra Makedonskog zvao se **Bukefal**, dobio ga je od svog oca i sa njim proveo mnoge bitke.

Aleksandar je imao više učitelja od kojih je učio vojne vještine. **Ilijada** je bila njegova omiljena lektira, a njegov najpoznatiji učitelj bio je poznati filozof Aristotel koji ga je podučavao i ulivao mu ljubav prema filozofiji, naukama i umjetnostima.

Sa svojih 16 godina Aleksandar III pratio svog oca u ratnim pohodima i tako učio ratne vještine, ali i upravljanje državom. Pokušaji nekih gradova država u Staroj Grčkoj da odbace makedonsku vlast nisu uspjeli.

Aleksandar je pobedio ratoborna plemena i prinudio ih da priznaju njegovu vlast, a zatim preduzeo pohod ka sjeveru, prema rijeci Dunav. Ovim pohodima Aleksandar je učvrstio svoju vlast na Balkanu i započeo sa pripremama za pohod na Istok protiv Persije.

Tokom 334. godine stare ere otkako se dobro pripremio, pretpostavlja se sa preko 40 000 **vojnika**, Aleksandar se uputio na istok protiv Persije. Na čelu Persijske države stajao je **Darej III** koji je vladao državom mnogo većom od makedonske i imao veći broj vojnika. Prvu pobjedu nad Persijancima Aleksandar III je izvojevao na rijeci **Granik, 334. godine stare ere**.

U bici kod grada **Isosa 333. godine stare ere** persijska vojska predvođena persijskim vladarom Darejom III doživjela je drugi poraz. U bici je zarobljena Darejeva (III) porodica, a on je pobjegao. Prema porodici Dareja III, Aleksandar se ponašao s poštovanjem.

Nakon pobjeda nad persijskom vojskom Aleksandar III se preko Fojnikije uputio prema Egiptu koji je bio pod persijskom vlašću. Oslobodio ga je i bio proglašen za sina boga sunca, Amona Ra. U Egiptu je osnovao grad koji je dobio ime Aleksandrija.

Do rješavajuće bitke sa Persijom doslo je **331. godine stare ere**. U bici kod **Gavgamela**, Aleksandar je treći put porazio persijsku vojsku. Darej III je ponovo pobjegao ali je ubrzo ubijen od svoje pratnje. Aleksandar III je kasnije zarobio ubice i kaznio ih. Nakon pobjede nad Darejem III Aleksandar III se proglasio vladarem Azije, a grad Vavilon proglasio prestonicom. Tu nisu prestala njegova osvajanja, sa svojom vojskom Aleksandar je nastavio prema istoku, ka **Indiji** gdje se sudario sa **Porom** vladarom Pendžaba, ali i sa lokalnim plemenima. Osvajanjem prema istoku Aleksandar III je stvorio ogromnu državu koja se prostirala na tri kontinenta: **Evropa, Afrika i Azija**.

Aleksandar je bio poznat po tome što je poštovao narode i države koje je pokorio, iako su imali različite običaje, kulturu i vjerovanja od njegovih. Prihvatio je neke od njihovih običaja, kao na primjer persijski način oblačenja i poklona pred vladarem.

Ovakvim načinom ponašanja prema pokorenim narodima on ih je privlačio na svoju stranu. Neki su ga proglasili oslobodiocem ili bogom.

Aleksandar je sprovodio politiku tolerancije između različitih naroda i različitih kultura. Protivnici koji ga nisu poštovali ili su mu se suprotstavljali, Aleksandar je sudio i kažnjavao ih.

Neprestani ratovi, bolesti, klima iscrpeli su vojsku Aleksandra III. Vojnici godinama nisu vidjeli svoje porodice. Pobunili su se i htjeli da se vrate u svoje domove. Suočten sa nezadovoljstvom vojnika Aleksandar III je odlučio da se vrati nazad u Vavilon.

Vraćanje se odvijalo kopnenim i pomorskim putem. Mnogi vojnici su nastradali pri povratku, po teško prohodnim i pustinjskim predjelima, nakon nekoliko meseci vojnici predvođeni Aleksandrom vratili su se u grad Suza.

Nakon povratka, u Suzi je 324. godine stare ere priređena svadba na kojoj se 10 000 Aleksandrovih vojnika oženilo sa 10 000 Persijanki. Ovaj događaj je poznat kao **Svadba Evrope i Azije**. Aleksandar je planirao nove pohode, ali se **323. godine stare ere** u Vavilonu, razboleo i umro u 33 godini.

Aleksandar je bio odličan strateg, graditelj, napravio je to što nije postojalo prije njega, spoj kultura Evrope, Afrike i Azije. Proslavio je ime Makedonija, a smatra se najvećim osvajačem u historiji. Zbog svih svojih dostignuća, Rimljani su mu dali nadimak **Magnus – Veliki**.

Aleksandar III Makedonski

Pitanja za diskusiju

1. Zašto kažemo da je Aleksandar III stvorio svjetsku imperiju?
2. Na koje načine je Aleksandar III pridobijao narode i plemena koje je vojnički porazio?

Zanimljivosti

Vladar Gordij u Maloj Aziji je zavezao čvor koji je po njemu nazvan Gordijev čvor. Gordij je rekao da će onaj koji odveže čvor biti vladar svijeta. Ovaj čvor niko nije uspio da odveže. Aleksandar je mačem presjekao čvor i na taj način se ostvarilo Gordijevo proročanstvo, Aleksandar je postao vladar velikog dijela tadašnjeg poznatog svijeta.

Aktivnost 1

Prosljedite prezentaciju na kojoj je prikazana cjelokupna teritorija koju je osvojio Aleksandar III Makedonski za vrijeme svoje vladavine. Na geografskoj karti nacrtajte granice te teritorije i označite regione i veće gradove koji su se nalazili tamo.

Identifikujte savremene države i veće gradove koji se nalaze na toj teritoriji i prezentujte.

Aktivnost 2

Pripremite prezentaciju o životu i vladavini Aleksandra III Makedonskog. Diskutujte i objasnite momente koji su vam ostavili najveći utisak.

KULTURA I VEROVANJA KOD ANTIČKIH MAKEDONACA

O Antičkim Makedoncima nije pronađen ni jedan tekst ili natpis na makedonskom jeziku. Sačuvano je samo stotinak riječi (glosi) i to uglavnom lična imena.

Antički Makedonci su imali svoje posebnosti po kojima su se razlikovali od drugih naroda. Oni su govorili svojim jezikom, srodnim sa jezicima susjednih naroda. Razlikovali su se od drugih naroda na Balkanu prema načinu ratovanja. Vjerovali su u natprirodne sile, imali su i svoj kalendar. Simbol za njih je bilo **sunce** kao simbol života i nalazilo se na njihovom oružju i monetama. Isto tako, simbol Antičkih Makedonaca bio je lav.

Makedonci su imali više kultova: **Kult vode, sna, zmije** kao i sakralni kult. Vjerovali su u mnoge bogove: **Dios** je bio gospodar neba, **Dionis** bog proljeća, vegetacije i uživanja, **Ma** je bila božica rata, **Zeirena** božica ljepote. Mitski predak za Makedonce je bio **Herakle**. Sveti grad kod Makedonaca je bio grad Dion koji se nalazi u podnožju planine Olimp. Tamo su se održavale Makedonske Olimpijske igre.

U historijskim izvorima govori se i o običajima kod antičkih Makedonaca. – prelazak vojske između polovina žrtvovanog psa.

Simbol vlasti kod antičkih Makedonaca bila je dijadema, kapa kavsija preko koje su vladari nosili bijelu traku i kožu lava preko koje se vladar povezuje sa mitskim pretkom Heraklejom. Vladari su imali kraljevski prsten pečatnik i kraljevsko žezlo.

Štit sa suncem pronađen na nalazištu u Starom Boncu, Prilepsko

Makedonija je bogata materijalnim ostacima i arheološkim nalazištima, koja su se istraživala i istraživaće se. Na osnovu ovih istraživanja saznajemo o životu antičkih Makedonaca. Poznato je

da su makedonski kraljevi kovali svoje monete od bronz, srebra i zlata. Na monetama su predstavljeni likovi vladara, prikazi biljnog i životinjskog svijeta.

Monete makedonskih vladara

Razvijeno je bilo i zanatstvo. Izrađivali su se predmeti od srebra i zlata. Razvijena je bila i građevinska djelatnost. Gradile su se kuće i palate ukrašene mozaicima i skulpturama. Važna arheološka nalazišta koja govore o Antičkim Makedoncima su prestonica **Pela**, grobnica kod **Vergine** (Kutleša) u današnjoj Republici Grčkoj gdje su otkrivene kraljevske grobnice, nekropola kod **Trebeništa**, Ohridsko i druga nalazišta.

Herakleja Linkestis, Bitolj

Pitanja za diskusiju

1. Kakvu ulogu su imala božanstva u svakodnevnom životu Antičkih Makedonaca?
2. Objasni kako danas objašnjavamo prirodne pojave?

Aktivnost

Istražujte na internetu i navedite najmanje po 3 podataka o načinu života, vjerovanjima i kulturi Antičkih Makedonaca. Izradite poster i prezentujte informacije i preko otvorene diskusije izvucite zaključak o načinu života, vjerovanjima i kulturi Antičkih Makedonaca.

MAKEDONSKA DRŽAVA NAKON PERIODA VLADAVINE ALEKSANDRA III MAKEDONSKOG

Period vladavine Aleksandra III i stvaranje nove države na teritoriji velikog carstva nakon njegove smrti sve do potpadanja pod Egiptom pod rimskom vlašću, naziva se **helenistički period**.

Nakon smrti Aleksandra u državi je započela borba za vlast između njegovih vojskovođa **dijadosa**. Rezultat tih međusobnih borbi bila je podjela imperije na tri države.

U Antičkoj Makedoniji učvrstio se **Antigon Gonat** jedan od vojskovođa **Aleksandra III**. Time je formirana nova dinastija Antigonidi koji će vladati Antičkom Makedonijom do njenog potpadanja pod rimsku vlast **168. godine stare ere**.

Egiptom je zavladao **Ptolomej**. Dinastija koja je vladala Egiptom nazvana je **tolomeidi**. Zahvaljujući snažnoj floti zagospodarili su Istočnim Sredozemljem. Glavni grad carstva bio je grad Aleksandrija. Poslednji vladar Egipta bila je kraljica **Kleopatra** koja je u bici kod **Akcija** bila poražena od Rima pri čemu je Egipat potpao pod rimsku vlast **30. godine stare ere**.

Kleopatra

Azijskim zemljama Aleksandra III zavladao je **Selevk**. On je stvorio državu **Selevkida** koja se prostirala u Maloj Aziji i opstajala do potpadanja pod rimsku vlast u **I vijeku stare ere**.

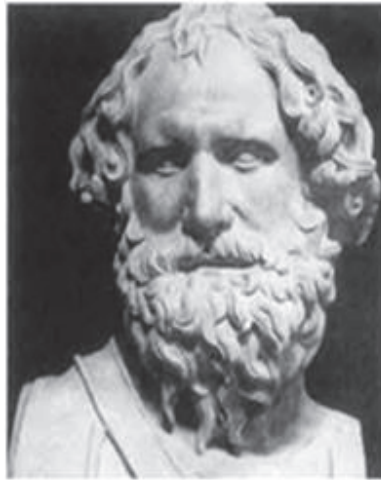
Helenistički period se karakteriše bogatom kulturom koja je poznata kako **helenistička**. Među najvećim kulturnim centrima koji su se izdigli u ovom periodu bili su Aleksandrija, Pergam, Rodos i drugi. Gradovi su imali popločane ulice i trgove, vodovod i kanalizaciju. U gradovima su građeni hramovi i žrtvenici kakav je bio ogromni žrtvenik u gradu Pergam posvećen bogu Zevsu.

Pergam

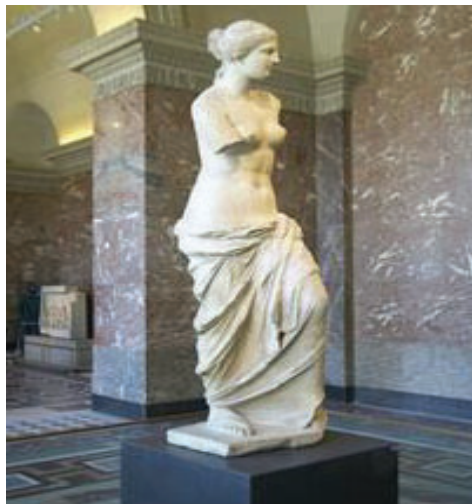
Aleksandrija je bila grad sa mnogo hramova, dvoraca, pozorišta, stadiona i sportskih terena. Grad je bio bogat botaničkim i zoološkim vrtovima. Predstavljao je mjesto gdje su se razvijale nauke matematika i fizika, a najpoznatiji matematičar i fizičar bio je Arhimed, poznat po svojim tehničkim otkrićima.

Razvijala se astronomija i geografija. Poznati geograf i astronom bio je Eratosten. Snažan razvoj postignut je na polju umjetnosti, posebno u obrazovanju, vajarstvu i slikarstvu. Najpoznatije djelo bila je skulptura **Laokon i njegovi sinovi** napravljena od mermera, skulptura **Afroditu od Milosa** i druge. Filozofija se izdvojila kao posebna nauka, a pojavile su se i filozofske škole.

Arhimed

U Aleksandriji se nalazila i najviša naučna institucija **Musejon**, u kojoj se nalazila i biblioteka koja je bila dostupna za naučnike. Nažalost, biblioteka je kasnije izgorjela u požaru čime su zauvijek uništena djela velike historijske i naučne važnosti.

Afrodita od Milosa

Pitanja za diskusiju

1. Objasni koji su bili razlozi raspadanja države Aleksandra III Makedonskog?

2. Koje su bile posljedice po državu Aleksandra III Makedonskog od neslaganja i svađa između dijadosa?
3. Koje su karakteristike Helenističke kulture?
4. Kakav uticaj ima Helenistička kultura na razvoj nauke, kulture i umjetnosti u kasnijem periodu?

Zanimljivosti

Svetionik u Aleksandriji na obližnjem ostrvu Faros, predstavljao je kulu visoku prema nekim podacima od 120-140 metara. Svjetlost sa svjetionika je bila vidljiva na 50-60 kilometara na moru prije nego što brodovi uplove u pristanište. Svetionik je srušen u zemljotresu.

Na ostrvu Rodos podignuta je ogromna statua visoka 34 metra nazvana Kolos iz Rodosa ispod koje su plovili brodovi. Na ostrvu Efes izdizao se hram Artemide. Na Halikarnasu se nalazila grobnica Mavzola. Ove ogromne građevine bile su dio sedam svjetskih čuda. Od svih njih danas je ostala samo Keopsova piramida.

Svetionik u Aleksandriji

Aktivnost

Podijeljeni u tri grupe istražujte o državi Ptolomeida, Selevkida, o Makedoniji Antigonida. Izvucite najmanje po 3 karakteristike ovih država i prezentujte.

Da li možete gledajući fotografiju da utvrdite, u čemu je bila uloga Svetionika u Aleksandriji?

TRAKIJSKE KRALJEVINE

Trakijci pripadaju indoevropskoj grupi naroda. U Starom vijeku oni su naseljavali teritoriju na sjeveru, pored rijeke **Dunav** i jugoistočnim dijelovima **Balkanskog poluostrva** i do moreuza **Bosfor** i **Dardaneli**.

Najpoznatija trakijiska plemena su bila **Odrisi**, **Besi**, **Serdi** i drugi. Trakijci nisu imali svoje pismo, pa o njima najviše podataka dobijamo iz arheologije i Herodota i od drugih starogrčkih i starorimskih historičara i hroničara koji izvještavaju da su postojali još u vremenu Trojanskih ratova, kao saveznici Trojanaca.

Glavno zanimanje Trakijaca bilo je stočarstvo, posebno uzgoj konja, koji su imali važno mjesto u životu ljudi. Bavili su se i zemljoradnjom, zanatstvom, rudarstvom. Isto tako, bili su vješti u obradi blagorodnih metala, lovu i trgovini. Trakijci su živjeli u plemenima, na čelu plemena bio je vladar. Žena je igrala važnu ulogu u domu i svakodnevici što može da se zaključi po tome što su poštovali **Veliku Majku - božicu**, zaštitnicu žene i plodnosti.

Teritorija koju su naseljavali

Vjerovanja Trakijaca

Kao i većina naroda drevnih civilizacija tako su i Trakijci vjerovali u više bogova i kultova, na primjer kult **moći prirode**. Oni su poštovali svoje šume, drveće, izvore i potoke... Oni su vjerovali u **Sveto drvo života**, koje je bilo podijeljeno na tri dijela. Njegova **krošnja** je simbolizirala nebo, njegovo **stablo** je simbolizovalo zemlju, a njegovi **korjени** simbolizuju podzemni svijet. Poštovali su i kultove životinja, na primjer, zmija je bila simbol podzemnih sila.

Od Herodota dobijamo informacije o Trakijcima i njihovim bogovima koje su poštovali osim kultova. To su bili bogovi **Hermes, Ares, Dionis, Asklepij i Artemida**. Trakijci su imali mnogo mitova. Jedan od najupečatljivijih mitova je mit o **Orfeju** (njegov silazak u podzemni svijet).

Orfej i Evridika

Scena iz obreda

Odriska kraljevina

Trakijska plemena bila su razjedinjena do V vijeka stare ere, kada je **Teres I** vođa jednog trakijskog plemena uspio da objedini više plemena na jednoj teritoriji i da stvori moćnu državu **Odrisa**. Centar ove kraljevine nalazi se uzvodno na rijeci **Marici**.

Kralj je u svojim rukama imao potpunu vlast. On je istovremeno bio i glavni vojskovođa, sudija i svještenik, u upravljanju mu je pomagao **Savet** koji su sačinjavali njegovi najbliži saradnici i predstavnici bogatog stanovništva. Najveći dio stanovništva čine slobodni seljaci, a ropstvo nije bilo mnogo zastupljeno.

Tokom vremena Odriska država se proširila na sjever do rijeke Dunav. Najveći uspon država je postigla za vrijeme vladavine nasljednika kralja **Teresa I, Sevtia III i Kotisa I**. Trakijci su zajedno sa Atinjanima preduzimali pohod na Antičku Makedoniju, ali nisu uspjeli u svojim namjerama da je pokore.

Makedonski kralj Filip II je nakon nekoliko pohoda **341. godine stare ere** uspio da pokori Odrisku kraljevinu. Tamo je osnovao i grad **Filipopol**. Nakon ovog poraza trakijci nisu uspjeli ponovo da stvore svoju državu.

Pored Filipopola drugi značajni gradovi u Trakiji su bili: **Sevtopolis** u kasnijem periodu i **Serdika**. Nakon pretvaranja Makedonije u rimsku provinciju 148. godine stare ere, veći dio i teritorije Trakije je bio u okviru provincije Makedonije.

Trakijski vojnici

Pitanja za diskusiju

1. Zašto je priroda bila zastupljena u mitologiji Trakijaca?
2. Zašto je konj igrao važnu ulogu u svakodnevnom životu Trakijaca?
3. Kako se formirala država Odrisa?
4. Zašto je kralj Filip II izgradio Filipopol?

Aktivnost

Učenici su podijeljeni u tri grupe. Prva grupa istražuje kada i na kojim teritorijama su živjeli Trakijci. Druga istražuje o Odriskoj kraljevini, a treća o zanimanjima Trakijaca. Koristite internet, enciklopediju i druge izvore. Na kraju, svaka grupa prezentuje podatke do kojih je došla i provjerava da li su im tačna nova saznanja i da li su potkrijepljena historijskim činjenicama.

Zanimljivost

Orfej je bio poznati trakijski poeta i svirač na liri. Spominje se i u grčkoj mitologiji. Prema predanjima bog Apolon je njemu poklonio liru koja je imala sedam žica, a on je dodao još dvije u čast svih muza koje su postojale. Bog Apolon i muza Kaliopa su ga naučili da svira.

Dok je Orfej svirao i pjevao dešavale su se čudne stvari ptice su kružile iznad njegove glave, ribe su skakale u morske talase, rijeke prestaju da teku, a drveće mu je pravilo sjenku da ga zaštiti od sunca i sve životinje su se okupljale oko njega. Oženio se Evridikom, ali je ona ubrzo umrla. Orfej je pokušao da je ošivi, spustio se čak i u podzemni svijet, ali nije uspio u namjeri.

Orfej

RIM-RIMSKA REPUBLIKA I RIMSKA IMPERIJA

Zapadno od Balkanskog poluostrva nalazi se drugo poluostrvo nazvano **Apeninsko poluostrvo**. Ime je dobilo po planinskom vencu Apenini. Apeninsko poluostrvo okruženo **Jadranskim morem** na istoku, **Tirenskim morem** na zapadu, **Jonskim i Sredozemnim morem** na jugu, a na sjeveru spojeno sa **evropskim kontinentom**.

Poluostrvo ima oblik čizme. Klimatski uslovi plodne kotline i doline rijeke **Tibar i Po** omogućavali su još u davna vremena dobre uslove za razvoj zemljoradnje, stočarstva, a njihovim razvojem kasnije su se razvile i zanatstvo i trgovina.

Apeninsko poluostrvo je bilo naseljeno od više plemena, ali kao najznačajnija se smatraju **Latini, Etrurci, Oski, Itali** i drugi.

Апенинско полуострво и народи који су их насељавали

Nastanak Rima

O nastanku grada **Rima** postoji legenda koja kaže da je bio osnovan **753.** godine stare ere od braće blizanaca **Romula i Rema**. Prema legendi, oni su bili potomci trojanskog kralja **Eneja**, koji je nakon poraza na Troji dugo godina lutao i na kraju stigao do obala Apeninskog poluostrva.

Romula i Rema jos dok su bili bebe u rijeku Tibar u kosnici je bacio njihov zlobni stric, plašeći se za nasljeđe prijestola. Bliznake je našla jedna vučica koja ih je zadojila, a neki pastir ih je odgajio. Kada su porasli braća su odlučila da izgrade grad na mjestu gdje su pronađeni od vučice i pastira.

Tokom izgradnje grada braća su se posvađala, pri čemu je Romul ubio svoga brata Rema. Romul je prvi vladao Rimom.

Romul i Rem

Vučica doji blizance

Prema historijskim izvorima grad Rim je nastao na teritoriji **Latina**, na lijevoj obali rijeke **Tibar**, na sedam brda. Tamo se odvijala trgovina ne samo sa susjednim plemenima već i sa kartaginskim i grčkim trgovcima. Miješanjem ljudi prvo je niklo naselje od šatora, a kasnije grad tvrde gradnje. Historijski izvori potvrđuju da su **Etrurci** u VIII vijeku stare ere pokorili Latine i zavladaali gradom Rimom i utvrdili ga.

Pitanja za diskusiju

1. Kako se formirala rimska država?
2. Zašto su bili važni prirodni uslovi za naseljavanje Apeninskog poluostrva?
3. Koliko ima istine u legendi o nastanku grada Rima?
4. Kako je formiran grad Rim?

Aktivnost

Prosljedite prezentaciju o nastanku Starog Rima prema legendi o Romulu i Remu. Učenici su podijeljeni u dvije grupe. Jedna argumentuje stav o vjerovatnosti legende, a druga je protiv. Grupe treba da osmisle svoje argumente 2 do 3 i da ih prilože nastavniku/nastavnici koji koordiniše debatu i na kraju ocjenjuje argumente. Diskutujte o tome kolika je vjerovatnost da je Rim osnovan prema legendi i da se odatle crpu dokazi o nastanku i postojanju Starog Rima. Izvucite zaključak o nastanku grada Rima.

Rim postaje republika

Stanovništvo Rima je podijeljeno na slobodno stanovništvo **patricije i plebejce** i neslobodno stanovništvo – **robove**.

Patricije su predstavljale starosjedelačko stanovništvo koje je bilo bogato i potpuna vlast je bila u njihovim rukama. **Plebejci** su bili potomci doseljenika, slobodni građani koji su bavili zemljoradnjom, stočarstvom, zanatstvom i trgovinom. Oni su plaćali poreze državi i bili dužni da idu u vojsku. Nisu učestvovali u upravljanju državom. Zakonom je bilo zabranjeno da se sklapa brak između patricija i plebejaca.

Robovi nisu imali nikakva prava i vršili su najteže poslove. U robove su pretvarani ljudi iz osvojenih teritorija Rima, a kasnije i zbog dugova, ljudi su postajali robovi.

U najstarijem periodu Rimom je vladao **kralj** koji je bio biran i on je vladao neograničenom vlašću, bio je vrhovni vojskovođa, sudija i svještenik. Njega je birala **Narodna skupština**, koju su sačinjavali svi punoletni patriciji. Kralj je morao da se savetuje sa **Senatom** o značajnijim pitanjima za državu. Njegovi članovi bili su na uzrastu **starijem od 60 godina**, bile su bogati i ugledni građani.

Tokom **509. godine stare ere** u Rimu je kralj bio svrgnut i protjeran i bilo je uspostavljeno novo državno uređenje **Republika**. Umjesto da Rimom upravlja kralj, godinu dana upravljala su dvajica izabranih **konzula**. Senat je imao glavnu riječ u državi. Samo u slučaju rata konzuli su imali neograničenu vlast.

Osnivanjem republike bogatiji plebejci su izražavali svoje nezadovoljstvo i tražili veća prava tj. želeli su ista prava kao patriciji. U njihovoj borbi uspjeli su čak u IV vijeku stare ere kada je senat morao da popusti pod pritiskom plebejaca i dozvolio im da biraju svoje predstavnike u vlasti, nazvane **narodni tribuni**.

Rimski senat

Pitanja za diskusiju

1. Zašto su patriciji bili privilegovano stanovništvo Rima?
2. Zašto plebejci nisu imali ista prava kao patriciji?
3. Kakva je bila uloga senata u Rimskoj republici?
4. Zašto bogatiji plebejci nisu bili zadovoljni svojim položajem u Rimskoj republici?

Aktivnost

Prosljedite prezentaciju u kojoj su navedeni glavni nosioci vlasti u Rimskoj republici (Konzuli, Senat, Narodna skupština) podijeljeni u grupe, istražujte i pripremite kraće prezentacije o različitim nosiocima vlasti u Rimskoj republici.

Rim prerasta u imperiju

Još od osnivanja grada Rima, Rimljani su bili izloženi stalnom napadima svojih susjeda. Vodili su posebnu brigu o formiranju dobro obučene vojske sastavljene od vojnih jedinica nazvanim

legije. Legija je imala pet hiljada vojnika a postojalo je više legija. U njihovom sastavu je bila konjica, pešadija i mornarica. Bili su dobro naoružani i izvježbani. Legijama su komandovali konzuli.

Legija rimska jedinica

Legionar

Do sredine III vijeka Rimljani su zagospodarili cijelim Apeninskim poluostrvom. Ali, oni se nisu zadovoljili samo ovim osvajanjem. Njihov novi cilj je bio osvajanje **Kartagine (Puni)** grada države koji su osnovali Fojnikijci u **Sjevernoj Africi** na obalama Sredozemnog mora.

Ratovi sa Kartaginom nazivaju se još i **Punskim ratovima**. Od **264-146. godine stare ere** vodila su se tri rata. Drugi punski rat je bio najteži za Rimljane zato što je punski vojskovođa **Hanibal** stigao do kapije Rima, ali nije uspio da ga osvoji. Rat je završio trećim ratom u kome je Rim pobedio, a Kartagina je bila zapaljena, razrušena i uništena. Kasnije su Rimljani osvojili i Pirinejsko poluostrvo.

Rimljani su vodili ratove i na Balkanskom poluostrvu i pokorili Ilire, Makedonce, stare Grke, Trakijce i druge narode koji su živjeli na Balkanu. Ali, oni nisu stali tamo već su nastavili sa svojim osvajanjima i u **Maloj Aziji i Egiptu**, a sredinom I vijeka stare ere osvojili su i **Galiju** za šta je zaslužan **Gaj Julije Cezar, jedan od najboljih** rimskih vojskovođa. Ovim osvajanjima Rim je postao gospodar sredozemlja.

Hanibal pred vratima Rima

Svim ovim osvajanjima Rim je prerastao u imperiju, a za prvog imperatora proglasio se **Oktavijan Avgust (vladar od 27. godine stare ere do 14. godine nove ere.)**. Početkom II vijeka nove ere, Rimljani su osvojili i **Dakiju**. Rim je postao najveća svjetska sila u antici koja je vladala na tri kontinenta, u **Evropi, Africi i Aziji**. Osvojene zemlje je pretvorila u svoje provincije kojima su upravljali namjesnici.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto legija ima veliko značenje za Rimsku imperiju?
2. Zašto su Rimljani srušili i zapalili Kartaginu?
3. Razmislite zašto je Gaj Julije Cezar bio najznačajniji vojskovođa Rimske imperije?

Aktivnost

U radni list gdje su ukratko opisana tri Punska rata, odgovorite na sljedeća pitanja: Koji je bio razlog Punskim ratovima? Koje su bile zaraćene strane? Po čemu je poznat Hanibal i kako su se završili Punski ratovi? Pročitajte odgovore i diskutujte.

Spartakov ustanak

Robovi u rimskoj imperiji su bili u najtežem stanju. Zbog položaja u koji su se nalazili često su dizali ustanke. Bili su slabo hranjeni i oblačeni, a vršili su najteže poslove za svog gospodara. Osim toga bili su surovo kažnjavani, žigosani i vezivani lancima i nisu imali nikakva prava.

U Rimu su postojali i državni robovi nazvani gladijatorima. U specijalnim školama su trenirani za međusobne borbe, a borili su se i sa divljim životinjama. Te borbe su organizovane za zabavu Rimljana.

Gladijatori

Jedan od najpoznatijih ustanaka robova organizovao je i predvodio **Spartak**, rob gladijator porijeklom iz Trakije. Ustanak je izbio drugom polovinom I vijeka naše ere. On je sa oko sedamdeset robova gladijatora pobjegao na planinu **Vezuv**, a kasnije su im se pridružili veliki broj seljaka.

Ustanak se proširio na južni dio Apeninskog poluostrva. Spartak je ustanike poveo na sjever, njegov cilj je bio da preko **Alpa** napuste Italiju i da se vrate u svojim domovinama. Ovakva ideja je dovela do nesuglasica između ustanika, što je iskoristila rimska vojska koja je ugušila ustanak i surovo kaznila preživjele ustanike.

Spartakov ustanak

Pitanja za diskusiju

1. Opišite položaj robova i siromašnog stanovništva Rimske imperije.
2. Razmislite da li su gladijatori bili u boljem ili lošijem položaju od ostalih robova?
3. Šta je želeo Spartak da postigne ustankom?

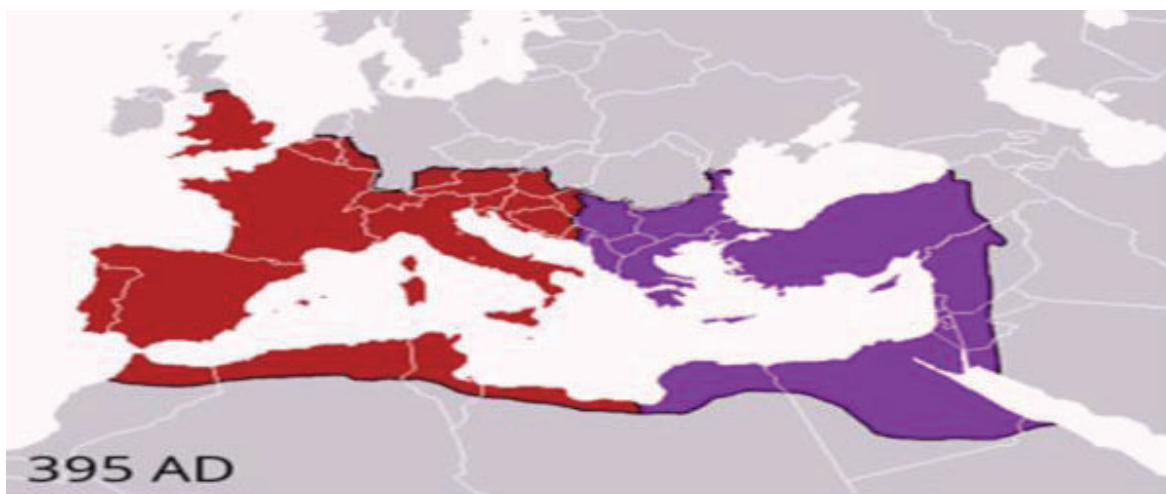
Aktivnost

Prosljedite prezentaciju o gladijatorima i Spartakovom ustanku. Nakon prezentacije osmislite i nacrtajte strip (sa najmanje 10 scena) koje opisuju Spartakov život i borbu. Koristite materijale iz različitih izvora. Nakon prezentovanja stripova, diskutujte o ulozi Spartaka kao vođe borbe za slobodu ugnjetenih i kao simbola otpora protiv nepravde.

Propadanje Rimske imperije

Tokom vremena Rimska imperija je počela da slabi. Za to su postojali unutrašnji i spoljni razlozi. **Unutrašnji razlozi** su bili: nezadovoljstvo robova i siromašnog stanovništva koji su se bunili i dizali ustanke, smanjena proizvodnja poljoprivrednih i drugih proizvoda koje su proizvodili robovi i seljaci, sve češći ratovi i ustanci koje su dizali porobljeni narodi zbog položaja u kome su se nalazili.

Spoljni razlozi za slabljenje i propadanje Rimske imperije bili su: napadi na **Hune, Germane** i druga varvarska plemena koja su prelazila granice Rimske imperije u IV i V vijeku nove ere i vršila pljačke i uništavanja. Rimljani nisu uspjeli da se odbrane od ovih napada. Tokom **395. godine nove ere**, država je podijeljena na dva dijela, Zapadno Rimsko Carstvo i Istočno Rimsko Carstvo.

Podjela Rimskog carstva

Zapadno rimsko carstvo je propalo tokom **476. godine nove ere**, a Istočno rimsko carstvo je opstajalo skoro još hiljadu godina, sve do **1453. godine nove ere** kada su ga Osmanlije osvojile.

Pitanja za diskusiju

1. Kako su uticali unutrašnji razlozi u slabljenju Rimske imperije?
2. Zašto je spoljni neprijatelj želeo da uništi Rimsku imperiju?

Aktivnost

Prosljedite prezentaciju u kojoj su navedeni razlozi propadanja Rimske imperije. Nakon prezentacije, učenike podijelite u dvije grupe. Prva grupa istražuje o spoljnim uticajima koji su slabili Rimsku imperiju. Druga grupa istražuje o varvarskim plemenima koja su napadala imperiju. Na kraju iznose svoja saznanja i određuju vjerodostojnost podataka.

RELIGIJA I MITOLOGIJA STAROG RIMA

Rimljani su obožavali duhove svojih predaka, koje su smatrali zaštitnicima doma i porodice. Vjerovali su u zagrobnji život. Kao i mnogi drugi narodi i Rimljani su bili mnogobošci, vjerovali su u više bogova. Njihove bogove su povezivali sa prirodnim pojavama i nebeskim tijelima. Veliki uticaj na religiju i mitologiju Rimljana imali su Etrurci i Stari Grci. Tako su po primjeru bogova kod Starih Grka i Rimljani imali svoje bogove koje su predstavljali u ljudskom obliku.

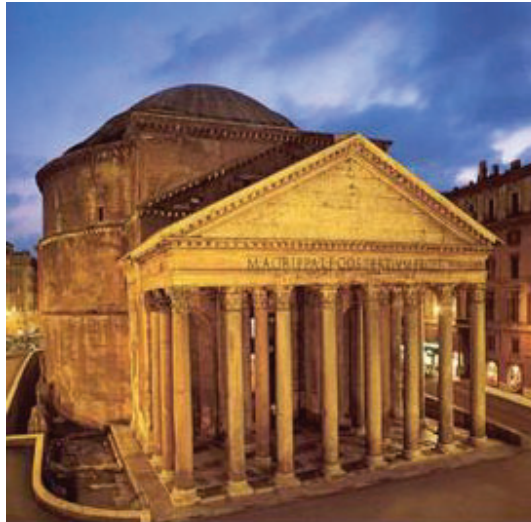

Jupiter

Junona

U čast svojih bogova Rimljani su gradili veličanstvene hramove u kojima su služili sveštenici. Bogovima su prinosili žrtve, pisali himne i molitve koje su izvođene za vrijeme praznika. Rimljani su izgradili hram posvećen svim bogovima, koji se naziva **Panteon**.

Rimski Panteon

Vrhovni bog kod Rimljana je bio bog **Jupiter**, vladar neba, **Junona** je bila njegova žena božica braka i porodice, **Venera** božica ljubavi, **Mars** bog rata, **Neptun** bog mora, **Vulkan** bog vatre, **Merkur** bog trgovine i putovanja, glasnik bogova **Dijana** božica lova, Minerva božica mudrosti, **Apolon** bog svjetlosti izvor medicinskih znanja i umjetnosti, **Cerera** božica zemlje, **Bah** bog vina i poljoprivrednih kultura, **Pluton** bog podzemnog svijeta i drugi.

Pitanja za diskusiju

1. Zašto su Rimljani vjerovali u bogove?
2. Iz kojih razloga su Rimljani svoja božanstva predstavljali po primjeru grčkih?

Zanimljivosti

Riječ religija dolazi od latinske riječi koja znači obaveza. Ljudi treba da poštuju bogove, da se mole i da prinose žrtve, a bogovi su bili dužni da izvršavaju to što se od njih tražilo.

Pojava hrišćanstva

Hrišćanstvo se pojavilo u **Palestini** koja se nalazila pod rimskom vlašću. Ime je dobilo po imenu **Isusa Hrista** koji je prema vjerovanjima Hrišćana bio sin boga koji je stvorio svijet i nalazi se na nebu. Isus je bio poslat na zemlju kako bi izbavio ljude iz teškog položaja u koji su se nalazili i u njemu vidjeli mesiju odnosno spasitelja.

Isus Hrist

Dan rođenja Isusa Hrista, hrišćani slave kao **Božić**. Od Isusovog rođenja počela je nova era, prema kojoj se danas računa vrijeme. Nazaret je grad u Palestini gde je Isus proveo svoje djetinjstvo.

Prema hrišćanskom učenju, ljudi su bili jednaki među sobom, vjernici su trebali da žive skromno i časno, vjerovali su u zagrobnji život, vjerovali su da postoji pakao u koji će otići oni koji čine loše stvari i raj u koji će otići oni koji čine dobra djela. Isus je širio svoje učenje pomoću svojih učenika nazvanih **apostoli** koji su produžili njegovo djelo i nakon njegove smrti.

U Rimskoj imperiji duži period hrišćani su bili izloženi progonstvima i bili su ubijani. Prema **Bibliji (Sveta knjiga hrišćana)**, Rimljani su plašeci se ustanka stanovništva koje je živjelo težak život, osudili Isusa na smrt raspećem na krstu. Isus je vaskrsao, odnosno, pobedio je smrt. Dan vaskrsnuća i pobjeda života nad smrću kod hrišćana se slavi kao **Uskrs** ili **Vaskrs**, odnosno **Veligden**.

Sve ove mjere preduzete protiv hrišćana nisu uspjele da spriječe njegovo širenje, naprotiv, dobijalo je sve više privrženika i širilo se svuda po Imperiji. Hrišćani su se organizovali u **hrišćanske opštine**, a ujedinjenjem hrišćanskih opština postepeno se formirala hrišćanska crkva.

Najzaslužniji za širenje hrišćanstva u Antičkoj Makedoniji, Staroj Grčkoj, Iliriku, bio je apostol **Pavle**. Formirao je hrišćanske opštine koje su kasnije prerasle u crkve. Takve crkve su bile izgrađene u Herakleji, Stobiju, Dirahionu, Korintu i na drugim mjestima.

Tokom **313. godine nove ere** rimski imperator **Konstantin Veliki** je dokumentom **Milanski edikt** dozvolio hrišćanima da slobodno ispovedaju veru, a hrišćanska religija je postala ravnopravna sa drugim religijama. Hrišćanska religija je monoteistička, vjeruje u jednog boga.

Biblija

Car Konstantin i Elena

Zanimljivosti

Učenici Isusa Hrista bili su: Petar, Andrej, Jakov, Jovan, Filip, Vartolomej, Toma, Matej, Jakov Alfejev, Tadej, Simon, Juda Iskariot.

Vladavina Pontija Pilata u Judeji se odlikovala nasiljem, što je dovelo do masovnog narodnog nezadovoljstva. Smatra se da je Pilat bio odgovoran za raspnuće Isus Hrista.

Hrišćansko učenje je izloženo u svetoj knjizi Biblija. Biblija se sastoji od Starog i Novog zaveta. U Novom zavetu se govori o djelima i propovjedima Isusa Hrista i njegovih apostola. Simboli hrišćanstva su: krst, riba, hljeb i vino.

Aktivnost

Izradite karte za igranje sa grčkim i rimskim bogovima i božicama na svakoj karti zapišite ime jednog boga/božice i nacrtajte sliku o njemu/njoj, po modelu ilustracija sa interneta, i zapamtite ulogu svakog od bogova/božica. Dopunsku kartu predstavlja Panteon među članovima grupe i jedan od drugog vucite po jednu kartu.

Uvijek kada spare grčke i rimske bogove/božice postavljaju sparene karte na stolu.

Igra se nastavlja dok se ne spare svi, a pobjednik je onaj koji ostane sa kartom Panteon. Na listu zalijepite parove i za svaki par zapišite ulogu bogova/božica i prezentujte. Pri prezentaciji napravite analogiju sa imenima planeta Sunčevog sistema.

Prosljedite prezentaciju u kojoj se objašnjava pojava hrišćanstva. Zatim, učenici podijeljeni u grupe, istražuju rođenje Isusa Hrista, širenje hrišćanstva, razlike između hrišćanstva i drugih religija u tom periodu.

Prezentujte odgovore i diskutujte o tome koje promjene su se desile u životu ljudi pod uticajem hrišćanstva.

KULTURA, UMJETNOST I NAUKA STAROG RIMA

Rimska kultura, osim što je imala sopstvena obilježja, bila je izložena kulturnim uticajima drugih naroda, posebno kulturi Etruraca i Starih Grka. Latinski jezik je dobio ime po plemenu Latini koji su naseljavali oblast Lacij. Rimljani su se oduševljavali grčkom književnošću i umjetnošću. Prilagodjavanjem grčkog pisma stvoreno je **latinsko pismo** koje se sastojalo od znaka za svaki glas. Rimljani su imali brojeve koje nazivamo **rimskim brojevima**.

1	I	21	XXI	41	XLI	61	LXI	81	LXXXI
2	II	22	XXII	42	XLII	62	LXII	82	LXXXII
3	III	23	XXIII	43	XLIII	63	LXIII	83	LXXXIII
4	IV	24	XXIV	44	XLIV	64	LXIV	84	LXXXIV
5	V	25	XXV	45	XLV	65	LXV	85	LXXXV
6	VI	26	XXVI	46	XLVI	66	LXVI	86	LXXXVI
7	VII	27	XXVII	47	XLVII	67	LXVII	87	LXXXVII
8	VIII	28	XXVIII	48	XLVIII	68	LXVIII	88	LXXXVIII
9	IX	29	XXIX	49	XLIX	69	LXIX	89	LXXXIX
10	X	30	XXX	50	L	70	LXX	90	XC
11	XI	31	XXXI	51	LI	71	LXXI	91	XCI
12	XII	32	XXXII	52	LII	72	LXXII	92	XCII
13	XIII	33	XXXIII	53	LIII	73	LXXIII	93	XCIII
14	XIV	34	XXXIV	54	LIV	74	LXXIV	94	XCIV
15	XV	35	XXXV	55	LV	75	LXXV	95	XCV
16	XVI	36	XXXVI	56	LVI	76	LXXVI	96	XCVI
17	XVII	37	XXXVII	57	LVII	77	LXXVII	97	XCVII
18	XVIII	38	XXXVIII	58	LVIII	78	LXXVIII	98	XCVIII
19	XIX	39	XXXIX	59	LIX	79	LXXIX	99	XCIX
20	XX	40	XL	60	LX	80	LXXX	100	C

Arapski i rimski brojevi

Latinski jezik i danas nalazi veliku primjenu u oblasti medicine, prirodnih nauka, a planete Sunčevog sistema nose imena rimskih bogova i božica. U svakodnevnom životu koristimo riječi latinskog porijekla: kalendar, magistar, doktor, profesor, recept.

Rimljani su stvorili bogatu materijalnu kulturu, posebno u arhitekturi i građevinarstvu. U Rimu je bio poznat forum (trg/plošad) oko kojeg su izgrađene zgrade državnih institucija. Panteon hram bogova, Koloseum gdje su se održavale gladijatorske borbe i mogle su da prime do 50 000 gledalaca. U čast ratnih pobjeda gradili su **trijumfalne kapije**.

Rimski gradovi su se odlikovali popločanim ulicama, mostovima, kupatilima, kanalizacijom. Za snabdevanje vodom gradili su **akvadukte**. Gradovi su bili povezani popločanim ulicama. Trgovi i javne zgrade bili su ukrašavani skulpturama i bistama bogova i vladara. U Rimskoj imperiji bilo je razvijeno **slikarstvo**, **freskoslikarstvo**, kao i izrada **mozaika** koji su krasili palate bogatih rimljana i vladara.

U Rimskoj imperiji bilo je razvijeno pravo kojim su regulisani odnosi između pojedinaca kao i između pojedinaca i države. **Rimsko pravo** je doprinjelo razvoju pravnih nauka što se proučava i danas na pravnim fakultetima širom svijeta. Rimljani su imali razvijenu medicinu. **Klaudije Galen** je bio jedan od najpoznatijih ljekara i istraživača.

Zanimljivosti

Najpoznatiji rimski pjesnici su bili Ovidije, Horacije i Vergilije. Plaut je bio poznati komediograf. U Rimu je bilo razvijeno govorništvo (oratorstvo). Najpoznatiji rimski govornik bio je Ciceron.

Pitanja za debatu

1. Razmisli kako je uticala etrurska i grčka kultura na razvoj rimske kulture?
2. Šta je karakterisalo materijalnu kulturu u Rimskoj imperiji?

Aktivnost

Istražujte svakodnevni život ljudi u Rimskoj imperiji i pritom navedite barem po tri karakteristike hrane, odjeće, muzike, zabave, porodice u rimskom društvu. Saznanja predstavljaju na jednom velikom posteru. Diskutujte o svakodnevnom životu ljudi u Rimskoj imperiji i donesite zaključak o tome kakav je bio život ljudi, zavisno od društvene grupe kojoj su pripadali.

Projektna aktivnost

Kultura i nauka u Starom Rimu. Napravite multimedijalnu prezentaciju nasljeđa rimske kulture i nauke, savremene kulture i nauke. Diskutujte i izvucite zaključke.

RIMSKO PRISUSTVO NA BALKANU

Balkansko poluostrvo je prije osvajanja Rimljana bilo naseljeno narodima koji su u prošlosti formirali i svoje gradove-države, kraljevine i carstva, kao na primjer Stari Grci, Antički Makedonci, Iliri, Trakijci i drugi. Rimljani su bili zainteresovani za prirodna i rudna bogatstva, bogat plijen i mogućnost dobijanja novih izvora robova na Balkanskom poluostrvu.

Akvadukt

Ilirsko-rimski ratovi

Krajem III vijeka stare ere, prvi na udaru rimskih napada bili su Iliri. Iliri su vodili tri rata sa Rimljanima u vremenskom periodu od pola vijeka. I pored snažnog otpora koji su pružali, Iliri su ipak poraženi 168. godine stare ere. Kralj Gentije i njegova porodica bili su zarobljeni i odvedeni u Rim, čime su Iliri bili prinuđeni da priznaju rimsku vlast.

Ilirija je pretvorena u Rimsku provinciju nazvanu Ilirik, kojom je upravljao namjesnik postavljen od Rimljana, koji je imao potpunu vojnu i civilnu vlast.

Ilirsko-rimski ratovi

Provincija Ilirik

Teritorija provincije Ilirik se prostirala na jugu rijeke **Drim**, na sjeveru do **poluostva Istra**, na zapadu od Jadranskog mora, na istoku do **Panonske nizije**. Ilirik je imao veliku stratešku i ekonomsku važnost za Rimljane, tamo su bila pristaništa za trgovinu i prenos robe, a unutrašnjost zemlje raspolagala je bogatim rudnim nalazištima. Na teritoriji Ilirije, Antičke Makedonije i Trakije, Rimljani su počeli da grade poznat i veoma važan put za Rimljane - **Via Ignacija** (Via Egnatia) koji je vodio od **Jadranskog mora do istočnog dijela Egejskog mora**.

Stanovništvu su nametnuti veliki porezi, izgradnja puteva i slično. Zbog teškog života, Iliri su često dizali ustanke kako bi poboljšali uslove života tj. kako bi se oslobodili Rimljana.

Zanimljivost

Najveći ustanak Ilira bio je Batonov ustanak, koji je izbio u prvoj polovini I vijeka nove ere. Iliri su uspjeli da oslobode značajnu teritoriju Ilirika, ali zbog nesloge četiri godine kasnije ustanak je ugušen. Batonov ustanak je ostavio utisak u Rimu, zbog visokog morala ustanika. Hroničari su zapisali da su se ponosne ilirske žene bacale u vatru držeći svoju dojenčad u naručju, a borci su se probadali sopstvenim mačevima.

Via ignacija - Rimski put

Izgradnja Rimskog puta

Makedonsko-rimski ratovi

U periodu rimskih osvajanja Balkanskog poluostrva, Antička Makedonska kraljevina je imala svoje značajno mjesto na Balkanu. Ono je predstavljalo centar moći i most za dalja osvajanja Rimljana koje su planirali. U periodu od **215. do 168. godine stare ere** vođena su **tri rata** poznata kao Makedonsko-rimski ratovi. Razlozi za ratove uvek su bili slični ili isti: osvajanje novih teritorija i porobljavanje stanovništva, sakupljanje raznih dažbina i poreza, korišćenje prirodnih i rudnih bogatstava.

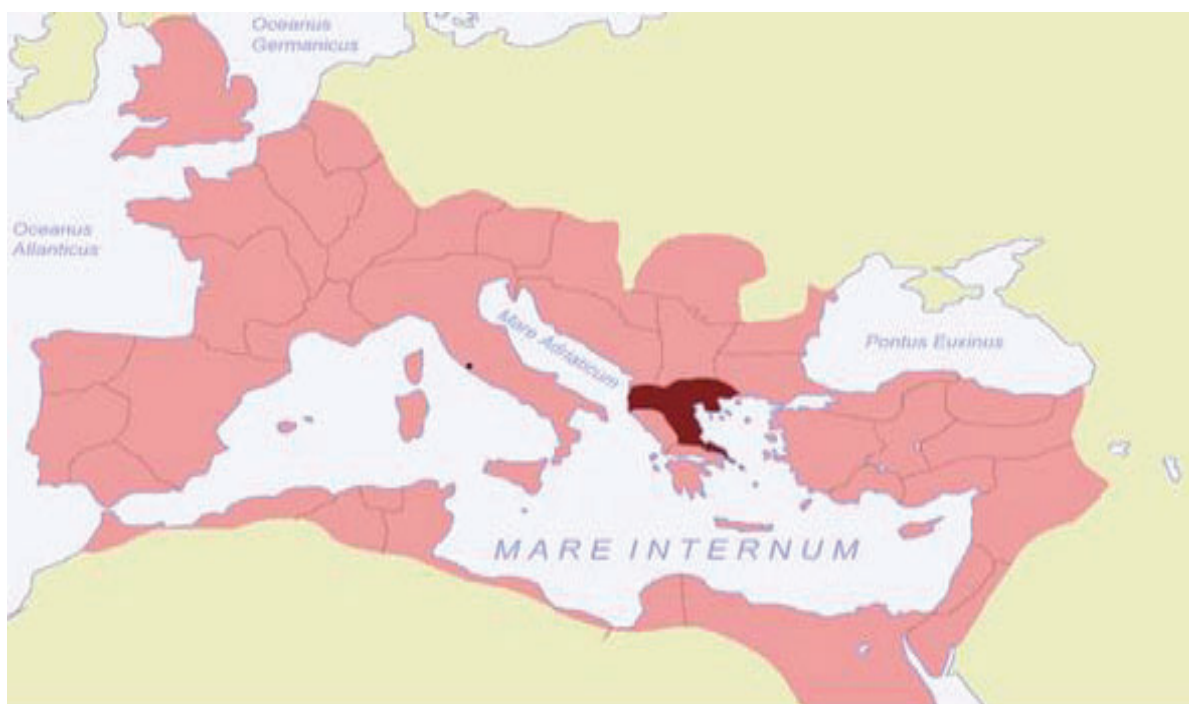
Najteži rat Antičkih Makedonaca bio je Treći makedonsko-rimski rat u kome su Antički Makedonci predvođeni od **Perseja** doživjeli poraz kod **Pidne, tokom 168. godine stare ere**, i pored toga što je bio u savezu sa Ilirskim kraljem Gentijem. Persej i njegova porodica su doživjeli istu sudbinu kao i Gentij, bili su zarobljeni i odvedeni u Rim. Na taj način stavljen je kraj Antičko-makedonske kraljevine. Nakon rata veliki broj gradova i sela su porušeni, veliki dio stanovništva odveden je u ropstvo.

Scena iz Rimsko-makedonskih ratova

Nakon pobjede, Rimski Senat je donio odluku da se teritorija Antičke Makedonije podijeli na četiri oblasti sa svojim centrima. Stanovništvu je bilo zabranjeno da se međusobno povezuje osim u rijetkim slučajevima. Zabranjeno je bilo međusobno sklapanje brakova.

Nezadovoljno stanovništvo predvođeno **Andriksom** koji se lažno predstavljao kao sin Perseja, tokom **149. godine stare ere**, diglo je ustanak koji je bio ugušen i **148. godine stare ere**, Antička Makedonija je pretvorena u **rimsku provinciju**. Provinciju Makedoniju Rimljani su proširili do Epira i Tesalije na jugu i na sjeveru do rijeke Dunava.

Provincija Makedonija

Provincija Trakija

Nakon što je Antička Makedonija postala rimska provincija, veliki dio teritorije Trakije je bio u sastavu provincije Makedonije. Tokom godina, namjesnici (upravitelji) provincije vodili su bitke sa trakijskim plemenima. Među njima najratoborniji su bili **Besi**. Oni su podigli veliki ustanak protiv Rimljana u prvoj polovini I vijeka nove ere. Besi su poraženi i nakon ovog poraza oni se nikada više nisu oporavili.

Ubrzo posle toga veliki ustanak protiv Rima podiglo je i trakijsko pleme Odrisi, koje je isto tako bilo ugušeno od rimske vojske.

Zbog čestih ustanaka, Rim je organizovao pohode protiv trakijских племена i riješio u prvoj polovini I vijeka nove ere da Trakiju pretvori u posebnu rimsku provinciju, izdvajajući je iz provincije Makedonija. Teritorija na kojoj se prostirala provincija bila je od rijeke Dunava na sjeveru, na jugu do Egejskog mora i na istoku do Bosfora.

U Trakiji u to vreme nisu postojali veliki gradovi. Nakon formiranja provincije Trakije, Rimljani su počeli da grade nove gradove i iste da kolonizuju.

Rimljani su gradili i puteve, a najpoznatiji je bio vojni put **Via Militaris** koji je povezivao Singidunum (Beograd) sa Vizantionom (Istanbulom). Ovaj put omogućavao je povezivanje Srednje Evrope sa Malom Azijom preko Trakije i doprinjeo razvoju trgovine.

Zbog svog geografskog položaja, teritorija Trakije u narednom periodu je bila pod stalnim vojnim napadima od strane Gota i Huna, a od VI vijeka i od slovenskih племена.

Provincija Trakija

Promjene na Balkanu za vrijeme Rimske vladavine

Nakon podpadanja Balkana pod vlast Rimljana, došlo je i do promjena navika i načina života. Stanovništvo je počelo da prihvata rimski način života i razmišljanja. Prihvaćeni su i njihovi: kultura, jezik, azbuka, brojevi, religija, običaji, način građenja i slično. To označava početak romanizacije Balkana.

Romanizaciju je najprije prihvatilo bogato stanovništvo koje je živjelo u gradovima, a sporije se odvijala kod siromašnijeg stanovništva i u manjim mjestima. Romanizacija predstavlja oblik kulturnog prodora i asimilacije nerimskog stanovništva na području Rimske imperije u cjelini.

Insula - Rimska stambena zgrada

Rimska arhitektura

Pitanja za diskusiju

1. Navedite razloge za ratove Rimljana protiv balkanskih država i naroda.
2. Koje su bile posljedice rimskih osvajanja Balkana?
3. Zašto su Rimljani davali veliko značenje izgradnji puteva?
4. Šta predstavlja romanizaciju?

Aktivnost

Prosljedite kratku prezentaciju o ilirsko-rimskim, makedonsko-rimskim i trakijsko-rimskim ratovima kao dijelom osvajanja balkanskih teritorija od strane Rimljana. Istražujte o rimskim

provincijama Makedoniji, Iliriku i Trakiji. Na vremenskoj traci označite vrijeme uspostavljanja provincije. Napravite historijske mape, svaka grupa crta teritoriju provincije o kojoj je istraživala, a na posebnom listu prikazuje po čemu je provincija bila značajna.

ANTIČKA ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA/LOKALITETI NA BALKANU

Arheologija je nauka koja se bavi otkrivanjem i proučavanjem materijalnih ostataka tj. svih uočljivih tragova koje je ostavio čovjek u raznim periodima svog postojanja. Po svojim sadržajima i ciljevima predstavlja društveno-historijsku nauku. Ljudi koji se bave ovom naukom nazivaju se **arheolozi**. Svako od njih može da ima određenu specijalnost iz arheologije. Artefakti predstavljaju ostatke i predmete proučavanja.

U nedostatku sopstvenog pisma najviše podataka o Ilirima, Antičkim Makedoncima i Trakijcima dobijamo od starogrčkih i starorimskih historičara i hroničara, koji su bili savremenici tadašnjih događaja na Balkanu.

Isto tako, značajnu ulogu imaju i materijalni ostaci, na primjer gradovi, zidine, keramika, mozaici, odjeća, pogrebni objekti i drugo, od kojih crpimo informacije.

Ostaci ilirskih arheoloških nalazišta

Iliri su se razlikovali od drugih susjednih naroda po jeziku, običajima, kulturi i vjerovanjima. Oni su ostavili brojna arheološka nalazišta kao što su gradovi **Apolonija** koja se nalazi u južnom dijelu današnje Albanije, kao i grad **Butrint**. **Dirahion** se nalazi u okolini Drača, dok se **Skadar** nalazi na sjeveru Albanije, **Naisus** današnji Niš (Srbija), u III vijeku stare ere bio je naseljen Dardancima, a kasnije su ga utvrdili Rimljani. Gradovi su predstavljali glavne ekonomske i kulturne centre. U njima su otkrivene monete, veoma lijepe izrade nakita, oružja, oruđa za rad, skulpture i slično. Iz ovih arheoloških nalaza saznajemo o svakodnevnom životu ljudi u gradovima, o njihovom načinu života i bogatstvu.

Isto tako, sačuvani su brojni ostaci manjih utvrđenih naselja koja su imala za cilj da se odbrane od neprijatelja, na taj način saznajemo i o životu siromašnijeg stanovništva.

Apolonija

Butrint

Arheološki lokaliteti i nalazišta u Makedoniji

Antički Makedonci i makedonski kraljevi su nam ostavili veliki broj materijalnih ostataka kao što su: monete od bronce, srebra i zlata, lijepo i fino izrađen nakit, oružje, štitovi, oruđa za rad, keramika i sl. Sve ovo nam govori da je bilo razvijeno zanatstvo.

U Antičkoj Makedoniji bila je razvijena i arhitektura i građevinarstvo, a to može da se zaključi po brojnim raskošnim palatama kraljeva i lijepim kućama bogatog stanovništva koje su bile ukrašene lijepim mozaicima.

Iz ovoga zaključujemo da su najznačajnija arheološka nalazišta u Makedoniji iz predrimskog perioda prestonica makedonskih kraljeva Pela, kraljevska grobnica u Vergini (Kutleš) koji se danas nalaze u susjednoj Grčkoj, Trebeništa (Ohrid), Marvinci (Valandovo), Vardarski Rid (Gevgelija).

Iz rimskog perioda, po svom značenju se izdvajaju gradovi Herakleja koja se nalazi u okolini Bitolja o kome postoje podaci da je osnove postavio makedonski kralj Filip II, ali je najintenzivniji razvoj dostigao za vrijeme rimske vladavine. Grad Stobi u blizini Gradskog gdje se Crna rijeka uliva u Vardar, Skupi (Skoplje) i drugi gradovi.

Stobi

Herakleja

Mozaik

Monete

Trakijski gradovi i arheoloska nalazišta

Krajem V vijeka i početkom IV vijeka stare ere, trakijska sela su se sve više širila i urbanizovala, neka su prerasla i u kraljevske gradove, jer je u njima bilo kraljevskih palata. Kada je makedonski kralj Filip II osvojio Trakiju, on je podigao grad Filipopol, što znači „**Filipov grad**”. Danas je ovo savremeni bugarski grad Plovdiv.

Krajem IV vijeka stare ere **Sevtopolis** se izdigao kao trakijski kraljevski grad. Njegove ruševine su slučajno otkrivene pri izgradnji brane kod Kazanlaka (Bugarska). Grad je dobio ime po odriskom kralju Sevtu III, savremeniku Aleksandra Makedonskog i njegovim nasljednicima.

Sevt III

Kraljevska grobnica

Trakijci su sahranjivali svoje aristokrate sa njihovim bogatim artefaktima proizvedenim u antičkoj Trakiji, otkrili su arheolozi modernog doba. To mnogo govori o bogatom kulturnom životu Trakijaca.

Pitanja za diskusiju

1. Šta predstavlja arheologija?
2. Koji ljudi se nazivaju arheolozima?
3. Zašto su materijalni ostaci veoma važni za historijsku nauku?
4. Razmisli o važnosti antičkih arheoloških nalazišta kao zajedničko kulturno nasljeđe naroda Balkana.

Aktivnost

Prosljedite prezentaciju o uticaju rimske kulture na način života naroda Balkana. Istražujte po grupama o arheološkim lokalitetima na Balkanu, o Apoloniji, Butrintu, Naisusu, Skupiju, Stobiju, Herakleji, Trebeništu, o Filipopolu i Sevtopolisu. Odredite preko kojih artefakata i arheoloških ostataka (oružje, grnčarija, monete, građevine) u svakom nalazištu se ogleda antički uticaj. Nakon prezentacija diskutujte o važnosti antičkih gradova na Balkanu kao vojno-administrativnim i kulturnim centrima.

TEMA 3 - ORIENTACIJA U GEOGRAFSKOM PROSTORU

ZEMLJA NA GLOBUSU I GEOGRAFSKOJ KARTI

Globus najverodostojnije predstavlja oblik i izgled Zemlje, kao i položaj na Zemljinoj osi. To je umanjeni model Zemljine lopte. U nastavi Geografije koriste se dvije vrste globusa: **indukcioni** i **geografski globus**. Na indukcionom globusu nisu prikazani kontinenti i okeani i na njemu može da se piše kao na školskoj tabli. Na geografskom globusu prikazani su kontinenti i okeani, odnosno najkrupniji oblici na Zemlji.

indukcioni globus

geografski globus

Budući da je globus nedovoljno praktičan da bismo ga nosili sa sobom, u praksi se izrađuju geografske karte. **Geografska karta** je umanjena slika Zemljine površine prikazana na ravni.

fizička karta svijeta

Karte se među sobom razlikuju:

1. Prema teritoriji koju prikazuju:

- karte svijeta,
- karte kontinenata,
- karte određenih država, regiona i sl.

2. Prema razmjeru:

- krupnorazmjerne (razmjer do 1:200 000) u koje spadaju: planovi i topografske karte,
- srednjerazmjerne (razmjer od 1:200 000 – 1:1000 000) i
- sitnorazmjerne (razmjer iznad 1: 1000 000)

3. Prema sadržaju:

- Geografske
- Topografske
- Tematske

4. Prema namjeni:

- Školske
- Saobraćajne
- Pomorske i druge.

Karte koje se koriste u školi prema sadržaju su geografske, prema razmjeru sitnorazmjerne ili srednjerazmjerne, a prema namjeni su školske karte.

Topografske karte se izrađuju u krupnom razmjeru, zato mogu da se koriste za orijentaciju u prostoru, određivanju nadmorske visine, projektovanje objekata i slično.

Nadmorska visina na topografskim kartama se određuje pomoću izohipsa.

Izohipse su zatvorene krive linije koje povezuju tačke sa istom nadmorskom visinom i nikad se ne sijeku.

plan

geografska karta

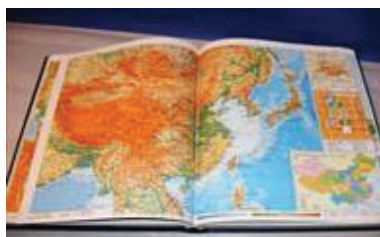
topografska karta

Zemlja kao nebesko tijelo ima sferoidni oblik sa većim brojem neravnina koje čine njenu površinu. Za njeno predstavljanje na ravnoj površini koriste se kartografske projekcije. **Kartografske projekcije** predstavljaju matematičku mogućnost za prikazivanje površine elipsoida lopte na ravni.

S obzirom na to da na Zemlji postoji veliki broj sadržaja, za njihovo prikazivanje na karti koriste se kartografski znaci. **Kartografski znaci** su specijalni grafički simboli kojima se na karti označavaju raznovrsni geografski objekti, prirodne i društvene pojave i naučno dokazani i potvrđeni procesi.

	AUTOPUT		RIJEKA
	FABRIKA		POŠTA
	MUZEJ		AERODROM
	CRKVA		PRISTANIŠTE
	JAVNI TOALET		BENZINSKA STANICA
	PARKING		BOLNICA

Zbirka geografskih karata sređenih u jednoj knjizi naziva se **geografski atlas**.

Geografski atlas

Pitanja za diksusiju

1. Šta predstavlja globus?
2. Kako se karte dijele prema razmjeru?
3. Kako se karte dijele prema sadržaju?
4. Šta predstavlja geografska karta?

Aktivnost:

1. Podijeljeni u grupe istražujte o geografskoj karti i globusu. Razgledajte različite vrste karte - planove, topografske, političke i privredne i klasifikujte ih po veličini razmjera i sadržaju. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju i prezentuje pred drugim grupama.
2. Podijeljeni u parove, u postere sa datim objektima unesite kartografske znake koji odgovaraju datom objektu. Nastavnik provjerava tačnost riješenog zadatka. Svaki par prezentuje postere pred drugim učenicima.

Uporednici i meridijani

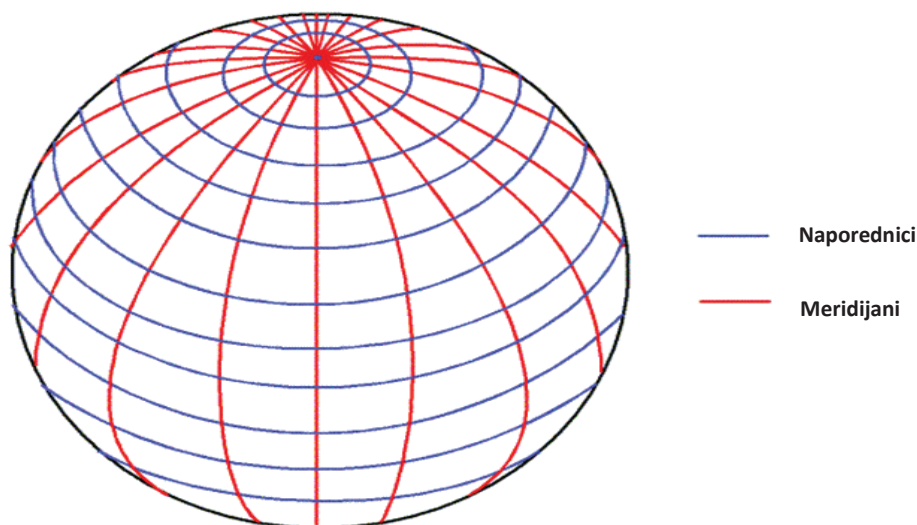
Sve tačke na Zemlji, pri njenoj rotaciji za 24 časa, opisuju puni krug od 360° . Zamišljeni krugovi na tačkama koje rotiraju su paralelni i leže uporedno jedni nasuprot drugima. Ovi zamišljeni krugovi se nazivaju **uporednici** ili **paralele**. Uporednici imaju različitu dužinu. Najduži uporednik je **ekvator**, koji prolazi kroz središnji dio Zemlje i dijeli je na dvije jednake polulopte: sjevernu i južnu.

Ekvator kao početni uporednik bilježi se 0° . Od ekvatora prema Sjevernom i Južnom polu zamišljeni uporednici su manji. Rastojanje od ekvatora do polova mjeri se stepenima od 0° do 90° .

Meridijani su zamišljeni kao polukružne linije koje povezuju Sjeverni i Južni pol. Oni su jednaki po dužini i prolaze kroz svaki stepen ekvatora. Budući da je ekvator krug koji ima 360° , znači da ima 360 meridijana.

Za lakše određivanje na kom meridijanu se nalazi neko mjesto, za početni može da se uzme bilo koji meridijan. Međutim, Međunarodnim sporazumom za početni je uzet meridijan koji prolazi kroz mjesto Grinič, u blizini Londona. Ovaj meridijan se naziva **Grinički meridijan** i bilježi se 0° .

Na globusu i na geografskoj karti je iscrtana mreža uporednika i meridijana koja u prirodi ne postoji. Ta mreža se naziva geografska ili kartografska mreža.

Pitanja za diskusiju

1. Koje linije nazivamo paralele ili uporednicima?
2. Šta su meridijani?
3. Koji je najduži uporednik?
4. Kako se bilježi početni uporednik?

Aktivnost

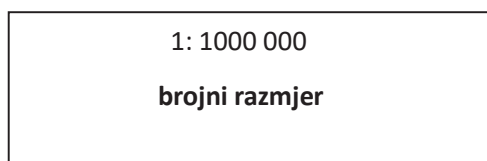
1. Podijeljeni u grupe istražujte o uporednicima. Na indukcionom globusu nacrtajte uporednike i obilježite početni i najduži uporedni – Ekvator sa 0° . Crtajući uporednike, razmislite kakvu dužinu imaju.
2. Podijeljeni u grupe istražujte o meridijanima. Na indukcionom globusu nacrtajte meridijane i obilježite ih početni Grinički meridijan sa 0° . Crtajući meridijane zaključite da svi meridijani imaju istu dužinu.

RAZMJER

Da bi se izradila geografska karta mora da postoji određeni razmjer. **Razmjer** karte je odnos između rastojanja na karti i tih istih rastojanja u prirodi. Pokazuje koliko puta je dužina u prirodi umanjena na karti. Razmjer se prikazuje na dva načina: **brojevima** i **grafički**.

Razmjer koji je obilježen brojevima naziva se **brojni razmjer**. Prva brojka uvijek je jedinica i označava rastojanje na karti, a druga brojka pokazuje koliko iznosi to rastojanje u prirodi. Na primjer, na karti u razmjeru 1:1000 000, znaci da 1cm dužine na karti predstavlja 1000 000 cm u prirodi, odnosno 10 000 m ili 10 km.

Grafički razmjer je horizontalna linija podijeljena na više jednakih dijelova. Brojke iznad linije pokazuju rastojanje u prirodi, što znači da svaki dio linije odgovara određenoj dužini u prirodi.

grafički razmjer

Grafički razmjer se primjenjuje na sljedeći način: otvorom šestara mjeri se dužina između dva mjesta na karti, i to rastojanje se prenosi na grafičkom razmjeru desno od nule. Brojka koja se poklapa prenesenom dužinom sa karte pokazuje kolika je ta dužina u prirodi.

Pitanja za diskusiju:

1. Šta predstavlja razmjer?
2. Opiši grafički razmjer!
3. Koje vrste razmjera se razlikuju?
4. Šta predstavlja osnovna mjera?

Aktivnost

Učenici u malim grupama/parovima, uz pomoć razmjera, odredite koliko iznosi rastojanje u prirodi između Skoplja i Strumice prema istom rastojanju koje je izmjereno na karti. Svaki par ili grupa prezentuje dobijeni rezultat.

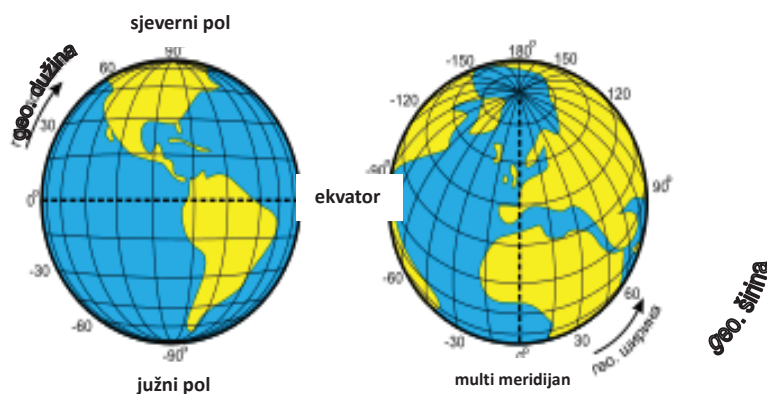
GEOGRAFSKA ŠIRINA I GEOGRAFSKA DUŽINA

Geografska mreža uporednika i meridijana u prirodi ne postoji. Ona je nacrtana na globusu i geografskoj karti da bi moglo lakše da se odredi položaj nekog mjesta na Zemlji. To će najlakše odrediti ako se nađe njegova geografska širina i geografska dužina.

Geografska širina na nekom mjestu se određuje u odnosu na ekvator. Može da bude sjeverna ili južna. Mjesta koja se nalaze na sjeveru ekvatora imaju **sjevernu geografsku širinu (SGS)**, a mjesta koja se nalaze na jugu ekvatora imaju **južnu geografsku širinu (JGS)**. Geografska širina se izražava u stepenima i minutima (kao što su mjere uglova), a mjeri se od 0° do 90° na sjevernoj i od 0° do 90° na južnoj polulopti, a to što je napisano da se izbriše, jer nema potrebe za pojmom meridijanski stepen.

Geografska dužina na nekom mjestu se određuje u odnosu na **Grinički meridijan**. Može da bude istočna ili zapadna. Sva mjesta koja se nalazi na istoku Griničkog meridijana imaju **istočnu geografsku dužinu (IGD)**, a mjesta koja se nalaze na zapadu od Griničkog meridijana imaju **zapadnu geografsku dužinu (ZGD)**. Geografska dužina se izražava u stepenima i minutima, a mjeri se od 0° do 180° na istočnoj i od 0° do 180° na zapadnoj polulopti, a to što je napisano da se izbriše, jer nema potrebe za pojmom uporednički stepen.

geo.dužina

Pitanja za diskusiju:

1. Kakva može da bude geografska širina?
2. Šta je geografska dužina?

3. Čime se mjeri geografskata širina?
4. Prema čemu se određuje geografska širina?

Aktivnost

1. Samostalno, na geografskoj karti Republike Sjeverne Makedonije, u razmjeru 1:600 000, odredite geografsku širinu i geografsku dužinu Republike Sjeverne Makedonije, odnosno na koji stepen geografske širine se ona nalazi.
2. Samostalno, na geografskoj karti Republike Sjeverne Makedonije, u razmjeru 1:600 000, odredite geografsku dužinu Republike Sjeverne Makedonije, odnosno na kojim stepenima geografske dužine se nalazi.

ORIJENTACIJA U PROSTORU

Pod pojmom orijentacija podrazumijeva se saznanje o mjestu i položaju na kome se nalazimo u određenom trenutku u prostoru. Geografska orijentacija se sastoji od određivanja i pokazivanja strana svijeta u prostoru. Strane svijeta najtačnije se određuju **kompasom**.

Kompas se sastoji od kutije na kojoj su slovima označene međunarodne skraćenice glavnih i sporednih strana svijeta: **N–sjever, Z–jug, E–istok i NJ–zapad**. U sredini se nalazi magnetna igla koja se lako kreće kada je kompas u horizontalnom položaju. Jedna polovina igle je obojena plavom bojom i pokazuje sjevernu stranu, a druga polovina igle pokazuje jug. Za tačno određivanje strana svijeta, u blizini kompasa ne treba da ima metalnih predmeta, jer oni privlače magnetnu iglu na kompasu.

Kompas

Noću, pri vedrom nebu, najbolji pokazatelj pri orijentaciji u prostoru je zvijezda **Sjevernjača**. Ona se nalazi iznad Sjevernog pola i pokazuje pravac sjever. Sjevernjača je najsajjnija zvijezda i nalazi se u sazvežđu **Mali Medvjed** ili Mala Kola. Ovo sazvežđe možemo da pronađemo uz pomoć sazvežđa Veliki Medvjed ili Velika Kola.

Ova sazvežđa imaju sedam zvijezda koje imaju sličan raspored. Kada nađemo sazvežđe Veliki Medvjed ili Velika Kola, rastojanje između njegove dvije posljednje zvijezde koje su postavljene vertikalno jedna iznad druge, nastavlja se u istom pravcu pet puta. Na tom mjestu se nalazi zvijezda Sjevernjača koja je na kraju u nizu od pet zvijezdi u sazvežđu Mali Medvjed. Od drugih zvijezda, Sjevernjača se razlikuje prema sjaju i svjetlosti.

Zvjezda Sjevernjača

U šumi možemo da se orijentišemo prema **mahovini** i **godovima** (prstenju) na stablima. Mahovina uvijek raste na sjevernoj strani drveća, jer ovu stranu ne grije Sunce. Godovi (prstenje) na stablima, na južnoj strani presječenih stabala su širi jedan od drugog, a na sjevernoj su zbijeni.

Mahovina na drveću

Godovi

U prostoru možemo da se orijentiramo i uz pomoć religioznih objekata (crkve, džamije i sl.). Kod pravoslavnih crkava ulaz je na zapadnoj strani, dok kod muslimanskih religioznih objekata (džamija) ulaz je na sjevernoj strani.

Kod hrišćanskih grobalja obilježja (krst ili spomenik) su na zapadnoj strani, dok kod muslimanskog groblja se nalazi na južnoj strani.

Pitanja za diskusiju

1. Opiši kompas!
2. Nabroj glavne strane svijeta!
3. Kako se orijentiramo u prirodi?
4. U kom sazvežđu se nalazi zvijezda Sjevernjača?

Aktivnost

1. Podijeljeni u grupe istražujte o orijentaciji u prostoru bez geografske karte i o orijentaciji u prostoru pomoću geografske karte. Svaka grupa prezentuje svoje istraživanje pred drugim učenicima. Svaki učenik, u učionici ili u prirodi demonstrira geografsku orijentaciju uz pomoć kompasa.

Nastavnik putem prezentacije objašnjava orijentaciju u prirodi uz pomoć godova i mahovine drveća.

VREMENSKE ZONE

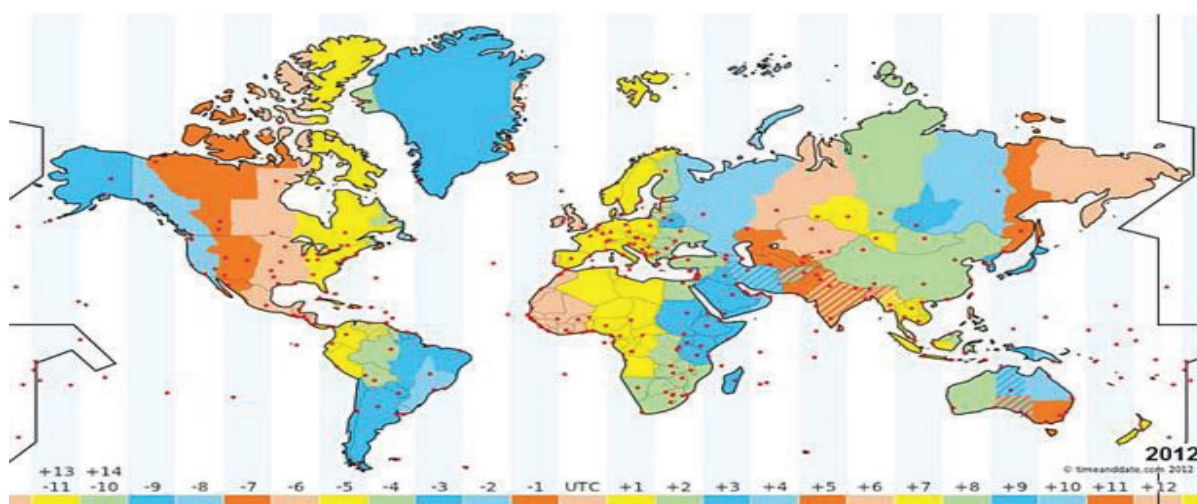
Osnovne mjere za računanje vremena su: **dan**, **nedjelja** (sedmica), **mjesec** i **godina**. Dan je vrijeme za koje će se Zemlja okrenuti oko svoje zamišljene ose. Dan ima 24 časa. Nedjelja je vrijeme od sedam dana, koliko traje jedna promjena mjesečeve mijene. Godina je vrijeme za koje će Zemlja obikoliti Sunce. Vrijeme može da bude **mjesno** (lokalno), **zonsko** i **svjetsko**.

Svako mjesto na Zemljinoj površini ima **mjesno** (lokalno) vreme. Kad Sunce dostigne najveću visinu na nebu u mjestu posmatranja, ono prolazi kroz meridijan u tački posmatranja, tada je po lokalnom vremenu pladne, odnosno 12 sati. U svim tačkama koje leže istočno od tačke posmatrača podne je već prošlo, a u tačkama koje leže zapadno od posmatrača, podne još nije stiglo. Sve tačke duž jednog meridijana imaju isto mjesno, odnosno lokalno vrijeme. Znamo da na Zemlji mogu da se povuku bezbroj meridijana, ali tako nije praktično sva mjesta (sela i gradovi) da imaju svoje mjesno (lokalno) vrijeme, jer to bi izazvalo probleme u saobraćaju, radnom vremenu i svim drugim aktivnostima ljudi.

Zbog svega ovoga koristi se zonsko vrijeme. **Zonsko vrijeme** predstavlja lokalno vrijeme na srednjem meridijanu na odgovarajućoj vremenskoj (časovna) zoni. Zemlja se okreće oko svoje

ose (Zemljina rotacija) za 24 časa, a to znači da svaka tačka na Zemljinoj površini za to vrijeme pravi krug od 360° . Ako ugao od 360° podijelimo na 24 časa, proizaći će da svaka tačka za jedan čas prolazi po 15° ($360:24=15$). Zbog toga je Zemlja podijeljena na 24 vremenske zone, a svaka vremenska zona obuhvata po 15 stepeni. Za određivanje vremenskih zona polazi se od početnog Griničkog meridijana. Zona $7^\circ30'$ istočno i $7^\circ30'$ zapadno od Griničkog meridijana je nazvana prva ili zapadnoevropska vremenska zona. Do nje kao druga vremenska zona od $7^\circ30'$ do $22^\circ30'$ istočno je geografska dužina i nazvana je srednjeevropska vremenska zona gdje pripada i Republika Sjeverna Makedonija itd. Ako se teritorija neke države proteže preko dvije časovne zone, uzima se ona vremenska zona koja obuhvata dio države. Zbog toga i granice vremenskih zona ne idu strogo po meridijanima, već duž granica država.

U vezi sa zonskim vremenom je i svjetsko vrijeme. Pod **svjetskim vremenom** se podrazumijeva lokalno vrijeme na Griničkom meridijanu. Prema svjetskom vremenu, 12 sati je onda kada Sunce prelazi kroz Grinički meridijan. Na Zemlji dan počinje kada je po svjetskom vremenu 0 časova, 0 minuta i 0 sekundi. Tada je na Griniču ponoć. U isto vrijeme na 180-tom meridijanu je podne, ali sa datumom koji je za jedan dan unaprijed od Griniča. Zato se takva linija naziva **datumska granica** i nalazi se na 180° geografske dužine.

Pitanja za diskusiju:

1. Koje su osnovne vremenske mjere?
2. Šta je mjesno ili lokalno vrijeme?
3. Koja mjesta imaju isto mjesno ili lokalno vrijeme?
4. Na koliko časovnih zona je Zemlja podijeljena?

Aktivnost

Podijeljeni u grupe, pomoću geografske karte, odredite zonsko vrijeme gradova Skoplje, Los Anđeles i Tokio koji se nalaze u raznim vremenskim zonama. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju i na kraju svi zajedno vodite diskusiju o rasporedu vremenskih zona. Zatim samostalno

napisite kratak tekst sa naslovom: Moje zamišljeno putovanje po raznim vremenskim zonama. Tekstove ćete čitati pred ostalim učenicima.

TEMA 4 – Tema: GEOGRAFIJA MEDITERANSKIH ZEMALJA

GEOGRAFSKI POLOŽAJ I REGIONALNI PREGLED MEDITERANSKIH ZEMALJA

Mediterran je region koji obuhvata države koje izlaze ili su u neposrednoj blizini **Sredozemnog mora** i njegovih **graničnih mora**. To su države Južne Evrope, Sjeverne Afrike i Jugozapadne Azije. Sredozemlje ima povoljni geografski položaj, jer se nalazi među tri kontinenta: Evropa, Afrika i Azija. Preko Sredozemnog mora prolaze najkraći vodeni putevi koji povezuju ove kontinente.

Države sa izlazom na **Sredozemno more** su: Alžir (Alžir), Tunis (Tunis), Maroko (Rabat), Libija (Tripoli), Egipat (Kairo), Kipar (Nikozija), Liban (Bejrut), Sirija (Damask), Turska (Ankara), Izrael (Erusalim), Malta (La Valeta), Monako (Monako), Francuska (Pariz), Španija (Madrid), Grčka (Atina) i Italija (Rim).

Karta Mediterana

Preko Jadranskog mora: Bosne i Hercegovine (Sarajevo), Slovenije (Ljubljana), Hrvatske (Zagreb), Crne Gore (Podgorica); preko **Jonskog mora:** Albanija (Tirana); preko **Crnog mora:** Bugarske (Sofija), Gruzije (Tbilisi), Rumunije (Bukurešt), Rusije (Moskva) i Ukrajine (Kiev). Granična mora se nalaze pored nekog kontinenta. Sredozemno more se grana u više graničnih mora, i to: Ligurijsko, Tirensko, Jonsko, Jadransko, Egejsko, Mramorno, Crno i Azovsko more.

Mediterran je odigrao centralnu ulogu u historiji zapadne civilizacije. Naseljen je prije mnogo hiljada godina. Tu su se formirale najstarije države, kao što su: Stari Egipat, gradovi države Atina i Sparta, Antička Makedonija, Fojnikija, Rimska imperija i drugi, i razvile se najstarije kulture kao na primjer Kritsko-mikenska. Ostaci iz tog vremena su brojni kulturno-historijski spomenici koji su prisutni takoreći u svim mediteranskim zemljama.

Pitanja za diskusiju:

1. Koje države obuhvata Mediteran?
2. Nabroj države preko Jadranskog mora koje izlaze na Sredozemno more i njegova granična mora!
3. Na kojim graničnim morima se grana Sredozemno more?
4. Koje države su se formirale na Mediteranu u prošlosti?

Aktivnost

Podijelite se u male grupe/parove i upotrebom interneta i ilustrovanog materijala, istražujte o tome koje države pripadaju grupi mediteranskih zemalja, na kojim kontinentima se nalaze, kakav je njihov geografski položaj i koji su njihovi glavni gradovi. Svaka grupa neka pripremi kraću prezentaciju koju će predstaviti pred drugim grupama. Na kraju svi zajedno vode diskusiju i dolaze do zaključka o povoljnom geografskom položaju ovih država.

Aktivnost za domaći:

U nemu kartu unesite imena graničnih mora sa Sredozemnim morem!

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE MEDITERANSKIH ZEMALJA

Najznačajnije prirodno-geografske karakteristike Mediterana su: **reljef, klima, hidrografija, razuđenost obale, biljni i životinjski**. Reljef u zemljama Mediterana je raznovrstan, predstavljen nizijama, planinama i pustinjama.

Od nizija najpoznatije su: Panonska nizija u srednjem toku rijeke Dunav, na teritoriji Mađarske, Rumunije, Srbije i Hrvatske, zatim Vlaška nizija u dolini toka rijeke Dunav, na teritoriji Rumunije, Lombardijska nizija u dolini rijeke Po u Italiji, Andaluziji i Aragoniji u Španiji.

Nizija

Planine, karakteristične za mediteranske zemlje su: **Pirineji** na Pirinejskom poluostrvu na teritoriji Španije i Francuske, **Apenini** na Apeninskom poluostrvu, na teritoriji Italije, **Alpi** koje se protežu od Austrije i Slovenije na istoku, preko Italije, Švajcarske, Lihtenštajna i Njemačke, do Francuske na zapadu, **Dinaridi** na Balkanskom poluostrvu, na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine, planina Atlas, u Africi, na teritoriji Maroka, Alžira i Tunisa, Tavor na teritoriji Izraela.

Apenini

Posebna karakteristika reljefa su **pustinje**. Posebno se izdvaja pustinja **Sahara**, najveća pustinja na svijetu, rasprostranjena na teritoriji Mauritanije, Maroka, Alžira, Tunisa, Libije, Egipta, Sudana, Čada, Nigera i Malije, zatim Libijske pustinje, na teritoriji Libije i Sirijska pustinja, na teritoriji Sirije.

Pustinja Sahara

Oaza

Mediteran kao region se proteže u umjerenom pojasu. Klima na Sredozemnom moru je uslovljena geografskim položajem, morskim prostranstvima, afričkim i evroazijskim kontinentom, kao i blizinom Atlantika. Sredozemnomorska sa blagim i vlažnim zimama i toplim i suhim ljetima. Snijeg pada veoma rijetko i ne zadržava se duže od nekoliko sati.

U odnosu na hidrografsku mrežu, Sredozemno more obuhvata rijeke koje se ulivaju direktno u njega i njemu granična mora. Sredozemno more se grana u više graničnih mora, i to su: Tirensko, Jonsko, Jadransko, Egejsko, Mramorno, Ligursko, Crno i Azovsko more.

Hidrografija

Najveće rijeke koje se direktno ulivaju u Sredozemno more, su: Ebro, Rona i Nil.

U Crno more se ulivaju rijeke: Dunav, Dnjepar i Dnjestar, a u Azovsko more rijeka Don.

Sredozemno more ima veoma razuđene obale. Tu se sreće veliki broj ostrva, poluostrva, zaliva i moreuza. Od ostrva najveća su: Sicilija i Sardinija koja pripadaju Italiji, Korzika koja pripada Francuskoj, ostrvo Krit koje pripada Grčkoj i Balearska ostrva koja pripadaju Španiji.

Na obali Sredozemnog mora nalaze se tri velika poluostrva: Pirinejsko poluostrvo, Balkansko poluostrvo, Apeninsko poluostrvo, Mala Azija, poluostrvo Tunis i poluostrvo Barka. Od zaliva najpoznatiji su: Lionski, Đenovski, Solunski, Antaliski i zaliv Sidra. Najznačajniji moreuzi su: Gibraltarski moreuz kojim je Pirinejsko poluostrvo je odsječeno od Afrike, moreuzi Dardaneli i Bosfor preko kojih je Balkansko poluostrvo odsječeno od Azije, Kerčanska vrata koja povezuju Crno i Azovsko more i Suecki kanal koji povezuje Sredozemno i Crveno more.

Zbog sredozemnomorske klime postoje povoljni uslovi za proizvodnju ranog povrća i gajenje južnog voća: limun, pomorandža, mandarine, masline, smokve, nar, kao i za gajenje vinove loze, koja je u ovom regionu zasađena na velikim površinama.

Južno voće

Od životinjskih vrsta karakterističnih za Mediteran su: vuk, lisica, mečka, divlja svinja, vjeverica, različite vrste gmizavaca, ptica i dr.

Aktivnost

1. Pratite vizuelnu prezentaciju preko koje ćete se upoznati sa određenim karakteristikama Sredozemnog mora. Zatim podijeljeni u male grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o graničnim morima Sredozemnom moru i većim rijekama koje se ulivaju u Sredozemno more i kroz koje države prolaze. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju koju će prezentovati drugim grupama i pokazivaće na geografskoj karti.
2. Podijeljeni u male grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o većim ostrvima (kojim državama pripadaju), poluostrva (koje države se nalaze na njima), zalivi i moreuzi (koja mora ih povezuju) koja se nalaze u Sredozemnom moru. Svaka grupa priprema tabelarni pregled koji će prezentovati pred drugim grupama i pokazivati na geografskoj karti.

Pitanja za diskusiju:

1. Koje su najpoznatije nizije u mediteranskim zemljama?
2. Nabroj najveća ostrva u Sredozemnom moru!
3. Nabroj najveća poluostrva u Sredozemnom moru!

4. Koje rijeke se ulivaju u Sredozemno more?

Aktivnost

1. Podijeljeni u manje grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o toplotnim pojasevima u kojima se proteže mediteranski region, klimatski tipovi, najkarakterističnije reljefne cjeline ovog regiona (nizije i planine) i koji su najznačajniji predstavnici biljnog i životinjskog svijeta ovog regiona. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju koja se prezentuje pred drugim grupama i pokazuje na geografskoj karti, najveće nizije i planine u ovom regionu.
2. Pratite vizuelnu prezentaciju preko koje ćete se upoznati sa određenim karakteristikama Sredozemnog mora. Zatim podijeljeni u manje grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o graničnim morima Sredozemnom moru i velikim rijekama koje se ulivaju u njega i kroz koje države prolaze. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju koju predstavlja pred drugim grupama i pokazuje na geografskoj karti.
3. Podijeljeni u manje grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o savremenim mediteranskim državama koje se protežu na teritorijama starih civilizacija. Svaka grupa priprema tabelarni pregled u kome će biti navedeni ime konkretne stare civilizacije, kontinent na kome se protezala, ime današnjih savremenih država na tom prostoru.
4. Podijeljeni u manje grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o manjim ostrvima (kojim državama pripadaju), poluostrva (koje države se nalaze na njima), zalivi i moreuzi (koja mora ih povezuju) koji se nalaze u Sredozemnom moru. Svaka grupa priprema tabelarni pregled koji će prezentovati pred drugim grupama i pokazuje na geografskoj karti.
5. Podijeljeni u manje grupe/parove, izradite poster sa tekstom i fotografijom tipičnih predstavnika biljnog i životinjskog svijeta mediteranskog regiona. Preko diskusije opišite njihovu raspostranjenost i objasnite njihovo značenje za region.

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE MEDITERANSKIH ZEMALJA

Mediterran je kao region dosta naseljen. Ukupan broj stanovnika iznosi više od 500 miliona stanovnika. Mediteranske zemlje se odlikuju velikom raznolikošću u jeziku, vjeri i drugim kulturnim vrijednostima, kao što su: hrana, arhitektura i muzika.

Najveći gradovi na Sredozemlju su: Rim, Pariz, Madrid, Atina i dr. Na obalama Sredozemnog mora razvile su se i brojni pristanišni gradovi, kao što su: Barselona, Marsej, Rim, Neapol, Atina, Istanbul, Izmir, Bejrut, Tel Aviv, Alžir, Tunis, Tripoli, Aleksandrija i dr.

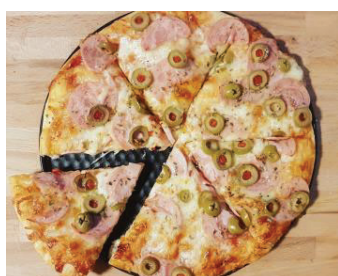

Pariz

Rim

Jezički mozaik mediteranskih zemalja sačinjavaju arapski jezik, turski, hebrejski kao i jezici slovenske i romanske grupe jezika. U odnosu na vjeroispovjed zastupljena je hrišćanska religija, islam i judaizam sa centrom u Jerusalimu.

Kada je riječ o mediteranskom načinu ishrane, historijski gledano ljudi ovog regiona na trpezi su imali ono što je zemlja imala najviše da im ponudi – mnogo sveže hrane (voća i povrća), žitarica itd. Jedno od glavnih i čestih jela mediteranske kuhine je italijanska pica, tursko đomleze, baklava i dr.

Dio mediteranske kuhine

Ove zemlje se karakterišu i raznovrsnim arhitektonskim građevinama svjetskog značaja. Posebno se ističu: Seviljska katedrala u Sevilji (Španija), najveća u svijetu, Muzej Luvr i Ajfelova kula u Parizu (Francuska), Koloseum u Rimu (Italija), Piramide u Gizi (Egipat), Akropol u Atini (Grčka) i druge.

Mediterranske zemlje imaju bogatu muzičku tradiciju kao dio kulturnog nasljeđa. U ovim zemljama mogu da se nađu razni stilovi muzike, kao što je flamengo u Španiji, tradicionalna grčka i turska muzika, kao i italijanska opera.

Pitanja za diskusiju:

1. Koliko iznosi broj stanovnika u mediteranskim zemljama?
2. Koji jezici su karakteristični za ovaj region?
3. Koje su najznačajnije arhitektonske građevine?
4. Iz kojih razloga su se razvili pristanišni gradovi na obalama Sredozemnog mora?

Aktivnost

1. Podijeljeni u parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o broju stanovnika u državama mediteranskog regiona. Svaka grupa priprema tabelarni pregled sa ukupnim brojem stanovnika u zemlji, gustini naseljenosti, koja religija je zastupljena i najveći grad prema broju stanovnika u toj državi. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju koju prikazuje pred drugim grupama. Na kraju diskutujte i izvodite zaključke o karakteristikama mediteranskog regiona.

Projektna aktivnost: Raznovrsnost Mediterana. Podijelite se u tri grupe i svaka grupa neka radi na dvije zemlje (1) Italija i Turska, (2) Grčka i Egipat (3) Izrael i Maroko. Grupe istražuju o jeziku, religiji, hrani, muzici i arhitekturi „svojih” zemalja i pripremite multimedijalnu prezentaciju (sa slikama, kartama, video/audio materijalom, tekstom). Svaka grupa neka prezentuje „svoje” zemlje pred cijelim razredom. Na kraju, preko zajedničke diskusije uporedite sve šest zemlje (otkrijte sličnosti i razlike), prikažite ih u rezimiranom obliku na tabli i izvedite zaključak o raznovrsnosti mediteranskog regiona.

Flamengo

Sirtaki

PRIVREDNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE MEDITERANSKIH ZEMALJA

Privreda zemalja Mediterana bazira se na poljoprivredi, industriji, trgovini i turizmu. Povoljni klimatski i zemljišni uslovi omogućavaju razvoj poljoprivrede. Od poljoprivrednih kultura najviše se gaji pšenica, kukuruz, ječam, pirinač, grožđe, južno voće (limun, pomorandža, masline).

Industrija u ovim zemljama predstavlja važnu privrednu granu. Najrazvijenije industrijske grane su: tekstilna, prehrambena, mašinska, metalna, hemijska, brodogradnja i dr. Najveći industrijski centri su: Milano, Torino, Aleksandrija, Madrid, Barselona, Tel Aviv, Alzir, Atina, Pariz, Nant, Marsej i drugi.

Pristanište sa brodogradilištem

Trgovina je značajna privredna grana koja se bavi kupovanjem i prodavanjem robe. U međunarodnoj trgovini zemlje Mediterana izvoze poljoprivredne proizvode, južno voće, grožđe, vino, mašine i drugo.

Sredozemnomorski priobalni pojas predstavlja značajan turistički region, sa povoljnom klimom, toplom morskom vodom, hotelima, savremenim putevima i brojnim kulturno–historijskim spomenicima. Najpoznatija turistička mjesta ovog regiona su: Kosta Brava, Palma de Majorka, Ibica, Nica, Kan, Aleksandrija i druga.

Turistički region

Pitanja za diskusiju:

1. Koje su najzastupljenije privredne grane u mediteranskom regionu?
2. Koje su najrazvijenije industrijske grane u mediteranskim zemljama?
3. Nabroj najveće industrijske centre u mediteranskim zemljama!
4. Nabroj najpoznatija turistička mjesta na sredozemnoj obali!

Aktivnost

1. Podijeljeni u manje grupe/parove, koristeći internet i ilustrovani materijal, istražujte o privrednim granama koje su najviše razvijene u državama mediteranskog regiona. Svaka grupa priprema kraću prezentaciju koju prikazuje pred drugim grupama. Na kraju kroz diskusiju izvucite zaključke o tome koja privredna grana je najzastupljenija u ovim zemljama.
2. Pratite vizuelnu prezentaciju preko koje ćete se upoznati sa najvećim pristaništima i najatraktivnijim turističkim destinacijama mediteranskog regiona. Zatim, diskutujte o njihovom značenju u ekonomskom razvoju države u kojoj se nalaze.
3. Podijelite se u četiri grupe koje će glumiti turističku agenciju i pripremiti reklamni materijal (u vidu brošure) za posjetu turističkim mjestima Mediteranskog regiona. U reklamnom materijalu treba da preporučite turističku turu za posjetu svim mediteranskim zemljama datog kontinenta, pri čemu ćete navesti zemlju, jezik koji se govori, valutu koja se koristi, glavni grad i značajnije kulturne znamenitosti, tradicionalnu hranu i klimu. Jedna grupa radi na mediteranskim zemljama Afrike, druga mediteranskim zemljama Azije, treća na mediteranskim zemljama Evrope, koje izlaze na Jadransko i Jonsko more, a četvrta, ostale zemlje Evrope koje imaju direktan izlaz na Sredozemno more. Brošure treba da sadrže tekst i ilustracije. Na kraju podijelite brošure i izaberite šta bi najviše voljeli da posjete kada biste bili turisti.
4. Podijelite se u manje grupe/parove, popunite neme karte o mediteranskom regionu po uputstvu nastavnika (rijeke, planine, gradovi).

TEMA 5-DEMOKRATIJA I ZAKONI

DEMOKRATIJA I DEMOKRATSKO UREĐENJE

Šta je demokratija?

Začetke **demokratije** i demokratskog upravljanja nalazimo u drevnom gradu-državi (polisu) **Atini**. Riječ demokratija prvi je **upotrijebio Herodot u 5. vijeku stare ere**. Demokratija dolazi od riječi (**demos**) – narod i (**kratein**) – vladavina, što znači vladavina naroda.

U **atinskoj demokratiji**, pravo upravljanja državom pripadalo je muškarcima – slobodnim građanima. Ali od ukupnog stanovništva Atine, samo oko **30-40 000 ljudi** uživalo je sva prava. Glavni organ koji je donosio odluke bila je **Skupština**. Ovakav način upravljanja i donošenja odluka imao je svojih prednosti, ali i slabosti. Prednost je što je veći broj ljudi bio uključen u donošenje odluka, a nedostatak što je bilo teško donositi odluke na osnovu diskusija velikog broja ljudi i što žene, stranci i robovi nisu imali pravo da učestvuju u donošenju odluka.

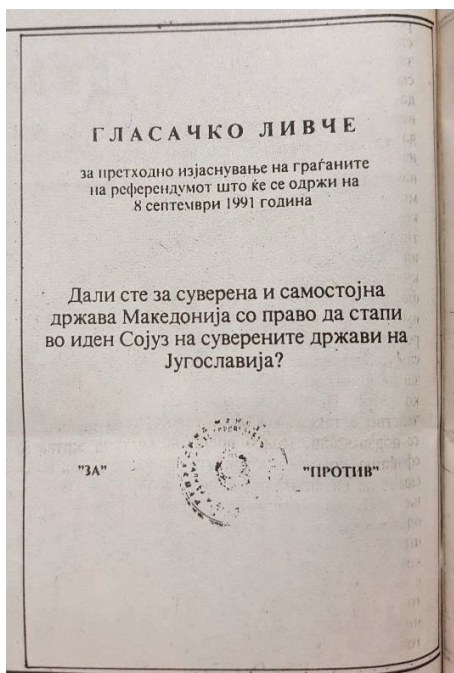
Skupština Atine

Reprezentativna i neposredna demokratija

Danas se najveći broj zemalja u svijetu izjašnjava kao demokratske. Savremena demokratija podrazumijeva da se narod države sastoji od slobodnih i ravnopravnih građana bez obzira na njihovu etničku, vjersku, političku, društvenu ili drugu pripadnost i oslanja se na **vladavinu prava, podjelu vlasti, slobodne i fer izbore** i izabranu javnu funkciju, nosioce **slobode mišljenja i organizacije**.

U savremenim demokratijama građani odlučuju o najvažnijim pitanjima na dva načina, kroz **predstavničku demokratiju i neposrednu demokratiju**. Predstavnička demokratija znači da građani vrše vlast preko izabranih predstavnika u Skupštini, u opštinama i izabranog predsjednika države i drugih predstavnika u skladu sa ustavima država.

Imamo neposrednu demokratiju kada građani s pravom glasa direktno učestvuju u donošenju odluka. Odluke se mogu donositi na nacionalnom ili lokalnom nivou. Kada se uzimaju na nacionalnom nivou, važe za cijelu zemlju, a kada se uzimaju na lokalnom nivou važe samo za teritoriju za koju je odluka donijeta.

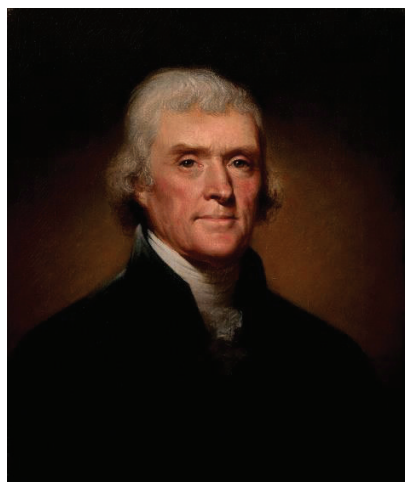
Referendum, 8. septembar 1991.

Jedan od načina da građani izraze svoje mišljenje o nekom pitanju je organizovanje **referenduma**. Primjer organizovanja referenduma je proglašenje nezavisnosti naše zemlje i izlazak iz jugoslovenske federacije 1991. godine.

Drugi način neposredne demokratije je **građanska inicijativa** preko koje građani mogu da daju prijedloge o određenim pitanjima.

Predsjednička i parlamentarna demokratija

Predsedničku demokratiju imamo kada je izvršna vlast u rukama pojedinca koga su na neposrednim izborima izabrali građani sa pravom glasa. Pojedinaac ima određeni mandat. Takav sistem je karakterističan, na primjer, za Sjedinjene Države, u nekim državama Centralne i Južne Amerike.

Tomas Džeferson

Parlamentarna demokratija je dobila ime po tijelu koje predstavlja narod – parlamentu. Ova vrsta demokratije nastala je u Velikoj Britaniji. Karakteristike ove forme demokratije su: izbor članova parlamenta, poslanici, koje biraju građani na izborima; u parlamentu se raspravljaju i nose najvažnije odluke za državu, vlada se bira u parlamentu i ona je odgovorna pred parlamentom; vlada ili članovi vlade (ministri) mogu da budu razriješeni u parlamentu. U Saboru (Parlamentu), se odobravaju međunarodni sporazumi i vrše drugi poslovi utvrđeni zakonom.

Skupština

Demokratski izbori

Demokratski izbori su karakteristika savremenih demokratija. Na izborima koji se organizuju na određeno vrijeme građani odlučuju ko će im biti predstavnik ili predstavnici u vlasti. Izborima se obezbeđuje legitimitet za obavljanje funkcija, biraju se poslanici u skupštini, saveti opština, bira se predsjednik države ili gradonačelnik opštine i obezbeđuje odgovornost izabranih političara. Izbori bi trebalo da budu **tajni, fer i neposredni**.

Demokratskite izbori

Pitanja za diskusiju

1. Objasni sta je demokratija, gdje se pojavila?
2. Koje vrste demokratije poznajete?
3. Koja je razlika između neposredne i predstavničke demokratije?
4. Objasni šta su demokratski izbori?

Aktivnost

U otvorenoj diskusiji učenici govore šta podrazumijevaju pod pojmom demokratija i zašto je demokratija važna za društvo. Podijeljeni u grupe, navedite primjere kada se u njihovim školama, a kada kod nas primjenjuje neposredna a kada predstavnička demokratija. Nakon iznošenja svojih primjera, otvorite diskusiju o razlici u funkcionisanju direktne i predstavničke demokratije.

Nastavnik organizuje debatu na temu „Predsjednička i parlamentarna demokratija”: Argumentujte prednost predsjedničke i parlamentarne demokratije. Na kraju, sumirane su razlike između ova dva tipa demokratija.

Učenici prate prezentaciju koja opisuje korake u procesu sprovođenja demokratskih izbora za izbor predsjednika. Zatim, podijeljeni u grupe, opisuju kako taj proces, korak po korak, treba primjeniti prilikom izbora predsjednika odjeljenjske zajednice.

PODJELA VLASTI

Ustav je najviši pravni akt u zemlji. Ustav određuje karakter države. **Zakoni** u zemlji se donose na osnovu ustava. U demokratskim državama jedna od karakteristika je podjela vlasti, i to na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. Podjela vlasti omogućava međusobnu kontrolu vlasti.

U skupštini (parlamentu) se usvajaju i mijenjaju zakoni, bira se ali i razriješava vlada, usvaja se državni budžet, sklapaju sporazumi sa drugim državama, donose razne odluke i deklaracije.

Skupštinom rukovodi predsjednik koji ima zamjenike, a skupštinu čine poslanici. Broj poslanika u parlamentima je različit i regulisan je Ustavom i zakonima država. Mandat poslanika je vremenski ograničen sa pravom ponovnog izbora. Na primjer, makedonska skupština ima 120

poslanika sa mandatom od 4 godine. Izbori na kojima se biraju poslanici nazivaju se parlamentarni.

Zgrada Skupštine

Izvršnu vlast čine **Vlada i predsjednik države**. Predsjednik države se bira na predsjedničkim izborima. Mandat predsjednika je vremenski ograničen i sa različitim stepenom moći. U nekim zemljama predsjednik ima veća ovlašćenja i ovaj sistem se naziva predsjedničkim sistemom. U našoj zemlji predsjednik države je vrhovni komandant ARM, predstavlja državu u inostranstvu i zemlji, potpisuje zakone usvojene u parlamentu i obavlja druge poslove u skladu sa Ustavom zemlje.

Vladu vodi **premijer**, a čine je ministri koji upravljaju relevantnim ministarstvima kao što su obrazovanje, kultura, finansije, unutrašnje i spoljne poslove i druga. Vlada predstavlja izvršnu vlast. Ona se bira u parlamentu i tamo razriješava. Mandat vlade je vremenski ograničen. Vlada obično priprema zakone i podnosi ih Skupštini na usvajanje i sprovodi ih u praksi i ima druge nadležnosti prema Ustavu zemlje.

Sudska vlast vrši ulogu odlučivanja na osnovu sukoba građana ili spora između građana i države i njenih institucija. Sudovi u svom radu treba da budu nepristrasni i da donose presude u skladu sa zakonima zemlje. Svako je nevin dok mu se ne dokaze krivica. Sudska vlast je podijeljena na osnovne, apelacione sudove i vrhovni sud.

Pravda je slijepa kada donosi odluke

Korupcija je postizanje cilja na nepošten način, najčešće uz mito. Korupcija je štetna pojava u društvu i potrebno je stalno djelovati kako bi bila što manje izražena u svakodnevnom životu.

Korupcija je društveno štetna pojava

Pitanja za razmišljanje

1. Zasto je vlast podijeljena u demokratskim društvima?
2. Koja je razlika između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti?

Aktivnost

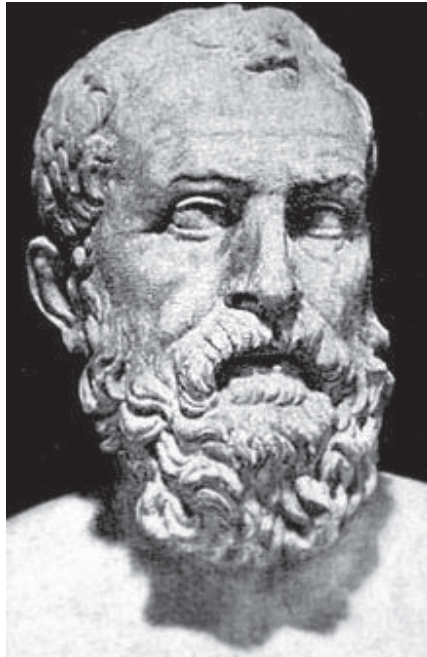
Učenici dobijaju komplet listova i na svakom listu je napisano jedno od sljedećih velikih slova: Z (za zakonodavnu), I (za izvršnu) i S (za sudsku). Nastavnik čita rečenice u kojima su navedene zasebne institucije koje su nosioci zakonodavne, izvršne i sudske vlasti i/njihove zasebne nadležnosti/funkcije. Nakon svake pročitane rečenice, parovi podižu slovo za koje misle da se odnosi na rečenicu i nakon što čuju tačan odgovor, zajednički navode koliko je parova tačno odgovorilo. Na kraju vodi se diskusija u kojoj učenici navode primjere funkcionisanja zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.

Uloga zakona od antike do danas

Historija je bogata iskustvima o načinu vladavine, u djelima mnogih reformatora i filozofa iz antike, gdje ističu privrženost vladavini prava, za pravičnost i pravdu.

Ali u državnim organizacijama nisu uvijek vladali zakoni. Poznato je da je u državama u antičkom periodu vlast pripadala vladaru i njegovim najbližim saradnicima, ali je poznato i da su neki vladari pribegli stvaranju zakona kako bi zaveli red u državi.

Reformama Solona, Klistena i Perikla u gradu-državi Atini predviđeni su propisi u oblasti politike, religije, javnog i privatnog života.

Solon

Iako su se Rimljani ugledali na grčke gradove u donošenju Zakona o 12 tablica, oni su daleko nadmašili stare Grke u oblasti prava stvarajući veliki broj institucija koje su sprovodile zakon. Rimljani su insistirali na vladavini prava i u vremenima velikih kriza, čak i poslije promjene političkog sistema.

Rimsko pravo

Ciceron, čuveni rimski besjednik, kao i car Oktavijan Avgust insistiraju na pravu. Poznate su riječi cara Justinijana I koji je rekao „car mora biti naoružan i oružjem i zakonima”.

Justinijan I

Aktivnost

Učenici, podijeljeni u tri grupe, istražuju zakonodavne reforme Atine, Rima i Istočnog rimskog carstva (Vizantije), zašto su donijete i kakve su promjene nastale u državama. Izvlače zaključke o ulozi zakona od antike do danas i naglašavaju potrebu za vladavinom prava, i obezbjeđivanje pravne države u savremenim uslovima.

VLADAVINA PRAVA

Vladavina prava je glavni prioritet svake moderne države. Zato kada govorimo o pravu kažemo da pravo predstavlja skup pravila i normi ponašanja koje propisuje država, a kojima se uređuju odnosi: između ljudi, ljudi i države i njenih institucija, kao i odnosi između ljudi i raznih organizacija. A postoji i međunarodno pravo koje reguliše međusobne odnose država. Na ovaj način je obezbijeđen jednak tretman svih članova zajednice, kao i kazne za prekršiće.

Vladavina prava u savremenom smislu zasniva se na brojnim principima, kao što su: legitimitet vlasti, podjela vlasti, nezavisna sudska vlast, ustavne garancije ljudskih sloboda i prava, pravna sigurnost čovjeka i građanina, jednakost pred zakonom, odgovornost pred zakonom, pravičan i nepristrasan pravni sistem, pristup pravdi i transparentnost. Cilj svake pravne države je djelotvorna zaštita sloboda i prava i dostojanstva čovjeka i građanina. U pravnoj državi građani posjeduju i ostvaruju svoja građanska prava i imaju sudsku zaštitu.

Nezavisnost sudstva podrazumijeva postupak koji je jednak za sve, koji omogućava rješavanje konkretnog spora u skladu sa Ustavom, zakonima i propisima koji su donijeti.

Simbol prava i pravde

Jednakost pred zakonom: svi ljudi su rođeni jednaki i slobodni da uživaju svoja prava bez obzira na pol, rasu, vjeru, društvenu, političku i drugu vrstu pripadnosti.

Odgovornost pred zakonima podrazumijeva da se zakoni moraju poštovati.

Pravedan i nepristrasan pravni sistem. Pravo i pravda moraju da budu dostupni svakom građaninu i da se primjenjuju neselektivno i jednako na sve.

Pristup pravdi i transparentnost: Podrazumijeva mogućnost da građani imaju slobodan pristup pravosudnim i drugim institucijama sistema radi ostvarivanja svojih prava, postupanja po njihovim predstavkama i rješavanja sporova u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima za ljudska prava.

Aktivnost

1. Kroz buru ideja, ukažite na pravila koja obezbjeđuju funkcionisanje škole. Grupišite ih u pravila za organizaciju nastave, ponašanje učenika, ponašanje nastavnika itd.

Diskutujte: Kako bi škola funkcionisala da nema pravila? Kako bi se ponašali učenici, a kako nastavnici?

2. Podijeljeni u grupe, izvucite jedan papir od ukupno 5 na kojima su ispisani elementi vladavine prava: (1) jednakost pred zakonom, (2) odgovornost pred zakonom, (3) pravičan i nepristrasan pravni sistem, (4) pristup pravdi i (5) transparentnost. Istražuju „svoj” element vladavine prava, diskutuju i objašnjavaju ga kroz primjere.

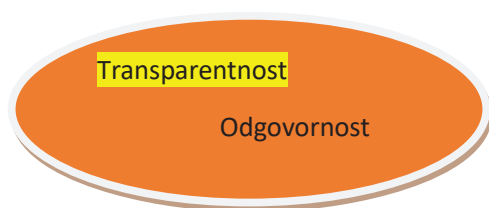
PRINCIPI DOBROG VLADANJA

Politike dobrog vladanja imaju za cilj povećanje povjerenja građana u funkcionisanje javnih institucija, vlade sa ministarstvima, Skupštine, opština, sudova kroz poboljšanje transparentnosti i odgovornosti. Dobro vladanje je ključ za vladavinu prava.

Ali kako do dobrog vladanja, kako do transparentnosti i odgovornosti? Na koji način, kojim sredstvima i u koju svrhu? U eri informacionih tehnologija neophodno je da sve institucije na svojim sajtovima objave informacije iz Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.

Vlade, skupštine, sudovi, opštine, predsjednik države imaju obavezu da sve svoje aktivnosti za koje su nadležni objavljuju na transparentan način, kroz koji će javnost biti upoznata sa radom institucija.

Primjer dobrog vladanja je kada Vlada objavljuje dnevni red za rad sjednica, objavljuje zapisnike, saopštenja, daje račune o svom radu, odgovornost za rad iz svoje nadležnosti ili kada Skupština ima svoju internet stranicu sa posebnom rubrikom koja je posvećena komunikaciji poslanika i predsjednika sa građanima, prisustvu i načinu glasanja poslanika, kontaktima, biografijama poslanika i dr.

Pristup informacijama

Sudovi objavljuju svoje odluke u skladu sa Zakonom i propisima o radu sudova. Opštine omogućavaju slobodan pristup informacijama, objavljuju informacije, odluke koje donose vijeća opština, gradonačelnici u interesu građana.

Otvorenost je ključni uslov za demokratiju, jer omogućava građanima da dobiju informacije i znanja, neophodna za ravnopravno učešće u političkom životu, efikasno donošenje odluka i odgovornost institucija za politike koje sprovode. U svijetu institucije preduzimaju određene aktivnosti u cilju jačanja transparentnosti i odgovornosti prema građanima kroz izradu etičkih kodeksa i drugih akata koji unapređuju ponašanje izabranih predstavnika vlasti.

Etički kodeks izabranih funkcionera

Razmisli i odgovori.

Koje su institucije prekršile, a koje nisu prekršile principe dobrog upravljanja

Vlada	Na sajtu vlade objavljen je završni izvještaj o utrošenim sredstvima iz budžeta za kapitalna ulaganja u oblasti obrazovanja.	odgovornost
Skupština	Kada su novinari prikupili informaciju koliko je poslanika prisustvovalo sjednici skupštine, a koliko je bilo odsutno, zaposleni u skupštini su već imali pripremljenu informaciju koja je dostavljena novinarima.	transparentnost
Opština	I pored toga što su građani tražili od gradonačelnika da umjesto igrališta u njihovom kraju poboljša vodosnabdevanje, iz opštine su odgovorili da planovi još nisu gotovi.	odgovornost
Škola	Roditelj učenika Teodora je tražio da njegovo dijete bude raspoređeno u 5a razred, na šta je direktor pristao, sutradan je i Marinin roditelj tražio da se njegovo dijete upiše u 5a razred, ali ovoga puta direktor nije pristao.	nepristrasnost

Aktivnost

Učenici prate prezentaciju koja objašnjava principe dobrog upravljanja (**odgovornost, transparentnost, nepristrasnost i odgovornost**). Podijeljeni u parove, dobijaju radni list koji opisuje situacije u kojima različite institucije poštuju ili krše principe dobrog vladanja: Zadatak je da se identifikuje princip na koji se svaka od opisanih situacija odnosi i da se pored principa napiše da li situacija opisuje njegovo poštovanje ili kršenje. Zatim se uz pomoć nastavnika provjerava tačnost odgovora.

Наслов на оригиналот: ИСТОРИЈА И ОПШТЕСТВО ЗА VI ОДДЕЛЕНИЕ ЗА
ДЕВЕТГОДИШНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

(Материјали за учење)

HISTORIJA I DRUŠTVO ZA VI RAZRED

DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG

OBRAZOVANJA

(Materijali za učenje)

Izdavač: Biro za razvoj obrazovanja – Skoplje

Urednik: Abdulfeta Fetai

Autori:

m-r Borče Mirevski

Hari Stojanoski

Marina Đorđieva

Stručna podrška:

Rajmonda Neziri, koordinator

Ilir Memedi

Irena Borisovska

m-r Oliver Stanojoski

Prevedeno sa makedonskog jezika:

Izeta Babačić

Godina izdanja – 2024

Mjesto izdanja – Skoplje

Elektronsko izdanje

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:94(035)=811.163.4(497.6)

MIREVSKI, Borče

Historija i društvo za VI razred devetogodišnjeg osnovnog
obrazovanja [Електронски извор] : (materijali za učenje) / autori Borče
Mirevski, Hari Stojanoski, Marina Đorđieva ; [prevedeno sa makedonskog
jezika Izeta Babačić]. - Skoplje : Biro za razvoj obrazovanja, 2024

Начин на пристапување (URL):

https://brogovmk-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/bro_macedonia_bro_gov_mk/ETTo6F3tkY9ElrhyBqgOEnoBPscmWHQRv3YtFuRe0K5OfA?e=MpPQAL.

- Превод на делото: Историја и општество за VI одделение за деветгодишно
основно образование : (материјали за учење). - Текст во ПДФ формат,
[160] стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на
ден 23.04.2024

ISBN 978-608-206-198-6

1. Stojanoski, Hari [автор] 2. Đorđieva, Marina [автор]

COBISS.MK-ID 63558917